

BEHOEFTE EN DEELNAME AAN BVE-
ONDERWIJS IN ROTTERDAM:
Ervaringen met inburgeringsprogramma's

- eindrapport -

dr. A.Odé
drs. M. Brink

Amsterdam, april 2004
Regioplan publicatienr. 1116

Regioplan Beleidsonderzoek
Nieuwezijds Voorburgwal 35
1012 RD Amsterdam
Tel.: 020 - 5315315
Fax : 020 - 6265199

Onderzoek, uitgevoerd door Regioplan
Beleidsonderzoek in opdracht van Dienst Stedelijk
Onderwijs Rotterdam.

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord

1	Inleiding.....	1
1.1	Achtergrond van het onderzoek.....	1
1.2	De onderzoeksvragen	2
1.3	Aanpak van het onderzoek	3
1.4	Leeswijzer	7
2	De nulmeting: een samenvatting van de bevindingen	9
2.1	De behoefte aan onderwijs.	9
2.2	De deelname aan onderwijs.....	10
2.3	De kennis van de Regionale Opleidingscentra	11
2.4	Een korte schets per doelgroep.....	12
2.5	Conclusie	15
3	De onderzoekspopulatie en het panel	17
3.1	Een profielschets van de onderzoekspopulatie.....	17
3.2	Behoeftte aan onderwijs	19
3.3	Deelname aan onderwijs.....	22
3.4	Bekendheid met Albeda College en ROC Zadkine	23
3.5	Veranderingen in de tijd: de uitkomsten van het panel	24
3.6	Conclusies	30
4	Een evaluatie van de inburgering in Rotterdam.....	33
4.1	De sociaal-demografische en maatschappelijke positie van de deelnemers.....	33
4.2	De invulling van het programma	36
4.3	De resultaten van het programma.....	37
4.4	Evaluatie inburgeringscursus.....	40
4.5	Het rendement van inburgering	42
4.6	Verschillen tussen oudkomers en nieuwkomers.....	47
4.7	Conclusies	51

5	De resultaten van inburgering per deelgemeente.....	55
5.1	Enkele achtergrondgegevens van de oudkomers per deelgemeente.....	55
5.2	Deelname aan het inburgeringsprogramma.....	57
5.3	De resultaten van de inburgeraars	60
5.4	Beoordeling van het cursusaanbod	62
5.5	Behoeftte aan onderwijs van de oudkomers	65
5.6	Laagopgeleide allochtonen in Alexanderpolder	66
5.7	Conclusie	69
6	Conclusies.....	71
Bijlagen		
	Bijlage 1 Responsoverzicht.....	81
	Bijlage 2 Vragenlijst	83

VOORWOORD

Voor u ligt het rapport over de behoefte en deelname van potentiële doelgroepen aan het Beroeps- en Volwassenen Educatie (BVE)-onderwijs te Rotterdam. Dit onderzoek is een vervolg op de behoeftemeting potentiële doelgroepen BVE-Rotterdam dat is uitgevoerd door Regioplan in 2002. In deze nieuwe publicatie ligt de nadruk op de behoefte en ervaringen van oud- en nieuwkomers, een doelgroep die sterk in belangstelling staat in het kader van het Deltaplan Inburgering van de gemeente Rotterdam.

Opdrachtgever van dit onderzoek is de Dienst Stedelijk Onderwijs te Rotterdam. De onderzoekers hebben op een uiterst prettige wijze samengewerkt met deze dienst, in dit verband vertegenwoordigd door mevrouw. E. Nemeth.

Het veldwerk is zeer omvattend geweest. De vele interviews, telefonisch, op straat en aan huis, zijn afgenomen door Colourview. Dit bureau heeft zich zeer coöperatief en flexibel opgesteld, waardoor het mogelijk was de afzonderlijke doelgroepen zo goed als mogelijk te benaderen. Tevens willen we Desan Marktonderzoek BV danken voor hun inzet. Laatstgenoemde bureau heeft een deel van de telefonische enquêtes verzorgd.

We willen ook graag de vele respondenten bedanken, met name de respondenten uit het panel die opnieuw hun medewerking aan het onderzoek hebben verleend. Zonder hen zou dit onderzoek niet mogelijk geweest zijn.

Binnen Regioplan gaat onze dank uit naar mevrouw E. Hello. Zij heeft zich gebogen over de statistische verantwoording van het onderzoek. Evenzo danken wij mevrouw K. Huisman, en mevrouw L. den Os voor hun secretariële ondersteuning.

Amsterdam, 10 mei 2004

Arend Odé,
clustermanager Bevolking en Integratie.

1 INLEIDING

Eind 2001 heeft Regioplan in opdracht van de gemeente Rotterdam Dienst Stedelijk Onderwijs een behoeftemeting uitgevoerd onder de potentiële doelgroepen van de BVE Rotterdam. Dit onderzoek betrof een panelstudie onder de door de gemeente aangewezen prioritaire doelgroepen voor Educatie in Rotterdam. Het onderhavige onderzoek is een vervolg op deze panelstudie. Tevens bevat de huidige studie een evaluatie van het inburgeringsbeleid onder de groepen oudkomers en nieuwkomers.

1.1 Achtergrond van het onderzoek

De vraag naar onderwijs voor volwassenen in Rotterdam is groter dan de gemeente kan financieren. De gemeente heeft daarom een keuze gemaakt voor bepaalde doelgroepen. Deze potentiële doelgroepen zijn vastgesteld in de notitie *Educatie 2001, de vraag bepaalt het aanbod* en omvatten de volgende categorieën:

1. Nieuwkomers
2. Oudkomers opvoeders
3. Werkloze oudkomers
4. Vluchtelingen en asielzoekers
5. Laag opgeleide autochtonen
6. Opvoeders uit lage inkomensgroepen
7. Jongeren die het regulier voortgezet onderwijs hebben verlaten zonder startkwalificatie
8. Volwassenen die algemeen vormend onderwijs willen inhalen
9. Ouderen

De gemeente wilde graag zicht hebben op de behoefte aan onderwijs onder deze groepen en hun maatschappelijke positie. In 2001 en (begin) 2002 is daarom een meting verricht onder ongeveer 800 potentiële cursisten voor de educatieprogramma's van de ROC's in Rotterdam. In deze eerste meting stonden drie thema's centraal, namelijk:

- de deelname aan educatie;
- de behoefte aan educatie;
- de bekendheid met de BVE-instellingen.

In hoofdstuk 2 wordt een samenvatting gegeven van de resultaten van dit onderzoek. Voor een uitgebreide rapportage van de bevindingen van deze eerste meting verwijzen we naar de publicatie *Behoeftemeting doelgroepen Educatie Rotterdam* van de Dienst Stedelijk Onderwijs.

Een deel van de prioritaire doelgroepen, te weten de nieuw- en oudkomers, staat ook sterk in de belangstelling vanwege het Deltaplan Inburgering van de gemeente Rotterdam. In de afgelopen twee jaar heeft de gemeente verder geïnvesteerd in de inburgering van oudkomers en nieuwkomers, door middel van specifieke programma's gericht op werklozen en opvoeders. De gemeente wil graag weten hoe het programma-aanbod door de doelgroep wordt beoordeeld en of er van de inburgeringscursus (naar het oordeel van de inburgeraars) een positief effect uitgaat op de maatschappelijke positie van oud- en nieuwkomers. Om deze vragen te kunnen beantwoorden, is een groot aantal aspecten van het inburgeringsprogramma geëvalueerd. Aan de benaderde personen is gevraagd hoe zij dit programma ervaren en of zij het onderwijs als een belangrijke stap naar verdere participatie (vervolgonderwijs of werk) beschouwen. Op deze wijze is met dit onderzoek tevens een eerste indruk van de effecten van het Deltaplan Inburgering verkregen.

1.2 De onderzoeksvragen

Uit het bovenstaande vloeien de volgende onderzoeksvragen voort:

1. Welke behoefte hebben de potentiële doelgroepen van het BVE-onderwijs in Rotterdam aan het volgen van een opleiding?
2. In welke mate nemen de potentiële doelgroepen van het BVE-onderwijs feitelijk deel aan een opleiding bij een van de Regionale Opleidingscentra in Rotterdam?
3. Hoe groot is de kennis van het bestaan van de twee Rotterdamse Regionale Opleidingscentra onder de potentiële doelgroepen van het BVE-onderwijs?
4. Hebben zich met betrekking tot het bovenstaande veranderingen voorgedaan gedurende de afgelopen twee jaren?
5. Hoe beoordelen de deelnemers aan het inburgeringsprogramma de inhoud en vormgeving van dit onderwijs?
6. Doen zich, voor wat betreft het oordeel over inburgering, verschillen voor tussen de deelgemeenten in Rotterdam?
7. Welke relatie bestaat er tussen deelname aan het (inburgerings-)onderwijs en het optreden van veranderingen in de individuele maatschappelijke positie gedurende de afgelopen twee jaren?

1.3 Aanpak van het onderzoek

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden zijn personen uit de onderscheiden prioritaire doelgroepen geïnterviewd. De nadruk in het onderhavige onderzoek ligt echter op de groepen die in aanmerking komen voor de inburgeringsprogramma's, namelijk de groepen oudkomers en nieuwkomers.

De werving van respondenten heeft op verschillende manieren plaatsgevonden:

1. respondenten in het panel;
2. uitbreiding van het aantal oudkomers die geen onderwijs volgen in de deelgemeenten Delfshaven, Feijenoord, Noord en IJsselmonde via straatinterviews;
3. benaderen van oud- en nieuwkomers uit de deelgemeenten Delfshaven, Feijenoord, Noord en IJsselmonde die een inburgeringsprogramma hebben gevolgd op één van de twee ROC's;
4. uitbreiding van het aantal laagopgeleide autochtonen door straatinterviews in Alexanderpolder.

1. Het panel

In het panel zijn alle negen prioritaire doelgroepen vertegenwoordigd. Voor de deelnemers aan het panel is het dan ook mogelijk om eventuele veranderingen in de maatschappelijke positie waar te nemen. Tijdens de eerste ronde zijn bijna 800 personen geïnterviewd. Toen is ook gevraagd naar de bereidheid om aan een tweede ronde (een jaar later) deel te nemen. Een kwart wilde dit niet of bleek een onvolledig adres op te hebben gegeven. De overige (591) respondenten zijn in september 2002 schriftelijk benaderd met een herinneringsbrief om het adressenbestand actueel te houden en de betrokkenheid bij het onderzoek te behouden. De respons op die ronde was 46 procent, wat neerkomt op 270 personen.

Voor het vervolgonderzoek hebben we deze mensen opnieuw benaderd. Daarnaast zijn ook de mensen benaderd waarvan de adresgegevens bekend zijn, maar die niet hebben gereageerd op de herinneringsronde. Dat betekende een bestand van 324 potentiële respondenten.

De respons onder de overgebleven deelnemers in het panelbestand is beperkt, namelijk 46 procent. Ondanks de toezegging in de eerste ronde bleek het aantal weigeringen groot (19%). Ook het aantal mensen dat niet bereikt kon worden door foute of afgesloten telefoonnummers was aanzienlijk. Uiteindelijk is de tweede meting van het panel op basis van 148 respondenten uitgevoerd. In bijlage 1 staat een responsoverzicht.

2. Uitbreiding van het aantal oudkomers dat geen onderwijs volgt in de deelgemeenten Delfshaven, Feijenoord, Noord en IJsselmonde via straatinterviews

De opzet van het onderzoek is inzicht te verkrijgen in de onderwijsbehoefte van de potentiële doelgroep van de BVE. Oudkomers maken daar een belangrijk deel vanuit, mede door de aandacht voor het Deltaplan Inburgering. De uitval uit het panel onder de groepen oudkomers opvoeders en werkloze oudkomers is echter omvangrijk gebleken. Er is daarom besloten om in deze tweede meting respondenten uit de doelgroep oudkomers ‘bij te trekken’ door middel van het houden van interviews op centrale plaatsen.

Hoewel het oudkomersbeleid centraal wordt uitgevoerd, wilden de gemeente en deelgemeenten graag inzicht in de situatie en behoeften ten aanzien van onderwijs van oudkomers op decentraal niveau. Op verzoek van de gemeente is gekozen voor een aanvullend onderzoek in de deelgemeenten Delfshaven, Feijenoord, Noord en IJsselmonde. In deze deelgemeenten bevinden zich grote concentraties oudkomers.

Om significante uitspraken te kunnen doen tussen de verschillende deelgemeenten en de twee groepen oudkomers (opvoeders en werklozen) is er in elke deelgemeente naar gestreefd om 25 oudkomers per subcategorie te interviewen, dus 50 oudkomers per deelgemeente. In bijlage 1 staat een overzicht met de aantallen respondenten per deelgemeente.

3. Benaderen van nieuw- en oudkomers uit de deelgemeenten Delfshaven, Feijenoord, Noord en IJsselmonde die een inburgeringsprogramma hebben gevolgd op één van de twee ROC's.

Een aantal van de onderzoeksvragen heeft betrekking op het oordeel van de oud- en nieuwkomers over de door hen gevolgde inburgeringscursus. De verwachting was dat via straatinterviews niet voldoende (ex-)deelnemers aan inburgeringscursussen zouden worden gevonden. Er is daarom voor gekozen om oudkomers en nieuwkomers die recent een inburgeringscursus hebben afgerond, of bijna klaar zijn, te benaderen voor een interview. De twee ROC's in Rotterdam (Albeda College en ROC Zadkine) zijn benaderd voor adresgegevens. Zij hebben daarbij onderscheid gemaakt tussen nieuwkomers, oudkomers opvoeders en oudkomers werklozen. Langs deze weg zijn vijftig nieuwkomers geïnterviewd. Bij de oudkomers is net zoals bij de straatinterviews, onderscheid gemaakt tussen de vier deelgemeenten. Ook hier is ernaar gestreefd om in elke deelgemeente 25 interviews per subcategorie te houden, dus vijftig per deelgemeente. Uit de adressenbestanden bleek echter dat het aantal oudkomers per deelgemeente dat een inburgeringscursus heeft gevolgd of nog volgt, sterk verschilt. Het is dus niet mogelijk gebleken om in iedere deelgemeente vijftig (ex-)deelnemers aan inburgeringscursussen te interviewen. Wanneer er in een deelgemeente onvoldoende respondenten gevonden konden worden, zijn in een andere deelgemeente meer mensen geïnterviewd. In bijlage 1 staat het responsoverzicht.

4. Uitbreiding van het aantal laagopgeleide autochtonen door straatinterviews in Alexanderpolder

Een andere prioritaire doelgroep van het educatiebeleid in Rotterdam wordt gevormd door laagopgeleide autochtonen. De verwachting was dat de respons van deze groep in het panel onvoldoende zou zijn. Bovendien wilde de gemeente graag zicht op de behoeften van laag opgeleide autochtonen in de deelgemeente Alexanderpolder, een deelgemeente met een hoge concentratie laagopgeleide autochtonen. Ook hier is ernaar gestreefd om 50 respondenten te interviewen. Het bleek echter lastig om via straatinterviews voldoende respondenten te vinden. De bereidheid om aan dit onderzoek mee te doen was in het bijzonder onder deze categorie klein. Uiteindelijk zijn er 45 laag opgeleide autochtonen geïnterviewd.

De vragenlijst

Ten behoeve van het bevragen van de verschillende doelgroepen, is één gestructureerde vragenlijst samengesteld. Afhankelijk van de doelgroep en de wijze van benadering zijn bepaalde vragen wel of niet gesteld. Zo zijn achtergrondgegevens die reeds gevraagd zijn in de eerste ronde, niet opnieuw aan de panelleden gevraagd. Evenmin zijn vragen over inburgeringscursussen aan de autochtonen gesteld. Tevens is in de vraagstelling zoveel als mogelijk aangesloten bij de vragenlijst van de eerste ronde. In bijlage 2 staat de meest uitgebreide versie van de gebruikte vragenlijsten. Voor het afnemen van de interviews is gebruik gemaakt van meertalige interviewers.

In de vragenlijst zijn de volgende onderwerpen opgenomen:

- De deelname aan inburgeringscursussen (indien van toepassing)
- Het oordeel over de inburgeringscursussen (indien van toepassing)
- Behoeftte aan BVE-onderwijs
- Deelname aan BVE-onderwijs
- Kennis van de BVE-instellingen
- Mening over het effect van onderwijs
- De sociaal-economische positie
- De sociaal-culturele positie

De sociaal-economische positie is uitgewerkt aan de hand van vragen over de belangrijkste activiteit van de respondenten, onderverdeeld naar werkend, werkloos, schoolgaand en opvoedend. De sociaal-culturele positie is gezien aan de hand van het contactenpatroon, het bezoek van gemeentelijke instellingen, zoals een buurthuis of bibliotheek, en het lidmaatschap van een vereniging.

De antwoordpatronen van beide vragen zijn voor de panelleden vergeleken met de antwoorden tijdens de eerste ronde (teneinde het maatschappelijk effect van onderwijs vast te kunnen stellen). Voor de respondenten die tijdens de tweede meting voor de eerste maal zijn bevraagd, is een aantal vragen met een historisch karakter ingebouwd.

Representativiteit van het onderzoek

De vraag in hoeverre de bevindingen representatief zijn, is uiterst relevant. In het geval van representativiteit zijn de uitkomsten zoals voor de onderzoekspopulatie gevonden namelijk ook geldig voor dezelfde groepen uit de stad of deelgemeente, zij het onder vergelijkbare omstandigheden.

Uit de straatinterviews, die in de verschillende deelgemeenten zijn uitgevoerd, kan worden opgemaakt dat we een min of meer representatieve groep hebben benaderd. De achtergrondkenmerken van de oudkomers, de nieuwkomers en de laagopgeleide autochtonen wijken niet wezenlijk af van het sociaal-demografisch profiel van deze groepen. Dit geldt in elk geval voor de samenstelling naar opleiding en etnische herkomst. Op basis van deze straatinterviews menen we dan ook geldige uitspraken over de behoefte en deelname aan het onderwijs te kunnen doen onder deze doelgroepen.

Wel is het van belang aan te geven dat de groep oudkomers in de meest recent uitgevoerde meting sterk zijn oververtegenwoordigd. De uitkomsten van de tweede meting zijn dan ook niet representatief voor het geheel aan potentiële doelgroepen van het BVE-onderwijs. We kunnen daarentegen wel geldige uitspraken doen op het niveau van de afzonderlijke categorieën, zoals over de nieuwkomers en de oudkomers.

Een vergelijkbare conclusie geldt voor de panelleden. De selectieve non-respons tijdens de vervolgmeting is namelijk klein gebleken, ondanks het feit dat de medewerking aan deze tweede meting gering was. Naar leeftijd en etnische herkomst bleek de groep min of meer overeen te komen met de samenstelling van respondenten tijdens de eerste meting. Alleen naar geslacht is enige selectieve respons ontstaan. In de tweede meting zijn vrouwelijke kandidaten oververtegenwoordigd.

Ten slotte is gebruik gemaakt van bestanden van beide ROC's. Het spreekt voor zich dat deze bestanden niet zijn opgenomen in de analyses over de feitelijke deelname onder de doelgroepen. Wel zijn deze bestanden gebruikt voor het evalueren van het inburgeringsbeleid. Voorzover wij hebben kunnen nagaan, vormen de ruim 200 respondenten een redelijk goede weerspiegeling van de populatie van inburgeraars op beide onderwijsinstellingen.

Interpretatie van de bevindingen

Teneinde uitspraken te kunnen doen over de verandering in maatschappelijke positie, zijn de nieuw benaderde deelnemers vergeleken met de oorspronkelijke deelnemers aan het panel. In grote lijnen komen de groepen overeen wanneer gekeken wordt naar achtergrondfactoren als leeftijd en geslacht. De belangrijkste wijziging ten opzichte van de vorige meting is het grote aandeel oudkomers dat een inburgeringscursus volgt of heeft gevolgd. We hebben echter besloten geen herweging uit te voeren, maar aan te geven wanneer juist deze groep een andere uitkomst veroorzaakt. Wel moeten we vaststellen dat een goede vergelijking in antwoordpatronen tussen beide metingen niet mogelijk is. Doordat er tijdens de tweede meting veel inburgeraars zijn bijgetrokken, heeft een veel groter gedeelte van de respondenten reeds kennisgemaakt met het BVE-onderwijs. Hierdoor veranderen vanzelfsprekend ook de antwoorden op de belangrijkste thema's, namelijk de behoefte aan onderwijs, de feitelijke deelname aan een opleiding en de kennis van beide opleidingscentra in Rotterdam. Een dergelijke vergelijking kan alleen met behulp van het panel gemaakt worden. Dit neemt niet weg dat het mogelijk is om al of niet significante verschillen aan te geven tussen deelnemers aan het BVE-onderwijs en zij die dit gedurende lange tijd niet hebben gedaan. Bovendien kan worden vastgesteld in hoeverre dergelijke verschillen voor de ene doelgroep groter zijn dan voor de andere.

Met nadruk stellen wij dat de resultaten over maatschappelijke participatie niet eenzijdig samenhangen met het al of niet volgen van onderwijs. De aangegeven patronen kunnen namelijk eveneens met andere variabelen samenhangen (zoals met het hebben van werk). Niet in de laatste plaats is er een onderlinge samenhang tussen de verklarende variabelen te verwachten (zie ook de eerste meting).

1.4 Leeswijzer

In het volgende hoofdstuk wordt allereerst een samenvatting gegeven van de eerste resultaten van de eerste meting in 2001. In hoofdstuk 3 worden de resultaten beschreven van de enquête onder de nieuwe respondenten (inclusief degenen die zijn bijgetrokken) en de respondenten die deel uitmaken van het panel. Centraal in dit hoofdstuk staat de behoefte en deelname aan onderwijs, evenals de kennis van de twee Regionale Opleidingscentra onder de potentiële doelgroepen van het BVE-onderwijs in Rotterdam. In hoofdstuk 4 wordt ingegaan op de ervaringen van de (ex-)deelnemers aan de inburgeringscursussen. Waar mogelijk wordt een vergelijking gemaakt met de respondenten die geen taalcursus hebben gevolgd. In hoofdstuk 5 wordt een vergelijking tussen de deelgemeenten gemaakt, meer bepaald tussen de oudkomers woonachtig in deze deelgemeenten. Daarnaast worden in dit hoofdstuk de deelname en behoefte aan onderwijs onder autochtone respondenten uit Alexanderpolder beschreven. In hoofdstuk 6 volgen ten slotte de belangrijkste conclusies.

2 DE NULMETING: EEN SAMENVATTING VAN DE BEVINDINGEN

In 2002 is een grootschalige meting verricht onder de potentiële doelgroepen van het BVE-onderwijs in Rotterdam. Hiervoor zijn ongeveer 800 respondenten benaderd. In de studie is ingegaan op een aantal aspecten van scholing, in het bijzonder de behoefte aan onderwijs, de deelname aan onderwijs en de kennis van onderwijsmogelijkheden. De belangrijkste onderzoeksopdracht bestond eruit om na te gaan, of er in de gemeente Rotterdam behoefte aan educatie bestaat onder groepen aan de onderkant van de maatschappelijke ladder. In veruit de meeste gevallen gaat het om jongeren en volwassenen zonder startkwalificatie.¹ Tevens is in dit onderzoek nagegaan in hoeverre de twee Regionale Opleidingscentra (de ROC's Albeda en Zadkine) deel uitmaken van de 'mental map' van deze groepen.

In het onderstaande zullen achtereenvolgens de belangrijkste conclusies uit voornoemde studie nogmaals worden samengevat. De reden hiervoor is het feit dat wij in onderhavig onderzoek de respondenten opnieuw hebben benaderd om te zien in hoeverre er veranderingen in hun maatschappelijke positie zijn opgetreden en of deze veranderingen samenhangen met het deelnemen aan onderwijs. De belangrijkste conclusies van de meting uit 2002 staan in het onderstaande kort vermeld. Vervolgens zal per doelgroep een korte omschrijving worden gegeven van de behoefte aan onderwijs, de feitelijke deelname aan onderwijs en de kennis van de twee ROC's te Rotterdam.

2.1 De behoefte aan onderwijs

In 2002 gaf ruim een derde van alle respondenten te kennen behoefte te hebben aan het volgen van een opleiding. Onder een ruime meerderheid bestond er geen enkele aspiratie opnieuw aan het onderwijs deel te nemen. De behoefte aan een opleiding bleek het grootst onder de nieuwkomers, de voortijdig schooluitvallers en de volwassenen die zich geïnteresseerd toonden voor het tweedekans onderwijs. Onder oudkomers (met uitzondering van werkende oudkomers), laag opgeleide autochtonen en ouderen was deze behoefte naar verhouding erg klein. Naar demografische en etnische categorieën waren het vooral de vrouwen, jongeren en allochtonen die aangaven opnieuw educatie te willen volgen.

Uitgesplitst naar instelling, noemden de respondenten met name het ROC als opleidingscentrum waar men educatie zou willen volgen. Overige instellingen werden beduidend minder vaak genoemd. De behoefte aan educatie betrof vooral het volgen van een taalopleiding. In

¹ De term startkwalificatie is ontleend aan het beroepsonderwijs. Een startkwalificatie houdt in afronding van het middelbare beroepsonderwijs op minimaal niveau 2 of het behalen van tenminste het havo-diploma.

mindere mate werd een behoefte geuit aan het deelnemen aan beroepsonderwijs. De wens om een taalcursus te volgen was het grootst onder vluchtelingen, de drie categorieën oudkomers en de ouderen. De wens om aan middelbaar en hoger beroepsonderwijs deel te nemen, leefde vooral onder de categorieën met een relatief hoog opleidingsniveau, namelijk de nieuwkomers en vluchtelingen. Daarnaast spraken de werkende oudkomers zich naar verhouding vaak uit voor het willen volgen van middelbaar beroepsonderwijs.

Het belang van een opleiding werd vooral gekoppeld aan het vergroten van de kans op werk en de wens zich verder persoonlijk te ontwikkelen. Het volgen van een opleiding als opstapje naar een vervolgopleiding of uit sociale motieven werd minder belangrijk gevonden. De koppeling van onderwijs aan werk leefde onder de meerderheid van respondenten, binnen alle potentiële doelgroepen, uitgezonderd de opvoedende oudkomers, de volwassenen van het tweedekans onderwijs en de ouderen. De ambitie om onderwijs te volgen ten gunste van de persoonlijke ontwikkeling gold voor alle doelgroepen, uitgezonderd de vluchtelingen. Daarnaast relateerden nieuwkomers, vluchtelingen en tweede generatie allochtonen het belang van educatie aan de mogelijkheid een vervolgopleiding te kunnen volgen. Het ondersteunen van kinderen als argument voor educatie werd tenslotte door vooral opvoedende oudkomers naar voren gebracht.

Een meerderheid van alle respondenten (ongeveer 60%) gaf aan belemmeringen te ondervinden bij de wens om onderwijs te volgen. Overigens bleek dat onder de groep die aangaf behoefte aan onderwijs te hebben, zich verhoudingsgewijs veel personen bevonden met concrete belemmeringen om dit ook te realiseren. Het is waarschijnlijk dat als er sprake is van een concrete behoefte, eventuele obstakels eerder duidelijk worden. De obstakels die werden genoemd, hadden vooral betrekking op het ontbreken van tijd hiervoor. In mindere mate werd verwezen naar de zorgtaken binnen het gezin, de hoge kosten die verbonden zouden zijn aan het volgen van een opleiding en de tekortschietende vooropleiding. Overigens waren het vooral de autochtone doelgroepen die naar verhouding vaak aangaven geen concrete belemmeringen te ondervinden bij het daadwerkelijk volgen van onderwijs in de toekomst. De onderzochte allochtone categorieën wierpen in dit verband veel vaker belemmeringen op.

2.2 De deelname aan onderwijs

Het doelgroepenbeleid van de gemeente Rotterdam voor educatie richt zich met name op laagopgeleide allochtonen en autochtonen. Het genoten onderwijs van de overgrote meerderheid van de respondenten lag dan ook op een laag niveau. Ongeveer een derde had ten hoogste basisonderwijs gevolgd. Vooral de allochtone respondenten zijn in het algemeen zeer laag opgeleid. Autochtone respondenten hebben gemiddeld gesproken meer onderwijs genoten,

de ouderen onder hen uitgezonderd. Met betrekking tot de onderwijservaring in Nederland bestonden er grote verschillen tussen de doelgroepen. Het waren vooral de groepen met veel allochtonen (zowel de nieuwkomers als oudkomers) die een taal cursus hadden gevolgd. Onderwijservaring met een andere (vak- of bedrijfs-) cursus lag onder de autochtone doelgroepen op een hoger niveau. Een uitzondering hierop vormde de groep laag opgeleide allochtonen van de tweede generatie. Laatstgenoemde groep participeerde volop in het reguliere onderwijs of had dit in het recente verleden gedaan.

Met betrekking tot de huidige onderwijsdeelname gaf de overgrote meerderheid van de respondenten (ruim 70%) aan geen onderwijs te volgen. De niet-onderwijsvolgers waren dan ook de doelgroep van het onderzoek. De geringste deelname aan educatie troffen we aan bij de drie categorieën oudkomers, de laag opgeleide autochtonen en de ouderen. Onder diegenen die wel een opleiding volgden, schaarden zich vooral de groepen die in aanmerking komen voor de verplichte inburgering (de vluchtelingen en overige nieuwkomers), de volwassenen van het tweedekans onderwijs en de voortijdig schoolverlaters (die reeds opnieuw met een opleiding waren begonnen).

In het verlengde van het voorgaande werd met name het ROC genoemd als instelling waaraan men een cursus of opleiding volgde. Andere opleidingscentra, zoals een reguliere instelling voor middelbaar of hoger beroepsonderwijs, een wijkcentrum of de volksuniversiteit, bleken in dit verband niet of nauwelijks relevant.

2.3 De kennis van de Regionale Opleidingscentra

Ruim de helft van de benaderde respondenten was bekend met tenminste één van beide Regionale Opleidingscentra te Rotterdam. Over het algemeen was de bekendheid met deze instellingen het grootst onder nieuwkomers, vluchtelingen, voortijdig schoolverlaters en de volwassenen van het tweedekans onderwijs. Naar sociaal-demografische categorie bleek de bekendheid met de onderscheiden ROC's vooral groot onder jongeren, autochtonen, allochtonen van de tweede generatie en de groep studerenden c.q. schoolgaanden.

In het bijzonder waren de respondenten op de hoogte van het taal- en beroepsonderwijs dat deze instellingen aanbieden. De bekendheid met andere opleidingsrichtingen was over de gehele linie beduidend minder groot. Met betrekking tot de kennis over de verschillende afdelingen van beide ROC's ontstond er een nogal wisselend beeld. Ongeveer de helft was bekend met de afdelingen Economie & Administratie en Diensten & Gezondheidszorg. In mindere mate had men weet van de afdelingen Educatie & Taal en de afdeling Techniek.

Naar doelgroep en achtergrondkenmerken van de respondenten ontstond een zeer divers beeld over de kennis van afdelingen en onderwijsprogramma's. Wellicht is de etnische component hierin nog het meest van belang. Doelgroepen met naar verhouding veel allochtonen (in het bijzonder de nieuwkomers en vluchtelingen, maar ook de volwassenen van het tweedekans onderwijs) waren beter bekend met de afdeling Educatie. De overige doelgroepen waren iets beter bekend met de verzorgende en administratieve afdelingen. Een vergelijkbaar beeld werd zichtbaar met betrekking tot de kennis van educatie voor specifieke groepen. Onder nieuwkomers en vluchtelingen zagen we over het algemeen een grote bekendheid met het taalonderwijs. Laag opgeleide autochtonen, voortijdig schoolverlaters en volwassenen die algemeen vormend onderwijs willen inhalen, waren beter bekend met het VAVO-onderwijs. Overigens blijkt dat slechts een (kleine) minderheid kennis heeft van de onderscheiden afdelingen en onderwijsprogramma's van de ROC's. Een substantieel gedeelte van de respondenten ziet zichzelf dan ook niet als potentiële doelgroep voor de ROC's.

De wijze waarop de respondenten bekend zijn geraakt met (één van) beide ROC's is voor een deel te danken aan het feit dat zij er zelf een cursus volgden. Ook bleek informatie van familie en vrienden in dit verband relevant. Formele informatiekanalen legden beduidend minder gewicht in de schaal. Naar doelgroep en sociaal-demografische categorie is hier aangaande een redelijk overeenkomstig patroon gebleken.

2.4 Een korte schets per doelgroep

Nieuwkomers toonden naar verhouding veel behoefte aan educatie (bijna tweederde gaf dit te kennen). Hierbij bestond vooral interesse voor taalcursussen en middelbaar en hogerberoepsonderwijs. Belemmeringen die werden genoemd, lagen in de sfeer van kinderopvang en zorgtaken. Ook de huidige deelname aan het onderwijs bleek op een hoog niveau te liggen, in het bijzonder wordt in groten getale deelgenomen aan onderwijs in de Nederlandse taal (vanwege de WIN). De bekendheid met beide Regionale Opleidingscentra te Rotterdam was groot. In het bijzonder betrof dit kennis over het Albeda College.

Oudkomers met een primair opvoedende taak gaven aan relatief weinig behoefte aan educatie te hebben. Ongeveer een derde van deze respondenten sprak deze wens uit. Hierbij werd dan met name aan een taalcursus op een wijk- of buurtcentrum gedacht. De motivatie om een cursus te volgen was vooral gerelateerd aan de persoonlijke ontwikkeling en in iets mindere mate aan het vinden van werk. Als enige doelgroep noemden zij ook het helpen van de kinderen bij huiswerk als belangrijke motivatie. Onder deze oudkomers bevond zich een grote groep die belemmeringen zag voor het daadwerkelijk deelnemen aan educatie. Deze belemmeringen hielden verband met kinderopvang en opvoedingstaken. In de praktijk nam

een zeer kleine groep aan educatie deel (in het bijzonder aan taalonderwijs). De bekendheid met (één van) beide ROC's was gering; meer dan de helft van deze potentiële doelgroep bleek onbekend met het bestaan van beide ROC's.

Werkloze oudkomers toonden weinig behoefte aan educatie (25 %). Het leren van de Nederlandse taal bleek in de grootste behoefte te voorzien. Hierbij werd dan in het bijzonder het wijk- of buurtcentrum genoemd. Diegenen die wel een cursus wilden volgen, willen dat vooral doen om hun kansen op werk te vergroten en te werken aan hun persoonlijke ontwikkeling. Een relatief grote groep (ruim 70%) zag echter concrete belemmeringen op weg naar daadwerkelijke deelname aan educatie. Deze hielden vooral verband met de (vermeende) hoge kosten en het gebrek aan vooropleiding. Ook feitelijk was sprake van een zeer geringe participatie in het onderwijs. Zij die wel deelnamen, deden meestal een taalcursus. De bekendheid met beide ROC's was beperkt; een meerderheid bleek niet op de hoogte van het bestaan van deze opleidingscentra.

Vluchtelingen demonstreerden een grote behoefte aan educatie. Bijna de helft van de respondenten sprak deze wens uit. Het leren van de Nederlandse taal stond hierbij voorop. De belangrijkste reden waarom vluchtelingen onderwijs wilden volgen, was het vergroten van hun kans op de arbeidsmarkt. Toch werden er ook belemmeringen genoemd om daadwerkelijk deel aan onderwijs te kunnen nemen. Deze hielden verband met de (vermeende) hoge kosten en de gedachte dat de vooropleiding niet zou volstaan. In de praktijk nam een verhoudingsgewijs grote groep deel aan educatie. Het ging dan vooral om het volgen van een taalcursus. Vluchtelingen waren verhoudingsgewijs goed op de hoogte van het bestaan van het Albeda College. De bekendheid met het ROC Zadkine lag op een lager niveau.

De groep **laag opgeleide autochtonen** toonde naar verhouding weinig behoefte aan het volgen van educatie. Met nog geen twintig procent lag dit percentage op het laagste niveau van alle doelgroepen, de groep ouderen uitgezonderd. Niettemin was er een relatief grote groep die geen belemmeringen opwierp voor het volgen van een opleiding. Het meest nog werd het gebrek aan tijd genoemd als obstakel voor daadwerkelijke participatie. Overeenkomstig de geringe behoefte was ook de feitelijke deelname aan onderwijs zeer beperkt (bijna 10% volgde onderwijs). De bekendheid met beide opleidingscentra lag evenmin op een hoog niveau; ruim tweevijfde was niet op de hoogte van het bestaan van de ROC's.

De **opvoeders met een laag inkomen** toonden geen bovenmatige behoefte aan educatie. Slechts eenderde gaf aan onderwijs te willen volgen, het liefst een beroepsopleiding in verschillende sectoren. De redenen om een cursus te volgen waren het vergroten van de kansen op werk en persoonlijke ontwikkeling. Belemmeringen werden gezocht in de (onvoldoende) mogelijkheden van kinderopvang en de huidige zorgtaken. De deelname aan educatie was

dan ook uiterst laag. Daar waar wel werd geparticipeerd, ging het veelal om kortlopende vak- of beroepscursussen. Wel was een relatief grote groep (een ruime meerderheid) bekend met beide ROC's. In het bijzonder betrof dit het Albeda College.

Voortijdig schoolverlaters hadden grote behoefte aan onderwijs; de helft van deze doelgroep gaf dit aan. Uitgesplitst naar type onderwijsinstelling, bleken deze respondenten vooral behoefte te hebben aan een opleiding bij overige (reguliere) onderwijsinstellingen (en niet zozeer bij het ROC, een wijkcentrum of de volksuniversiteit). Het ging hierbij om beroeps-onderwijs op bijvoorbeeld HBO-niveau. De redenen om onderwijs te willen volgen, waren het vergroten van kansen op werk en de persoonlijke ontwikkeling. Belemmeringen werden in slechts geringe mate opgevoerd. Opvallend was de grootscheepse deelname aan educatie. Bijna de helft van deze doelgroep had na voortijdige uitval weer weten aan te sluiten bij het onderwijs. De bekendheid met de ROC's was dan ook wijdverbreid.

Volwassenen die het algemeen vormend onderwijs willen inhalen, toonden een (haast vanzelfsprekend) grote behoefte aan educatie. Het verbaast niet dat zij vooral VAVO-opleidingen en taalcursussen wilden volgen, bij voorkeur op het ROC (op grond hiervan was deze groep ook geselecteerd). De redenen om onderwijs te volgen, was vooral het stimuleren van de persoonlijke ontwikkeling. Een relatief kleine groep voerde belemmeringen aan voor daadwerkelijke deelname; alleen de factor tijd speelde volgens sommigen een nadelige rol. Aangaande de huidige deelname aan educatie lag dit op een zeer hoog niveau. De aanvraag van informatie had dus voor de overgrote meerderheid geresulteerd in feitelijke deelname. Het ging hierbij uitsluitend om educatie bij het ROC. De bekendheid met beide onderwijsinstellingen was bijna honderd procent.

Ouderen gaven te kennen zeer weinig behoefte aan educatie te hebben. Zij hadden hier de minste behoefte aan van alle onderscheiden doelgroepen. Minder dan vijf procent van deze doelgroep toonde behoefte aan onderwijs. In het bijzonder ging het dan om taalonderwijs in bijvoorbeeld Engels of Frans om zichzelf verder te ontwikkelen. Belemmerende factoren speelden naar verhouding een geringe rol. De feitelijke deelname was niettemin erg beperkt. De ouderen die wel deelnamen, deden dat vrijwel allemaal in de vorm van een taalcursus, meestal in een buurt- of wijkcentrum. Ouderen waren relatief onbekend met de ROC's. Slechts een vijfde van deze doelgroep was op de hoogte van het bestaan van deze onderwijsinstellingen in Rotterdam.

De **werkende oudkomers** hebben relatief veel behoefte aan onderwijs (ruim 40%). Taalonderwijs werd als meest wenselijk beschouwd. De belangrijkste reden om een cursus te willen volgen, was de persoonlijke ontwikkeling. Belemmeringen hielden vooral verband met het gebrek aan tijd. In de praktijk nam dan ook slechts een zeer klein gedeelte (ruim 10%)

deel aan educatie. Taal en overige beroepscursussen waren dan nog het meest van belang, zowel bij het ROC als overige reguliere opleidingscentra. De bekendheid met de ROC's lag op een gemiddeld niveau. Wel beperkte deze zich overwegend tot het beroepsonderwijs. In de beeldvorming van deze oudkomers waren de Regionale Opleidingscentra er vooral voor de jongeren en volwassenen en in beduidend mindere mate voor de allochtone doelgroep.

De groep **laag opgeleide allochtonen van de tweede generatie** week af van de overige allochtone doelgroepen, omdat zij op grote schaal aan het reguliere onderwijs in Nederland hadden deelgenomen. Wel geldt vooral voor de tweede generatie dat zij het onderwijs vaak zonder startkwalificatie verlaten. De behoefte aan het (opnieuw) volgen van middelbaar en hoger beroepsonderwijs lag dan ook op een relatief hoog niveau. De redenen hiervoor hielden veelal verband met het vergroten van de kans op werk, evenals met de wens te investeren in de persoonlijke ontwikkeling. Van belang is dat deze groep reeds veel meer geïntegreerd is in de Nederlandse samenleving dan de eerste generatie allochtonen. Dit uitte zich onder meer in de kennis van de Nederlandse taal en de contacten die zij met autochtone Nederlanders onderhielden. De tweede generatie was naar verhouding goed op de hoogte van het bestaan van beide ROC's en de opleidingsmogelijkheden die deze instellingen bieden.

2.5 Conclusie

Het algemene beeld dat uit de nulmeting ontstaat, wijst op een grote afstand van de laagopgeleide bevolking in Rotterdam tot het volgen van onderwijs. De deelname is in algemene termen uiterst gering, terwijl de belemmeringen die worden aangegeven om opnieuw te participeren in het lagere en middelbare onderwijs aanzienlijk zijn. De verwachting dat velen uit de potentiële doelgroep op korte termijn aan het beroepsonderwijs of de volwasseneneducatie zullen deelnemen, lijkt dan ook niet door de bevindingen uit deze studie ondersteund te worden. De geringe kennis van opleidingsmogelijkheden op de twee ROC's in Rotterdam geeft evenmin reden tot optimisme. Niettemin is het beeld diverser dan dit. Binnen de onderzochte doelgroep zagen we namelijk enige markante verschillen, zowel met betrekking tot de behoefte aan scholing en de feitelijke deelname, als de kennis van relevante onderwijsinstellingen.

Autochtonen bleken over het algemeen beter op de hoogte van educatiemogelijkheden dan allochtonen. Dat etnische herkomst een factor van betekenis is voor de kennis van de Nederlandse kerninstituten, is ook in deze studie vastgesteld. Niettemin zagen we ook voor de autochtone doelgroep dat een groot gedeelte weinig behoefte had aan educatie in het kader van het BVE-onderwijs. In het bijzonder schaarden zich hier de laag opgeleide autochtonen, ouderen en de opvoeders met een laag inkomen onder. De behoefte aan educatie bleek klein,

evenals de feitelijke deelname. Ook deze groepen autochtonen behoren dus tot de achterstandsgroepen alwaar de aansluiting met school en werk problematisch is.

Met betrekking tot de allochtone doelgroepen, vertoonden de oudkomers over het algemeen een grotere afstand tot het onderwijs dan de groepen die zich recenter in Nederland hebben gevestigd, in het bijzonder de nieuwkomers en vluchtelingen. Twee factoren lijken hierbij een belangrijke rol te spelen. In de eerste plaats was het opleidingsniveau van de laatstgenoemde categorieën over het algemeen hoger dan voor de groepen die reeds langer in Nederland verbleven. In de tweede plaats hebben nieuwkomers en vluchtelingen met de Wet inburgering nieuwkomers van meet af aan kennis gemaakt met het Nederlandse onderwijsstelsel. Hoewel er vanaf 1999 ook een regeling voor oudkomers bestaat, is het bereik van oudkomers vooralsnog geringer dan van nieuwkomers. Vooral migranten die zich reeds decennia geleden om economische redenen in Nederland vestigden, hadden nauwelijks onderwijs gevolgd in Nederland. Dat men de aansluiting bij het onderwijs mist, is ook in deze studie duidelijk geworden. De kennis van onderwijs bleek gering, de deelname beperkt en de belemmeringen om dit mogelijk in de toekomst te doen naar verhouding groot. Voor de werkende oudkomers was het beeld overigens gunstiger, maar dit neemt niet weg dat ook voor deze categorie de afstand tot het onderwijs erg groot is.

3 BEHOEFTE EN DEELNAME AAN HET BVE-ONDERWIJS

In dit hoofdstuk bekijken we voor de potentiële doelgroepen opnieuw de drie centrale onderzoeksthema's: de behoefte aan een opleiding, feitelijke cursusdeelname en bekendheid met het BVE-onderwijs. Deze keer gebeurt dit aan de hand van de nieuwe meting. De uitkomsten zullen worden gegeven op basis van het bestand van een meting van 622 respondenten uit de verschillende doelgroepen (paragraaf 3.2 t/m 3.4). In aanvulling op deze nieuwe meting wordt gekeken naar veranderingen op individueel niveau aan de hand van een panel. Dit zijn respondenten die zowel tijdens de eerste meting als deze meting zijn bevraagd. Hierbij wordt vooral ingegaan op veranderingen in behoefte en deelname aan onderwijs. Tevens worden veranderingen in de maatschappelijke positie van de respondenten in ogenschouw genomen en gerelateerd aan deelname aan onderwijs (paragraaf 3.5). De belangrijkste conclusies volgen in paragraaf 3.6. Alvorens op de resultaten in te gaan, volgt een kort overzicht van de belangrijkste kenmerken van de onderzoekspopulatie (paragraaf 3.1)

3.1 Een profielschets van de onderzoekspopulatie

In hoofdstuk 2 zijn de resultaten bij de nulmeting beschreven. In deze paragraaf willen we de uitkomsten op dezelfde wijze beschrijven. Het gaat hierbij om alle respondenten, zowel oud- en nieuwkomers als autochtonen. Vanzelfsprekend kan geen directe vergelijking worden gemaakt tussen de uitkomsten uit deze en de vorige meting. Daarvoor wijkt de samenstelling van beide populaties te zeer van elkaar af. Slechts indicatief kan op enige verschillen worden gewezen. Wel kunnen er vergelijkingen worden gemaakt op doelgroepniveau. Ook binnen het panel zijn vergelijkingen mogelijk.

De nieuwe meting bestaat voor een belangrijk gedeelte uit oudkomers. Ruim zestig procent (65,8%) van de onderzoekspopulatie omvat deze categorie inburgeraars. Deze uitkomst is gevolg van de (selectieve) bijtrekking van oudkomers. Nieuwkomers maken ruim tien procent (11,1%) van de onderzoekspopulatie uit. Laag opgeleide opvoeders (vrijwel allemaal autochtonen) en autochtonen met een laag inkomen maken eveneens ruim tien procent (11,0%) van de onderzoeksgroep uit. De categorieën voortijdig schoolverlaters (4,3%), tweede kansers (4,3%) en ouderen (3,5%) vertegenwoordigen allemaal minder dan vijf procent van de onderzoekspopulatie.

Gemeten naar leeftijd, is ruim de helft van de respondenten (58,6%) tussen de 25 en 44 jaar oud. Ruim een kwart (26,7%) van de respondenten is ouder dan 45 jaar. Een op elke zeven respondenten (14,0%) bleek jonger dan 25 jaar. Vrouwen zijn sterk oververtegenwoordigd

in de onderzoekspopulatie. Maar liefst meer dan zeventig procent (71,4%) is vrouw. Mannen maken derhalve nog geen derde uit van de onderzoekspopulatie. Deze uitkomst vloeit voort uit het feit dat oudkomers voor een belangrijk gedeelte bestaan uit allochtone (vrouwelijke) opvoeders.

Veruit de grootste groep respondenten heeft een ander land dan Nederland als herkomstland (86,6%). Dit zijn met name de nieuw- en oudkomers. De overigen (13,4%) zijn geboren in Nederland. Turkije (28,5%) en Marokko (20,1%) zijn getalsmatig de belangrijkste geboortelanden. Het aandeel dat in Suriname (5,9%) of de Nederlandse Antillen (4,4%) is geboren, is in dit verband beduidend kleiner. Van de overige geboortelanden komen alleen Irak (3,1%) en de Kaapverdische eilanden (2,6%) boven de twee procent uit. De tweede generatie vormt in deze meting slechts een zeer kleine groep, hetgeen te maken heeft met de wijze van bijtrekking (de onderzoekspopulatie bestaat uit vooral oud- en nieuwkomers). Allochtone respondenten van de tweede generatie zijn ondergebracht bij de groep met Nederland als geboorteland.

Ook in deze meting gaat het om laagopgeleide Rotterdammers, een belangrijke doelgroep van het Educatiebeleid van de gemeente. Onder de oud- en nieuwkomers bevinden zich enkele respondenten met een hoger opleidingsniveau dan VMBO. Het gaat hier echter om opleidingen die gevolgd zijn in het land van herkomst. Over het algemeen worden deze opleidingen in Nederland op een lager niveau ingeschat (Klaver en Odé, 2003). De oudkomers en de ouderen vormen de laagst opgeleide groepen. Meer dan de helft van deze respondenten heeft ten hoogste basisonderwijs genoten.

Ten slotte vertegenwoordigen de respondenten verschillende maatschappelijke posities. De grootste categorie is die van opvoeders (39,0%). Nog eens bijna eenderde (28,0%) geeft aan werkloos te zijn. Ruim tien procent is werkend (12,4%), of arbeidsongeschikt dan wel gepensioneerd (10,2%). De overige respondenten studeren of geven een andere hier niet genoemde activiteit aan.

Rekening houdend met het bestaan van prioritaire groepen voor het onderwijsbeleid in Rotterdam, is gekozen voor een onderverdeling in zes categorieën, te weten nieuwkomers (inclusief vluchtelingen), oudkomers opvoeders, oudkomers werkloos, laag opgeleide autochtonen (inclusief opvoeders met een laag inkomen), de samengestelde categorie tweede kansers en voortijdig schoolverlaters (VSV-ers), en de categorie ouderen. Van deze categorieën zal in het navolgende de behoefte en deelname aan onderwijs worden bestudeerd, evenals de kennis die deze categorieën hebben van het bestaan van de twee Rotterdamse ROC's.

3.2 Behoeftte aan onderwijs

De groep die bij deze meting aangeeft behoefte te hebben aan onderwijs, is aanzienlijk. Ruim de helft (51,3%) van de ondervraagden brengt deze behoefte naar voren. De grootste behoefte zien we onder de oud- en nieuwkomers (tabel 3.1). De overige (overwegend autochtone) categorieën tonen in mindere mate behoefte aan een opleiding.

Tabel 3.1 Behoeftte van de respondenten aan onderwijs naar doelgroep (in %)

	Behoeftte	Geen behoefte	Weet niet
Nieuwkomers	65,2	31,9	2,9
Oudkomers opvoeders	53,2	40,4	6,4
Oudkomers werkloos	57,5	38,2	4,3
Laag opgeleide autochtonen	32,8	62,7	4,5
Tweede kansers/ vsv-ers	44,4	53,7	4,5
Ouderen	4,5	95,5	0,0
<i>Totaal (N= 622)</i>	<i>51,3</i>	<i>44,2</i>	<i>4,5</i>

Behoeftte naar deelnemers en niet-deelnemers

Respondenten die reeds een cursus volgen of in het recente verleden onderwijs hebben gevolgd, uiten in beduidend hogere mate behoefte aan een nieuwe cursus dan de categorie niet-deelnemers aan het onderwijs. Van de eerste categorie blijkt bijna tweederde (64,7%) een (vervolg-)opleiding te willen volgen (zie tabel 3.2). Onder de niet-deelnemers is dit ruim een kwart (27,9%). De verschillen zijn in dit verband voor zowel de oudkomers, de nieuwkomers als de laag opgeleide autochtonen vergelijkbaar groot.

Tabel 3.2 Behoeftte van de respondenten aan onderwijs naar doelgroep en wel of niet onderwijsvolgend (in %)

	Onderwijsvolgend*				Geen onderwijsvolgend			
	Be- hoeftte	Geen be- hoeftte	Weet niet	Totaal (N)	Be- hoeftte	Geen be- hoeftte	Weet niet	Totaal (N)
Nieuwkomers	73,2	23,2	3,6	56	30,8	69,2	0,0	13
Oudkomers	62,6	32,1	5,3	131	33,3	58,0	8,7	69
opvoeders								
Oudkomers	75,0	20,5	4,5	132	26,7	69,3	4,0	75
werkloos								
Laag opgeleide	44,4	55,6	0,0	27	26,8	65,9	7,3	41
autochtonen								
Tweede kansers/	44,2	53,5	2,3	43	45,5	54,5	0,0	11
vsv-ers								
Ouderen	0,0	100,0	95,5	2	5,0	95,0	0,0	20
<i>Totaal (N= 622)</i>	<i>64,7</i>	<i>31,2</i>	<i>4,1</i>	<i>391</i>	<i>27,9</i>	<i>66,8</i>	<i>5,2</i>	<i>229</i>

*Onderwijsvolgend heeft betrekking op respondenten die tijdens het onderzoek onderwijs volgen of de afgelopen twee jaar onderwijs hebben gevolgd

Behoeft naar instelling en type cursus

Eenderde van de respondenten die aangeven behoefte te hebben aan een opleiding, heeft geen voorkeur voor een specifieke instelling. Van degenen die wel een voorkeur hebben, gaat het met name om het Albeda College (16,6%), een buurt of wijkcentrum (14,9%) of het ROC Zadkine (12,2%). Het buurt- of wijkcentrum als plaats voor een cursus geniet dus beslist enige populariteit onder de respondenten. De oudkomers opvoeders noemen relatief het vaakst het buurtcentrum als gewenste opleidingsplek (23,8%). De gemeente richt zich erop om, in het kader van het oudkomersbeleid, aan allochtone opvoeders op wijkniveau cursussen aan te bieden. In voorgaande jaren was sprake van centralisatie van het onderwijsaanbod. Het wijkaanbod lijkt echter te voorzien in een specifieke behoefte bij een deel van de doelgroep.

Ook in deze meting wordt een taalcursus het meest genoemd als opleiding die men zou willen volgen (46,3%). Een beroepsopleiding wordt tevens relatief vaak aangegeven (34,5%). Voor andere type opleidingen bestaat veel minder belangstelling. Met name de oudkomers opvoeders hebben behoefte aan een taalcursus (61,3%). Ook onder de werkloze oudkomers is dit percentage relatief hoog (48,7%). Een beroepsopleiding wordt relatief vaak genoemd door zowel de autochtonen (voortijdig schoolverlaters, tweede kansers en laag opgeleide autochtonen) als de allochtonen (nieuwkomers en werkloze oudkomers).

Als we de behoefte aan een bepaald type opleiding onderscheiden naar deelnemers aan het onderwijs en de niet-deelnemers die behoefte hebben aan onderwijs dan valt het volgende op:

- Nieuwkomers die geen cursus hebben gevolgd, hebben allemaal behoefte de Nederlandse taal via een inburgeringscursus te volgen. Het betreft hier echter in absolute aantallen een beperkte groep van 4 respondenten. Van de groep die wel een cursus heeft gevolgd (of momenteel volgt), spreekt ruim tweevijfde (41,9%) de wens uit meer taal te willen volgen.
- De nieuwkomers die een taalcursus hebben gevolgd, hebben in sterkere mate behoefte aan een beroepsopleiding dan de niet-cursisten (38,7% respectievelijk 0%).
- Oudkomers opvoeder die momenteel in een taaltraject participeren of dit recentelijk hebben gedaan, uiten in beduidend hogere mate de wens nog meer taalonderwijs te willen volgen dan de niet-deelnemers (70,0% respectievelijk 51,4%).
- Voor de oudkomers werkloos is een omgekeerde tendens waarneembaar (48,7% van de deelnemers aan een inburgeringscursus wenst meer taal te volgen tegenover 61,1% voor de niet-deelnemers).
- Voor oudkomers is niet gebleken dat taalonderwijs de wens vergroot om daarna een beroepsopleiding te volgen. Onder de oudkomers opvoeders die niet deelnemen is de behoefte een beroepsopleiding groter dan onder de wel deelnemers. Onder de werkloze oudkomers zijn de percentages nagenoeg gelijk, namelijk (33,3%).

- Ten aanzien van de categorie autochtonen blijkt vooral een grote behoefte aan beroeps- onderwijs. Dit geldt zowel voor de deelnemers als niet-deelnemers aan het onderwijs.

Motivatie om een cursus te volgen

De respondenten willen vooral onderwijs volgen om de kans op werk te vergroten (50,3%) of om zichzelf verder te ontwikkelen (43,4%). Het verbeteren van de taal is voor een kwart van de respondenten een belangrijke motivatie. Andere motieven, zoals het helpen van de kinderen of een opstapje naar een vervolgopleiding, worden minder vaak aangegeven. Het vergroten van de kans op werk wordt vooral door de nieuwkomers en de werkloze oudkomers genoemd. De mogelijkheid tot verdere persoonlijke ontwikkeling wordt door alle groepen behalve de nieuwkomers relatief vaak aangegeven. Het kunnen helpen van de kinderen en het verbeteren van de taal zijn vooral voor de oudkomers opvoeders belangrijke redenen. Het bovenstaande beeld verschilt nauwelijks van de eerste meting, er is dus geen verandering in de motieven waarom mensen onderwijs willen volgen.

Een vergelijking tussen de eerste en tweede meting

Zoals in het vorige hoofdstuk is aangegeven, zijn de uitkomsten van de eerste en tweede meting niet goed vergelijkbaar. Dit komt door gewijzigde samenstelling van de respondenten, vooral ten gunste van oudkomers (zowel deelnemers als niet-deelnemers aan een inburgeringscursus). Toch kan voorzichtigheidshalve vermeld worden dat de behoefte onder de respondenten om onderwijs te volgen is toegenomen. Twee verklaringen kunnen hierbij worden aangevoerd. In de eerste plaats is het aantal cursusdeelnemers in de tweede meting beduidend groter dan in de eerste meting. Het is plausibel te veronderstellen dat het deelnemen aan onderwijs nieuwe behoeften doet ontstaan. Dit geldt mogelijk extra sterk voor deelnemers aan inburgeringsprogramma's, omdat deze programma's vooral op taalverwerving zijn gericht. Wanneer het taalniveau voldoende is, komen andere opleidingen binnen bereik. In de tweede plaats heeft de betere zichtbaarheid van het onderwijsaanbod door de inspanningen rond het wachtlijstbeheer en het Deltaplan Inburgering mogelijk geleid tot meer belangstelling onder vooral de inburgeraars. Een vergelijking tussen de eerste en tweede meting leert namelijk dat de behoefte vooral onder de oudkomers is toegenomen. Dit geldt zowel voor de wel als niet-deelnemers aan onderwijs.

3.3 Deelname aan onderwijs

Ruim tweevijfde (41,0%) van de respondenten volgt op het moment van het onderzoek een opleiding of heeft in de afgelopen twee jaar een opleiding gevolgd (zie tabel 3.3).¹ Vooral de oud- en nieuwkomers die bij dit onderzoek zijn betrokken, participeren in het inburgeringsprogramma. Bij de hoge deelname aan andere cursussen onder nieuwkomers moet overigens bedacht worden dat het hier om kleine absolute aantallen gaat. Onder de autochtone categorieën is sprake van een redelijk omvangrijke deelname aan overige cursussen. Het gaat hierbij om zowel beroepsopleidingen als cursussen die op de volksuniversiteit en in buurthuizen worden aangeboden. Vooral onder de tweede kansers en de voortijdig schoolverlaters zien we een hoge graad van deelname aan het onderwijs. Onder de categorie ouderen ligt de feitelijke deelname aan het onderwijs op een zeer laag niveau (9,1%).

Tabel 3.3 Deelname aan onderwijs naar doelgroep (in %)

	Inburgeringscursus	Cursus overig	Geen cursus
Nieuwkomers	15,8	26,3	57,9
Oudkomers opvoeders	30,8	8,8	60,5
Oudkomers werkloos	18,6	11,2	70,1
Laag opgeleide autochtonen	0,0	40,3	59,7
Tweede kansers/ vsv-ers	1,9	77,8	20,3
Ouderen	0,0	9,1	90,9
<i>Totaal (N= 333)*</i>	<i>15,4</i>	<i>25,6</i>	<i>59,0</i>

*Ter voorkoming van een onzuivere meting zijn alleen de respondenten die via het panel en de straatinterviews zijn benaderd, in deze tabel opgenomen (zie ook noot op deze pagina).

Belemmeringen om onderwijs te volgen

Een meerderheid volgt dus ook in de tweede meting geen onderwijs. Er worden dan ook diverse belemmeringen opgeworpen om aan het onderwijs deel te nemen. Tweevijfde van de respondenten (40,1%) verwacht serieuze belemmeringen als zij een opleiding zouden gaan volgen. De obstakels die genoemd worden, zijn de zorg voor familie (40,5%), gezondheidsklachten (16,7%), onvoldoende tijd (15,0%), de verwachte hoge kosten (14,1%) en kinderopvang (10,1%).

De genoemde belemmeringen verschillen sterk per doelgroep. De nieuwkomers hebben vooral problemen met het vinden van kinderopvang en het combineren van onderwijs en de zorg voor de familie. De oudkomers opvoeders noemen ook als belangrijkste belemmering de zorg voor familie en opvang van de kinderen. Gezondheidsklachten spelen bij deze groep echter ook een rol. Onder de werkloze oudkomers zijn verschillende belemmeringen in het geding. Een deel van deze respondenten heeft te maken met een gebrek aan informatie over

¹ Ter voorkoming van een onzuivere meting zijn alleen respondenten die via het panel en straatinterviews zijn benaderd, in deze tabel opgenomen. De (recente) deelname aan onderwijs is onder de respondenten die via de ROC's zijn benaderd namelijk honderd procent.

opleidingen, een ander deel heeft problemen met de gezondheid of geen tijd vanwege de zorg voor de familie. De laag opgeleide autochtonen zien vooral financiële belemmeringen, terwijl de voortijdig schoolverlaters en tweede kansers te weinig tijd beschikbaar hebben om onderwijs te volgen.

Een vergelijking tussen de eerste en tweede meting

Het percentage respondenten dat deelneemt aan onderwijs is hoger dan bij de vorige meting (41,0% bij deze meting tegenover 29,7% bij de vorige meting). Aan deze uitkomst kunnen slechts in beperkte mate conclusies worden verbonden. Een mogelijke verklaring voor de toename in deelname aan onderwijs van de potentiële doelgroepen is de sterke vertegenwoordiging van oudkomers in deze meting. De gemeente heeft de afgelopen jaren een actief oudkomersbeleid gevoerd om deze groepen te benaderen voor een inburgeringscursus. Mogelijk dat dit beleid een positieve invloed op de uiteindelijke deelname heeft gehad.

3.4 Bekendheid met het Albeda College en het ROC Zadkine

De bekendheid van de respondenten met de Rotterdamse ROC's is in deze meting beduidend hoger dan in de vorige meting. Een grote meerderheid van de respondenten kent het Albeda College (84,9%) en het ROC Zadkine (79,1%). De bekendheid is vanzelfsprekend het grootst onder de groepen waarvan een gedeelte ook daadwerkelijk deelneemt aan dit onderwijs. Dit zijn met name de inburgeraars, de tweede kansers en de voortijdig schoolverlaters. Zo is bij de oudkomers de bekendheid onder de niet-deelnemers aanzienlijk geringer dan onder de groep cursisten. Ouderen hebben nog steeds de minste kennis van de ROC's. In tabel 3.4 staat een overzicht van de bekendheid van de verschillende doelgroepen met de twee ROC's. De resultaten hebben alleen betrekking op de respondenten die benaderd zijn via het panel en de straatinterviews.²

Tabel 3.4 Bekendheid met de roc's naar doelgroep (in %)*

	Bekendheid met het Albeda College	Bekendheid met het ROC Zadkine
Nieuwkomers	21,4	21,4
Oudkomers opvoeders	61,5	56,0
Oudkomers werkloos	53,3	34,3
Laag opgeleide autochtonen	83,1	83,1
Tweede kansers/vsv-ers	92,7	90,2
Ouderen	72,7	36,4
<i>Totaal (N= 356)</i>	<i>65,7</i>	<i>55,9</i>

*Ter voorkoming van een onzuivere meting zijn alleen de respondenten die via het panel en de straatinterviews zijn benaderd in deze tabel opgenomen (zie ook noot op deze pagina).

Wijze waarop men met het ROC bekend is geraakt

Ook nu weer geldt dat de ROC's vooral bekendheid genieten doordat familieleden van de respondenten deel hebben genomen aan het onderwijs. Daarnaast heeft een kwart van de respondenten zelf een opleiding op één van de twee ROC's gevolgd. De autochtonen zijn vooral bekend met het beroepsonderwijs, de oudkomers en nieuwkomers zijn vooral op de hoogte van de afdeling Educatie.

Een vergelijking tussen de eerste en tweede meting

De bekendheid met beide opleidingscentra ligt op een hoger niveau dan bij de eerste meting. Onder alle categorieën is de bekendheid groter. Dit verschil wordt niet verklaard door de oud- en nieuwkomers die benaderd zijn via de ROC's. Zij zijn namelijk niet in de analyse opgenomen. Mogelijk wordt de toename van de bekendheid onder oudkomers verklaard door de toegenomen aandacht van de gemeente voor deze groep in het kader van het oudkomersbeleid. Voor de overige groepen geldt mogelijk een effect van deelname aan het panel. Deze respondenten zijn twee jaar geleden door deelname aan het vragenlijst geattendeerd op het bestaan van deze instellingen. Daarnaast speelt het feit dat de afdelingen Educatie/NT2 van het Albada College en ROC Zadkine na de ROC-vorming in de jaren negentig steeds meer onder de huidige namen bekend raken in Rotterdam mogelijk een rol in deze uitkomst.

3.5 Veranderingen in de tijd: de uitkomsten van het panel

Om enige ontwikkelingen door de tijd te kunnen vastleggen, zijn in het navolgende de resultaten van de panelstudie uiteengezet. Voor dezelfde respondenten kunnen veranderingen door de tijd worden gegeven met betrekking tot hun behoefte en deelname aan het onderwijs in Rotterdam.

Samenstelling van het panel ten opzichte van de eerste meting

In hoofdstuk 2 is het panel uit de eerste ronde beschreven. De mensen uit de eerste ronde waarvan de adresgegevens bekend waren, zijn opnieuw benaderd. Zoals beschreven in hoofdstuk 1, was de respons onder de deelnemers aan het panel beperkt. Een relatief groot aantal adressen bleek niet te kloppen. Ook weigerden veel mensen alsnog deel te nemen aan het vervolgonderzoek. In dit hoofdstuk beschrijven we de veranderingen van de groep die wel heeft meegedaan aan de tweede ronde.

We hebben de panelrespondenten van 2003 vergeleken met de oorspronkelijke groep op het gebied van de achtergrondvariabelen, zoals leeftijd, geslacht en activiteit. Hierbij is gekeken

² De respondenten die via de ROC's zijn benaderd, zijn niet in de analyse betrokken. Dit zou een vertekend beeld opleveren, aangezien deze respondenten bekend zijn met tenminste één van de twee ROC's.

naar de mate waarin de panelleden die in 2003 nogmaals meewerkten aan dit onderzoek afwijken van het totale panel³ dat we in 2001 hebben bevraagd. Voor een aantal belangrijke achtergrondkenmerken hebben we bepaald of deze op dezelfde wijze verdeeld zijn in het panel van 2003 als in de oorspronkelijke meting in 2001. Hieruit komt naar voren dat de leeftijdsopbouw, het opleidingsniveau en de etnische herkomst van de huidige panelleden niet significant ($p < 0,05$) afwijken van het totale panel uit 2001. Wel blijken er in 2003 relatief meer vrouwelijke panelleden (68%) te hebben meegewerkt dan in 2001 (59%).

Om een voldoende vulling per doelgroep te verkrijgen voor de analyses, worden in dit hoofdstuk de oorspronkelijke negen categorieën teruggebracht naar vijf, te weten:

- nieuwkomers en vluchtelingen;
- oudkomers opvoeders en oudkomers werklozen;
- laag opgeleide autochtonen/opvoeders uit lage inkomensgroepen;
- ouderen;
- jongeren zonder startkwalificatie/volwassenen die algemeen vormend onderwijs willen inhalen.

Tot deze indeling is besloten omdat de samengevoegde categorieën in redelijke mate overeenkwamen. De gegevens van 148 panelleden zijn geanalyseerd in dit hoofdstuk. In tabel 3.5 staat een overzicht van het aantal respondenten per samengestelde groep.

Tabel 3.5 Respons per doelgroep (absolute aantallen)

Nieuwkomers	19
Oudkomers	32
Laagopgeleide autochtonen	22
Voortijdig schoolverlaters en tweede kansers	53
Ouderen	22
<i>Totaal</i>	<i>148</i>

Voor deze categorieën zal in het onderstaande worden stilgestaan bij de deelname en de behoefte aan onderwijs, de bekendheid met de ROC's in Rotterdam, de maatschappelijke positie en de deelname aan georganiseerde sociale activiteiten.

Deelname aan onderwijs

Het onderzoek richt zich op de potentiële doelgroep van de volwasseneneducatie: laagopgeleiden zonder startkwalificatie en mensen met een taalachterstand die (nog) geen onderwijs volgen. Uit de eerste meting bleek echter dat onder een deel van de potentiële doelgroep (in het bijzonder de nieuwkomers, voortijdig schoolverlaters en tweede kansers) een aanzienlijke

³ Exclusief de doelgroepen 'werkende oudkomers' en 'laagopgeleide, tweede generatie allochtonen', aangezien deze buiten de doelgroepen van de meting in 2003 vallen (zie Bijlage 1).

minderheid van de respondenten wel onderwijs volgden. Nieuwkomers zijn verplicht in het kader van de Wet inburgering nieuwkomers (Win) een inburgeringscursus te volgen. Een groot deel van de voortijdig schoolverlaters bleek opnieuw naar school te zijn gegaan om alsnog een startkwalificatie te behalen. Tevens is een meerderheid van de volwassenen die informatie hadden opgevraagd bij de ROC's, daadwerkelijk een cursus gaan volgen.

Tabel 3.6 Deelname aan het onderwijs (percentages)

	Meting 2001		Meting 2003	
	Volgt onderwijs	Geen onderwijs	Volgt onderwijs	Geen onderwijs
Nieuwkomers	63,2	36,8	26,3	73,7
Oudkomers	12,5	87,5	15,6	84,4
Autochtonen	18,2	81,8	27,3	72,7
Tweede kansers	75,5	24,5	39,6	60,4
Ouderen	-	100,0	9,1	90,9
<i>Totaal (N= 148)</i>	<i>40,5</i>	<i>59,5</i>	<i>26,4</i>	<i>73,6</i>

In de vervolgmeting ligt het percentage onderwijsvolgenden een stuk lager. Het blijkt dat meer dan de helft van de respondenten die onderwijs volgden tijdens de eerste meting (53,3%) in de afgelopen twee jaar deze opleiding hebben afgerond of verlaten. Een deel van de nieuwkomers heeft de cursus afgerond en is niet verder gegaan met vervolgonderwijs. Ook de voortijdig schoolverlaters en tweede kansers⁴ hebben in de afgelopen twee jaar hun opleiding afgerond of zijn gestopt. Ruim driekwart van deze respondenten (76,5%) heeft (inmiddels) betaald werk. De overige zijn nog op zoek naar werk (11,8%) of richten zich op de verzorging van de kinderen (11,8%). Hoewel de uitkomsten betrekking hebben op slechts een gering aantal nieuwkomers (14), lijken de uitkomsten voor hen minder gunstig. Slechts een kwart van de nieuwkomers heeft na de cursus betaald werk gevonden.

Ruim tien procent van de respondenten volgde eerst geen opleiding en nu wel. Er is nauwelijks verschil tussen de doelgroepen in de mate waarin respondenten een opleiding zijn gaan volgen. Algemeen gesteld, heeft een kleine groep gedurende de afgelopen twee jaar de weg naar het onderwijs gevonden. De beleidsinspanningen van de gemeente Rotterdam lijken voor deze potentiële deelnemers hun vruchten te hebben afgeworpen. Opvallend is ook dat ruim eenderde van de respondenten die tijdens de eerste ronde aangaven last te hebben van belemmeringen om onderwijs te gaan volgen, toch voor een opleiding heeft gekozen.

Behoefte aan onderwijs

De respondenten is tevens gevraagd of zij behoefte hebben aan het volgen van onderwijs. Er doen zich geen grote verschuivingen voor in het percentage respondenten dat aangeeft behoefte te hebben aan onderwijs (tabel 3.7). Alleen bij de laag opgeleide autochtonen en voor-

⁴ Het gaat hierbij om 31 respondenten

tijdig schoolverlaters/tweede kansers is de behoefte duidelijk afgenomen. Met betrekking tot de laatstgenoemde categorie hangt deze afname mogelijk samen met het feit dat zij inmiddels een (beroeps-)opleiding hebben afgerond.

Tabel 3.7 Behoefte aan onderwijs (%)

	Meting 2001			Meting 2003		
	Behoefte	Geen behoefte	Weet niet	Behoefte	Geen behoefte	Weet niet
Nieuwkomers	47,4	36,8	15,8	47,4	47,4	5,3
Oudkomers	28,1	68,8	3,1	26,1	50,0	21,9
Autochtonen	27,3	72,7	-	22,7	72,7	4,5
Tweede kansers/ vsv-ers	52,8	45,3	1,9	43,4	54,7	1,9
Ouderen	9,1	90,9	-	4,5	95,5	-
<i>Totaal (N=148)</i>	<i>36,5</i>	<i>60,1</i>	<i>3,4</i>	<i>31,8</i>	<i>61,5</i>	<i>6,8</i>

Interessanter is te zien of de respondenten die in 2001 aangaven behoefte te hebben aan onderwijs, ook daadwerkelijk weer naar een opleiding zijn gegaan. Eenderde van de mensen die in de eerste ronde aangaven een cursus te willen volgen, is dat ook daadwerkelijk gaan doen. Van de mensen die aangaven geen behoefte aan onderwijs te hebben, is ruim een vijfde teruggekeerd naar school. Van de respondenten die nu een opleiding volgen, gaat eenderde naar een hbo of universiteit. Hoewel het om een beperkt aantal jongeren gaat, betreft het hier met name jongeren in de categorie voortijdig schoolverlaters, die tijdens de vorige meting teruggekeerd zijn op de middelbare school. Inmiddels hebben zij het vavo afgerond en zijn zij doorgestroomd naar een vervolgopleiding.

Bekendheid met het Albeda College en het ROC Zadkine

De twee ROC's blijken tijdens deze tweede ronde beter bekend bij de respondenten dan tijdens de eerste ronde. Bij de laatste meting zijn het Albeda College en het ROC Zadkine bij een ruime meerderheid van de respondenten bekend (respectievelijk 77,7% en 69,6%). In de eerste ronde lagen deze percentages rond de tweederde (65,5%) en de helft (54,7%). Vooral de laagopgeleide autochtonen zijn veel beter bekend met de ROC's dan bij de eerste ronde. Mogelijk speelt hier het effect van de eerste meting een rol: men is immers enige tijd geleden via de vragenlijst van dit onderzoek geattendeerd op het bestaan van beide instellingen.

Maatschappelijke positie van de respondenten

Een belangrijke vraag in het onderzoek is of het volgen van onderwijs effect heeft gehad op de maatschappelijke positie van de panelleden. Het blijkt dat een groot aantal mensen van maatschappelijke positie is veranderd. Bij de tussenmeting in september 2002 bleek een kwart van de mensen inmiddels iets anders te doen. Ook in de 2003-meting heeft er bij meer dan de helft van de respondenten in het panel (54,4%) een wijziging in hun positie voorgegaan. Dit percentage is hoger dan onder de totale geïnterviewde groep. Dit verschil wordt

mogelijk veroorzaakt doordat oudkomers minder vaak aangeven veranderd te zijn van activiteit dan de overige groepen. De oudkomers zijn sterker vertegenwoordigd in de totale onderzoeksgroep dan in het panel. Ook moet rekening gehouden worden met de wijze waarop de informatie is verzameld. De panelleden hebben op twee verschillende meetmomenten de vragen beantwoord. Bij de overige respondenten is de vraag in retrospectief gesteld.

Bij het in ogenschouw nemen van de veranderingen binnen het panel, moeten we rekening houden met het feit dat het gaat om beperkte aantallen respondenten. De geconstateerde verschillen moeten dan ook met enige voorzichtigheid worden bekeken. Zij zijn vooral indicatief. Met deze constatering in het achterhoofd valt in de eerste plaats op dat de werkenden de meest stabiele positie lijken te hebben (zie tabel 3.8). Zij hebben reeds een plek op de arbeidsmarkt gevonden. De meerderheid van de werklozen is daarentegen van positie veranderd. Dit betekent echter niet dat zij allen werk hebben gevonden. Eenvijfde van hen heeft inmiddels betaald werk, eenvijfde ziet zichzelf nog steeds als werkloos, eenzesde is arbeidsongeschikt geraakt of gepensioneerd en de overigen zien zich nu in de eerste plaats als opvoeder. Wat betreft de laatste groep gaat het om vrouwen die geen behoefte meer hebben aan betaald werk en zich richten op de zorg voor de kinderen. Zij voorzien in hun levensonderhoud via het inkomen van hun partner.

Iets meer dan de helft van respondenten die zich bij de eerste meting als opvoeder zag, geeft een verandering van maatschappelijke positie aan. De verandering heeft vooral te maken met de wijze waarop zij zichzelf beschouwen. Ze zien zich nu in de eerste plaats als werkloos. Dit heeft te maken met een echtscheiding of de leeftijd van de kinderen. Vanaf het moment dat het jongste kind vijf jaar is, hebben beide ouders een sollicitatieplicht in het geval dat zij afhankelijk zijn van de bijstand. De wijzigingen onder de arbeidsongeschikten zijn wel het gevolg van het vinden van werk. In absolute aantallen gaat het bij deze groep om slechts een beperkt aantal respondenten. Ruim eenvijfde (22,2%) van de scholieren/studenten heeft na afloop van de studie nog geen werk kunnen vinden. Eenzesde (16,7%) heeft wel betaald werk gevonden.

Tabel 3.8 Wijzigingen in de situatie tussen 2001-2003 naar activiteit (in %)

Activiteit 2003	Situatie veranderd	Situatie niet veranderd	Totaal (N)
Werkend	28,6	71,4	42
Werkloos	78,1	21,9	32
Arbeidsongeschikt/gepensioneerd	60,0	40,0	10
Onderwijsvolgend	61,1	38,9	18
Zorg voor gezin	51,4	48,6	37
Anders	87,5	12,5	8
Totaal	54,4	45,6	147

Tabel 3.8 heeft betrekking op de hoofdactiviteit van de respondent tijdens de meest recente meting. Hieronder gaan we in op de verschillen in maatschappelijke positie tussen de respondenten die wel of geen onderwijs gevolgd hebben tijdens de eerste meting. Ook hier gaat het om beperkte aantallen respondenten, waardoor de gevonden resultaten slechts indicatief zijn. Niettemin kan het volgende worden geconstateerd:

- Het lijkt erop dat werkenden die een cursus of opleiding hebben gevolgd een stabielere plek op de arbeidsmarkt hebben dan diegenen die dit niet hebben gedaan. Een ruime meerderheid (90,5%) van de werkenden die een cursus heeft gevolgd is in 2003 nog steeds aan het werk. Van de werkenden die zich niet hebben bijgeschoold, werkt nog iets minder dan drievijfde (57,9%).
- Het grootste deel van de werklozen volgde geen onderwijs tijdens de eerste meting. De uitstroom naar werk onder degenen die wel een cursus volgden lijkt iets hoger dan onder degenen die dat niet hebben gedaan.
- Voor de arbeidsongeschikten en gepensioneerden zijn er geen effecten zichtbaar, aangezien zij nauwelijks hebben deelgenomen aan onderwijs.
- De studenten en scholieren volgden allen onderwijs tijdens de eerste ronde. Een meerderheid van degenen die inmiddels hun studie hebben afgerond, is uitgestroomd naar werk.
- Ook de deelname aan onderwijs door respondenten die zich in de eerste plaats zien als opvoeder is beperkt. Bovendien zijn zij (voorlopig) niet gericht op de arbeidsmarkt. Er hebben zich dan ook geen opvallende verschillen in verandering van maatschappelijke positie voorgedaan tussen de onderwijsdeelnemers en de niet-onderwijsdeelnemers.

Sociale activiteiten

De deelname aan sociale activiteiten bij een sportvereniging, religieuze organisatie of buurthuis is onder de respondenten niet toe- of afgenomen. Ruim zeventig procent nam en neemt niet deel aan dergelijke activiteiten. Een overgrote meerderheid van de potentiële doelgroep van het BVE-onderwijs neemt niet deel aan georganiseerde activiteiten van sociale, religieuze of sportieve aard.

Ook zijn er weinig wijzigingen in de mate waarin de allochtone groepen contact hebben met autochtone Rotterdammers. Diegenen die onderwijs volgen of hebben gevolgd lijken iets meer contact met autochtonen te hebben gekregen. Voor de niet-onderwijsvolgenden is dit verschil niet waargenomen. Over het algemeen is het contact met autochtonen evenwel beperkt.

3.6 Conclusies

In dit hoofdstuk is de afstand van allochtone en laag opgeleide autochtone bewoners van Rotterdam tot de beroeps- en volwasseneneducatie bestudeerd. Deze afstand is uitgedrukt in de behoefte een opleiding te volgen, de feitelijke deelname aan het onderwijs en de kennis van de twee belangrijkste opleidingsinstellingen voor deze potentiële doelgroepen van het BVE-onderwijs. In totaal zijn ruim 600 respondenten geïnterviewd. Deze respondenten zijn onderverdeeld in zes categorieën, waarvoor we de volgende patronen hebben waargenomen:

- De grootste groep **nieuwkomers** is benaderd via de ROC's en volgt of heeft recent een inburgeringscursus gevolgd. Ondanks de huidige deelname aan onderwijs is onder nieuwkomers de behoefte aan onderwijs groot. Bijna tweederde van deze groep wenst meer onderwijs te volgen. Het gaat hierbij vooral om meer taalonderwijs en een beroepsopleiding. Het vergroten van de kans op werk blijkt voor deze groep de belangrijkste motivatie voor het volgen van een opleiding. De behoefte aan onderwijs is vooral hoog onder degenen die de afgelopen twee jaar geen taalopleiding hebben gevolgd. De feitelijke deelname aan onderwijs ligt onder deze groep op ruim eenderde. Velen hebben overigens al een inburgeringscursus achter de rug. Een ruime meerderheid van de nieuwkomers is bekend met de twee ROC's in Rotterdam.
- De groep **oudkomers opvoeders** valt in twee groepen uiteen. Degenen die benaderd zijn via de ROC's volgen of volgden recent onderwijs. Zij geven aan behoefte te hebben aan nog meer onderwijs. Van de groep die via het panel of straatinterviews is benaderd, volgt tweevijfde een opleiding. Ook een groot deel van deze groep heeft behoefte aan vervolgonderwijs. Een meerderheid van oudkomers opvoeders spreekt de wens uit een taalopleiding te willen volgen. Het wijkcentrum of buurthuis blijkt hiervoor een populaire locatie; vele oudkomers zouden hier het liefst een opleiding willen volgen. De meerderheid van de respondenten is bekend met de twee opleidingsinstellingen waar men zou kunnen deelnemen aan een opleiding uit het BVE-onderwijs.
- Voor de **oudkomers werklozen** geldt eveneens een tweedeling. De respondenten die via de ROC's zijn benaderd volgen allen onderwijs. Van de respondenten die via het panel en straatinterviews zijn benaderd, volgt 30 procent onderwijs, hetgeen aangeeft dat een grote meerderheid van de werkloze oudkomers nog altijd ver van het onderwijs afstaat. De oudkomers werklozen tonen een grote behoefte aan een opleiding. Bijna 60 procent spreekt deze wens uit. Het zijn vooral de oudkomers die nu onderwijs volgen of recent hebben gevolgd, die aangeven behoefte aan verdere scholing te hebben. Behalve een taalopleiding blijkt het beroepsonderwijs onder deze categorie favoriet. De bekendheid met beide ROC's onder de werkloze oudkomers die geen onderwijs volgen is in verhouding tot de andere categorieën relatief beperkt.

- Van de **laagopgeleide autochtonen** kan vermeld worden dat zij in slechts geringe mate behoefte aan het volgen van een opleiding hebben. Minder dan eenderde uit deze behoefte. Degenen die wel wensen te participeren in het onderwijs, noemen vooral een beroepsopleiding als gewenste richting. De deelname onder deze groep ligt op ongeveer tweevijfde; de meerderheid volgt momenteel geen opleiding en heeft dit evenmin gedaan gedurende de afgelopen twee jaren. Wel is men over het algemeen goed bekend met beide ROC's in Rotterdam.
- Van de **tweede kansers** en **voortijdig schoolverlaters** toont ruim tweevijfde behoefte aan onderwijs. Opnieuw gaat het dan vooral om een beroepsopleiding. Opvallend is een hoge deelname aan het onderwijs onder deze groep. Ongeveer driekwart heeft de afgelopen twee jaar onderwijs gevolgd of volgt nu een opleiding. Vrijwel alle respondenten uit deze categorie zijn op de hoogte van het bestaan van beide ROC's.
- De **ouderen** ten slotte tonen nauwelijks behoefte aan het volgen van een cursus of opleiding. Evenmin nemen zij nog op enige schaal deel aan het onderwijs. Slechts sommigen volgen nog een cursus in een wijkcentrum of aan de volksuniversiteit. Dit geldt voor een kleine tien procent van de respondenten. De bekendheid met de ROC's ligt niettemin op een redelijk hoog niveau; bijna driekwart van de ouderen is op de hoogte van het bestaan van deze regionale opleidingscentra.

In aanvulling op deze uitkomsten kunnen we op basis van het panelonderzoek voorzichtige conclusies trekken. Deze conclusies zijn vooral indicatief, vanwege de geringe aantallen respondenten per doelgroep voor het BVE-onderwijs. Niettemin kan het volgende worden vastgesteld:

- Onder het panel, bestaande uit 148 respondenten, blijkt dat ongeveer eenderde van de mensen die aangaven behoefte te hebben aan onderwijs, ook daadwerkelijk onderwijs is gaan volgen.
- Over het algemeen is de behoefte aan vervolgonderwijs dan ook iets afgenomen. Meer panelleden kennen inmiddels de twee ROC's.
- De maatschappelijke positie van een meerderheid van de respondenten is veranderd. De werkenden lijken de meest stabiele positie te hebben. Het grootste deel van hen werkt nog steeds.
- Onderwijs heeft een gunstig effect op de maatschappelijke positie van de werkenden. De werkenden die in de afgelopen twee jaar onderwijs hebben gevolgd, hebben minder te maken gehad met werkloosheid dan diegenen die geen onderwijs hebben gevolgd.
- Ruim de helft van de studenten en scholieren uit de eerste meting is inmiddels klaar met de opleiding. Van hen is een meerderheid uitgestroomd naar werk.
- Voor de andere groepen in het panel lijkt er geen opwaarts of neerwaarts effect van het volgen van onderwijs te zijn. Ze zijn of nog steeds werkloos, of hebben primair een opvoedende taak.

4 EEN EVALUATIE VAN DE INBURGERING IN ROTTERDAM

In dit hoofdstuk wordt het inburgeringsprogramma geëvalueerd zoals dat in Rotterdam gestalte heeft gekregen. Deze evaluatie vindt plaats op basis van een grootschalige survey onder de doelgroep. Onder deze doelgroep vallen zowel oudkomers als nieuwkomers. Deze oud- en nieuwkomers hebben recentelijk een inburgeringscursus gevolgd of volgen nu een cursus (respectievelijk 160 en 136 respondenten). De respondenten zijn benaderd via de twee ROC's (238 respondenten). Daarnaast bleken zich onder de respondenten uit het panel en onder de oudkomers die via straatinterviews zijn benaderd, eveneens (ex-)deelnemers aan inburgeringscursussen te bevinden. Het ging hierbij om 58 kandidaten. Ook deze respondenten zijn in de onderstaande analyse meegenomen.

De evaluatie betreft een groot aantal aspecten, waaronder de sociaal-demografische en maatschappelijke positie van de respondenten voorafgaand aan de deelname aan een taalcursus (paragraaf 4.1), de feitelijke invulling van het programma (paragraaf 4.2), de resultaten van de inburgeringscursus (paragraaf 4.3), de evaluatie van het programma door de deelnemers (paragraaf 4.4) en het rendement en maatschappelijk effect van de inburgering (paragraaf 4.5). Daarnaast wordt ingegaan op mogelijke verschillen in bovenstaande thema's tussen oudkomers en nieuwkomers binnen de doelgroep (paragraaf 4.6). Ten slotte worden de belangrijkste conclusies gepresenteerd (paragraaf 4.7).

Onderstaande analyse is gebaseerd op zowel zittende als ex-deelnemers aan het inburgeringsprogramma. Ter wille van de leesbaarheid zullen we in de tijdsbepaling de tegenwoordige tijd aanhouden. Daar waar aanwezig en relevant zal evenwel worden ingegaan op het verschil in uitkomsten tussen zittende cursisten en ex-deelnemers aan het inburgeringsprogramma.

4.1 De sociaal-demografische en maatschappelijke positie van de deelnemers

Voor een goed beeld van de cursisten die aan het Rotterdamse inburgeringsprogramma deelnemen, wordt eerst een aantal achtergrondkenmerken van de onderzoekspopulatie beschreven. Centraal hierin staan een aantal sociaal-demografische kenmerken en de maatschappelijke positie van de deelnemers. Tevens zal de kennis van het Nederlands voorafgaand aan de cursus, zoals door de respondenten zelf is aangegeven, worden opgetekend.

De sociaal-demografische positie van de deelnemers

Het blijkt dat de personen die aan de cursus deelnemen voor een belangrijk gedeelte in de leeftijdscategorie tussen de 24 en 55 jaar vallen (89,0%). Jongeren tot 24 jaar (7,4%) en ouderen vanaf 55 (3,4%) vormen slechts een gering aandeel van de cursisten.

Ook zijn het in belangrijke mate vrouwen die aan de cursussen deelnemen. Zij vormen driekwart (76,6%) van het cursusbestand. Mannen maken minder dan een kwart (23,4%) uit van de cursisten. De oververtegenwoordiging van vrouwen in dit onderzoek heeft verschillende oorzaken. De belangrijkste is dat deelnemers aan cursussen NT2 voor opvoeders voornamelijk uit vrouwen bestaan. Toch blijken de groepen oudkomers werkloos en nieuwkomers die een inburgeringscursus volgen ook in meerderheid uit vrouwen te bestaan. Het lijkt erop dat vooral vrouwen, zowel de opvoeders als de werklozen onder hen, voor het NT2-onderwijs bereikt worden. Ook landelijke cijfers wijzen op een oververtegenwoordiging van vrouwen in de deelname aan het inburgeringsprogramma.¹

Bezien naar herkomst van de respondenten, zijn het met name oud- en nieuwkomers uit Turkije (34,2%) en Marokko (20,2%) die een inburgeringscursus volgen. Cursisten uit Suriname (1,1%) en de Nederlandse Antillen (3,7%) vormen slechts een kleine groep. De overige deelnemers zijn afkomstig uit een groot aantal andere landen, waaronder Irak, de Kaapverdische eilanden, voormalig Joegoslavië, Afghanistan en Somalië.

Naar opleidingsniveau blijkt dat de onderzochte groep laag is geschoold. Ruim de helft (51,2%) van de inburgeraars heeft ten hoogste basisonderwijs genoten. Nog eens eentiende (9,4%) heeft een opleiding op het niveau van lager beroepsonderwijs of middelbaar administratief onderwijs (mavo) genoten. Minder dan één op elke zes respondenten geeft aan hoger beroepsonderwijs of academisch onderwijs te hebben gevolgd. Hoewel het onderzoek zich vooral richt op laagopgeleiden, bevindt zich onder de groep nieuw- en oudkomers dus ook een kleine groep van hoger opgeleiden. Het gaat hier vrijwel uitsluitend om respondenten die hun opleiding in het land van herkomst hebben genoten. De verschillen zijn overigens aanzienlijk tussen de onderscheiden categorieën inburgeraars. Zo heeft bijna driekwart (71,1%) van de opvoedende oudkomers geen of nauwelijks onderwijs genoten. Voor de nieuwkomers en werkloze oudkomers is dit verhoudingsgetal beduidend lager (32,6% respectievelijk 39,7%).

¹ Uit het Wachtlijstenonderzoek, halfjaarlijks uitgebracht door Cinop en Regioplan, blijkt bijvoorbeeld dat zestig procent van de kandidaten die op een wachtlijst voor een taalcursus staan, vrouw is. Zie, Brink e.a. (2003) *Wachtlijsten voor oudkomers voor NT2, 2000-2003*.

De maatschappelijke positie van de deelnemers

Ongeveer de helft (50,7%) van de respondenten beschouwt de opvoeding van kinderen als primaire dagelijkse taak, op het moment dat men een cursus startte. Dit komt overeen met het feit dat de helft van de geïnterviewde oudkomers een inburgeringscursus voor opvoeders volgt. Minder dan een vijfde (17,0%) was voor aanvang van de cursus werkloos. Een kleinere categorie verrichtte betaalde werkzaamheden (10,4%) voordat met het inburgeringstraject werd aangevangen. Ook onderscheidt zich een groep van schoolgaanden dan wel studerenden (9,0%). In veel gevallen volgden laatstgenoemde respondenten reeds een taal cursus, zoals ex-nieuwkomers die na afronding van het inburgeringsprogramma nog onvoldoende Nederlands beheersten. Ook vallen inburgeraars die nog onderwijs volgden in het land van herkomst en recent naar Nederland zijn gekomen onder deze categorie. Een kleine minderheid, ten slotte, noemt geen van bovenstaande maatschappelijke activiteiten als primaire bezigheid. Een gedeelte van deze groep wordt gevormd door ex-asielzoekers die voorafgaand aan de cursus nog geen status hadden en zodoende ernstig beperkt waren in het bezigen van maatschappelijke activiteiten.

De verblijfsduur en reden van verblijf van de deelnemers

Het grootste deel van de onderzochte inburgeraars is na 1990 in Nederland komen wonen. Dit geldt vanzelfsprekend voor de nieuwkomers. De meeste nieuwkomers die onderdeel van dit onderzoek uitmaken, wonen ten hoogste drie jaar in Nederland. De oudkomers opvoeders wonen het langst in Nederland; bijna de helft was reeds voor 1990 in Nederland woonachtig. Deze groep is voor een belangrijk gedeelte in de jaren tachtig in het kader van gezinsvorming of -hereniging naar Nederland gekomen. De werkloze oudkomers die een inburgeringscursus volgen, zijn vooral in de jaren negentig naar Nederland geëmigreerd. Onder deze groep is ook het aandeel vluchtelingen hoger dan onder de oudkomers opvoeders. Bijna een kwart van de werkloze oudkomers is als vluchteling naar Nederland gekomen. Voor de nieuwkomers geldt een vergelijkbaar percentage.

Kennis van het Nederlands voorafgaande aan de cursus

De kennis van de Nederlandse taal voorafgaande aan het inburgeringstraject is door de respondenten zelf beoordeeld. In tabel 4.1 is hiervan een overzicht gegeven naar de drie belangrijkste aspecten, namelijk het schrijven, het luisteren en het spreken.

Tabel 4.1 Kennis van de Nederlandse taal voorafgaande aan de inburgering (in %)

	Schrijven	Luisteren	Spreken
Onvoldoende	68,9	60,1	67,6
Voldoende	25,0	33,4	26,4
Goed	3,4	3,7	3,0
Weet niet	2,7	2,7	3,0
Totaal (N)	293	293	293

Een ruime meerderheid onderkent dat zijn of haar niveau van de Nederlandse taal voorafgaand aan de cursus nog onvoldoende was. Toch gaat dit voor een kwart tot eenderde van de respondenten niet op. Vanzelfsprekend betreft het hier geen objectieve standaard. Hooguit mogen we voorzichtig concluderen dat een aanzienlijke minderheid van de oud- en nieuwkomers in Rotterdam de Nederlandse taal enigszins heeft eigengemaakt, alvorens te starten met een inburgeringscursus.

4.2 De invulling van het programma

De invulling van de cursus door de deelnemers wordt beschouwd aan de hand van de keuze voor het opleidingscentrum, het tijdstip waarop men de cursus volgt en het gekozen vakkenpakket. Hieraan voorafgaand wordt ingegaan op de wijze waarop de inburgeraars met het cursusaanbod in aanraking zijn gekomen en op de motivatie om in het inburgeringsprogramma te participeren.

De wijze van aanmelding

De wijze waarop de cursisten met het cursusprogramma in aanraking zijn gekomen, valt in een drietal hoofdcategorieën uiteen. Een aanzienlijke minderheid (45,3) is door de gemeente benaderd om aan het programma deel te nemen. Bijna eenderde (28,7%) is zelf op de onderwijsinstellingen afgestapt. Nog eens één op elke zeven inburgeraars (14,5%) is via familie of vrienden op de hoogte van het inburgeringsprogramma gesteld en zodoende aan een taalcursus begonnen.

Ruim tweederde (69,7%) geeft aan de cursus op vrijwillige basis te volgen, tegenover minder dan eenderde (30,3%) die stelt de cursus verplicht te volgen. Deze uitkomsten komen overeen met het grote aandeel oudkomers opvoeders in de onderzoekspopulatie, voor wie de cursus niet verplicht is. Ten tijde van de vraaggesprekken met de deelnemers was het inburgeringsprogramma alleen voor werkloze oudkomers en voor nieuwkomers verplicht.

Beweegredenen om een cursus te volgen

Er worden diverse redenen gegeven om een cursus te willen volgen. Veruit de belangrijkste reden is de wens om de Nederlandse taal te spreken. Bijna tweederde (63,9%) geeft dit als belangrijkste reden aan. Het verbeteren van de kansen op werk (11,3%) en het verbeteren van contacten met de Nederlandse samenleving (10,9%) worden door een minderheid als primaire beweegredenen naar voren gebracht. Andere motieven om onderwijs te volgen, zoals het ondersteunen van de kinderen (3,4%), of de mogelijkheid een vervolgopleiding te gaan doen (4,1%), worden nauwelijks genoemd.

Opleidingscentrum

Van de respondenten volgt ruim de helft (52,7%) een cursus aan het Albada College.² Een kleiner aandeel (24,9%) is ingeburgerd via het Zadkine College. Nog eens een vijfde (22,3%) volgt een inburgeringscursus via de school van de kinderen. Dit betreft meestal een cursus voor oudkomers opvoeders waarin wordt samengewerkt door de basisscholen en het Albada College.

Tijdstip van de cursus

Naar aantal dagen van de week geeft een kwart (25,1%) aan ten hoogste twee dagen per week een cursus te volgen. Deze respondenten volgen dus een niet-intensieve cursus. Een meer intensieve cursus, dat wil zeggen van drie of meer dagen, wordt door een ruime meerderheid (74,9%) gevolgd. Ruim tweevijfde (42,3%) volgt zelfs vijf dagen van de week een cursus.

Naar dagdeel blijkt vooral de ochtend favoriet. Vier van elke vijf deelnemers heeft overwegend les in de ochtend. Een gedeelte van deze groep volgt ook regelmatig 's middags les. De avond (6,8%) of het weekend (3,4%) als tijdstip voor het volgen van een cursus komt beduidend minder vaak voor.

Het vakkenpakket

Alle deelnemers hebben NT2 als vak in de cursus. Tweevijfde van hen volgt ook Maatschappijoriëntatie. Het vak Beroepenoriëntatie maakt voor bijna eenderde (29,2%) van de respondenten deel uit van het vakkenpakket. Een nog kleiner gedeelte van de respondenten (15,1%) volgt ook het vak rekenen. Op grond van deze bevindingen past de conclusie dat inburgeren in Rotterdam voor de meeste cursisten gestalte krijgt in het volgen van een taalcursus. Andere vakken maken geen vast onderdeel uit van het inburgeringsprogramma.

4.3 De resultaten van het programma

De resultaten van het inburgeringsprogramma worden beschreven aan de hand van de gemiste lessen, de (definitieve) uitval, de deelname aan de profieltoets en de ervaren verbeteringen in taalvaardigheid. In de analyses is tevens gezien of er verschillen optreden tussen de inburgeraars die nog bezig zijn met de cursus en degenen die de cursus inmiddels hebben afgerond. Het blijkt echter dat hun antwoordpatronen ten aanzien van de meeste vragen nauwelijks verschillen. Daar waar het wel het geval is, wordt dit kort toegelicht.

² De oudkomers zijn benaderd via bestanden van het Albada College en het ROC Zadkine. Het bleek echter dat het Albada College veel meer deelnemers kon aanleveren dan het ROC Zadkine. Het Albada College als instelling waar een inburgeringscursus wordt gevolgd is dan ook oververtegenwoordigd.

Verzuim

Ruim eenvijfde (22,9%) van de respondenten geeft aan vaak lessen te hebben gemist. De reden hiervoor heeft met ziekte te maken (46,2%) of met het feit dat inburgeren soms moeilijk te combineren is met andere activiteiten (30,8%). In een enkel geval geven respondenten aan dat het volgen van lessen weinig zin heeft, of dat men onvoldoende steun voor inburgering bij de eigen familie vond. Regelmatige absentie is dan het gevolg.

Voortijdige beëindiging

Van de ex-cursisten aan het inburgeringsprogramma heeft bijna tweederde (60,4%) de cursus afgemaakt. Ruim eenderde (37,7%) heeft de cursus voortijdig beëindigd. Wel dienen we deze hoge uitval in Rotterdam met grote terughoudendheid te beoordelen. Gebleken is namelijk dat de helft van degenen die aangeven voortijdig te zijn uitgevallen, naar eigen zeggen wel een profieltoets heeft afgelegd. Blijkbaar is het de deelnemers van een programma niet altijd duidelijk op welk moment aan de cursusvoorwaarden is voldaan. Een extra complicatie vormt het begrip 'profieltoets'. Voor oudkomers in Rotterdam is een dergelijke toets namelijk niet van toepassing, tenzij deze cursisten ooit als nieuwkomers met het inburgeringsprogramma zijn begonnen. Het is mogelijk dat een deel van de respondenten deelname aan een profieltoets heeft verward met andere toetsen of zelfs met de intake aan het begin van het lesprogramma. Zo beschouwd, kan de voortijdige uitval ook al op een veel eerder moment in het traject hebben plaatsgehad. Blijft staan dat een deel van de cursisten pas in een later stadium uitvalt, dat wil zeggen na deelname aan een profieltoets of soortgelijke test, maar vóór het moment waarop het lesprogramma feitelijk wordt beëindigd.

Bezien we de redenen voor het definitief stoppen met de cursus, dan wordt vooral het argument dat inburgeren moeilijk met andere activiteiten is te combineren, veelvuldig genoemd. Dit gaat op voor bijna eenderde van de respondenten (31,7%). Ook ziekte vormt in dit verband een relevante factor: eenvijfde van de respondenten (20,6%) geeft aan door ziekte uiteindelijk met de cursus te zijn gestopt. Incidenteel houdt het voortijdig beëindigen verband met het geringe rendement van de cursus (6,3%) of met onvoldoende steun uit de directe omgeving (3,2%).

De gegevens uit de monitor oudkomers in Rotterdam laten overigens een veel positiever beeld zien ten aanzien van voortijdige uitval. Voor het jaar 2002 komt men op een uitval van ruim eenvijfde (21,0%) van de in dat jaar gestarte deelnemers. Voor 2003 is de uitval zelfs aanzienlijk lager dan in 2002, namelijk net iets meer dan eentiende (10,4%). Mogelijk wordt deze verdere afname verklaard door het bestaan van meer langlopende trajecten sinds 2003.

De uitkomsten van de monitor liggen dus aanzienlijk lager dan de uitval zoals in het onderhavige onderzoek is vastgesteld. Een deel van de verklaring ligt in het feit dat het in deze

studie om een zelfidentificatie gaat. Zeker degenen die wel een toets hebben afgelegd (en dus feitelijk aan de verplichtingen hebben voldaan), zullen in de monitor niet als voortijdig uitvallers worden aangemerkt, waarmee een deel van het verschil in uitkomsten kan worden verklaard. Daarnaast is ook de methodiek wezenlijk verschillend van elkaar. In het Regio-planonderzoek zijn de cursisten die nu nog deelnemen aan het programma buiten beschouwing gelaten. Er is alleen gekeken naar de groep van ex-deelnemers; aan hen is gevraagd of zij (naar eigen waarneming) de cursus ook hebben afgemaakt. Zouden ook de huidige deelnemers (als zijnde niet-uitvallers) in de berekening worden verdisconteerd, dan komen de uitkomsten dichterbij de buurt van die van de monitor oudkomers. Bovendien zijn de cijfers cumulatief, dat wil zeggen dat de uitval over meerdere jaren is vastgesteld. Deze methode vergroot verder het verschil met de jaarlijkse cijfers van de monitor.

Wel verdienen twee aspecten de aandacht in het beoordelen van de uitkomsten van de monitor oudkomers. In de eerste plaats kunnen de huidige deelnemers in een later stadium alsnog uitvallen. De cijfers hebben namelijk alleen betrekking op diegenen die in het eerste jaar na instroom zijn uitgevallen. In de tweede plaats speelt het mogelijke probleem van bestandsvervuiling. Deelnemers kunnen namelijk nog formeel als ingeschrevenen aan het inburgeringsprogramma te boek staan, maar feitelijk al niet meer participeren. Op een later moment kan dan alsnog blijken dat sommige deelnemers reeds voortijdig zijn afgehaakt. Beide aspecten maken dat de uitkomsten van het onderhavige onderzoek en de monitorresultaten niet goed vergelijkbaar zijn. Het is plausibel te veronderstellen dat de uitkomsten over het voortijdig beëindigen van de cursus ergens tussen beide onderzoeken in liggen.

Profieltoets

Op de vraag of de deelnemers aan het inburgeringsprogramma ook een profieltoets hebben afgelegd, antwoordt ruim drievijfde (62,8%) bevestigend. Voor de overigen is dit (tot dusverre) niet het geval geweest. Deze uitkomst wijkt vanzelfsprekend weinig af van de cijfers over voortijdige beëindiging van de cursus. Met het deelnemen aan een toets is in de regel aan de verplichtingen van de inburgering voldaan. Nogmaals willen we benadrukken, dat deze cijfers met de nodige terughoudendheid moeten worden bekeken. De kennis van het begrip profieltoets is namelijk niet bij alle inburgeraars voldoende aanwezig gebleken, waardoor deze toets mogelijk met andere vormen van beoordeling is verwisseld.

Progressie in de kennis van het Nederlands

De respondenten is gevraagd aan te geven of de verschillende onderdelen van het Nederlands vooruit zijn gegaan, als gevolg van participatie in een taalcursus. De bevindingen wijzen in dit verband op een positief effect dat van het inburgeringsprogramma uitgaat (tabel 4.2). Dit effect zien we voor alle onderdelen, zij het in iets mindere mate voor het onderdeel schrijven. Toch valt ook op, dat circa de helft zich beperkt tot de omschrijving van een 'lichte verbeter-

ring' als gevolg van de taalcursus. Deze respondenten wijzen op een bescheiden progressie in hun kennis van het Nederlands als gevolg van deelname aan een cursus NT2. Opvallend genoeg kunnen we geen eenduidige relatie vinden tussen de mate waarin de kennis van het Nederlands verbeterd is en de mate waarin men (naar eigen zeggen) al voldoende kennis van het Nederlands had voorafgaand aan de cursus.³

Tabel 4.2 Verbetering in de kennis van het Nederlands als gevolg van deelname aan de cursus, zoals door cursisten zelf aangegeven (rijpercentages, N=290)

	Sterk verbeterd	Iets verbeterd	Niet verbeterd	Weet niet
Spoken	42,0	49,8	6,5	1,7
Verstaan	52,2	44,0	2,4	1,4
Schrijven	35,8	50,9	10,6	2,7
Lezen	46,1	45,1	6,1	2,7

4.4 Evaluatie inburgeringscursus

De evaluatie van de inburgering betreft vele facetten, zowel met betrekking tot de opzet en vormgeving als de inhoud van het cursusaanbod. In onderstaande drie tabellen zijn deze aspecten samengevat.

Allereerst geeft tabel 4.3 een indruk van de mate van tevredenheid over een aantal afzonderlijke aspecten. Wat opvalt is het vrijwel onverdeeld positieve beeld, zoals dat door de cursisten zelf wordt geschetst. Een meerderheid is redelijk tevreden over de genoemde aspecten en nog eens een substantiële groep is zelfs zeer tevreden. Vooral over de docenten zijn de respondenten over het algemeen zeer tevreden. Ook scoren het tijdstip en de locatie van de lessen in dit verband hoog.

Hoewel nog altijd op een laag niveau, treffen we de hoogste score voor ontevredenheid aan bij het oordeel over het niveau van de cursus. Ongeveer één op de zes respondenten is hier ontevreden over of geeft hierop een neutraal antwoord. Het zijn met name de ex-cursisten die hierover ontevreden zijn. Deze uitkomst sluit aan bij de kennis die er op landelijk niveau over dit onderwerp bestaat: sommige cursisten vinden de cursus of te gemakkelijk of veel te moeilijk (o.a. Brink, e.a. 2002). Daarnaast valt op dat velen (precies een kwart) geen oordeel vellen over de trajectbegeleiding. Deze uitkomst dient serieus genomen te worden; blijkbaar is de trajectbegeleiding zoals deze in Rotterdam vorm krijgt, voor veel cursisten onvoldoende zichtbaar.

³ Alleen ten aanzien van het onderdeel luisteren blijkt dat de groep die aangeeft voorafgaand aan de cursus onvoldoende kennis van het Nederlands te hebben, ook de sterkste verbetering van het Nederlands tijdens de cursus aan te geven. Voor de onderdelen lezen, schrijven en spreken is dit verband niet gevonden.

Tabel 4.3 Oordeel door cursisten in Rotterdam over een aantal aspecten van de inburgeringscursus (rijpercentages, N=283)

	Ontevreden	Neutraal	Redelijk Tevreden	Zeervrededen	Geen mening
Tijdstip lessen	3,1	3,5	51,4	41,6	0,3
Plaats lessen	4,5	2,8	48,6	43,7	0,3
Aantal lessen	7,0	8,8	54,7	29,1	0,4
Inhoud cursus	3,2	7,4	58,1	30,6	0,7
Lesmateriaal	4,9	7,7	59,2	27,1	1,1
Niveau cursus	7,7	7,7	60,2	23,9	0,4
Trajectbegeleiding	3,3	9,8	29,3	32,6	25,0
Docenten cursus	6,0	8,1	32,3	53,7	0,0

In de tabellen 4.4 en 4.5 wordt een overzicht gegeven van het oordeel over de aandacht die tijdens de lessen aan verschillende aspecten van de Nederlandse taal wordt gegeven. Opvallend is dat ruim vier van de vijf deelnemers tevreden zijn over de mate waarin de verschillende onderdelen worden aangeboden. Vooral lezen, schrijven en luisteren krijgen in dit verband een zeer positieve beoordeling. De onderdelen spreekvaardigheid en grammatica blijven iets achter bij deze hoge scores, maar nog altijd vindt driekwart van alle cursisten dat er voor deze onderdelen voldoende aandacht is. Het zijn met name de ex-inburgeraars die, achteraf bezien, vinden dat er te weinig aandacht voor deze onderdelen is geweest. Daarnaast geeft een klein aandeel aan dat de onderscheiden onderdelen iets te veel nadruk in de lessen krijgen. De aantallen zijn echter te laag om hier serieuze conclusies aan te verbinden. Dit geldt zeker voor het onderdeel grammatica.

Tabel 4.4 Oordeel van de cursisten aan het inburgeringsprogramma over de aandacht tijdens de lessen voor diverse aspecten (rijpercentages, N= 290)

	Onvoldoende	Voldoende	Te veel	Weet niet /n.v.t.
Spoken	13,4	78,9	6,7	1,1
Schrijven	7,4	83,9	7,7	1,1
Lezen	6,0	85,9	7,4	0,7
Luisteren	7,7	83,5	6,7	2,1
Grammatica	10,2	77,8	3,5	8,5

In aanvulling op het bovenstaande is aan de cursisten gevraagd wat hun oordeel is over de informatie die tijdens de cursussen wordt verstrekt (tabel 4.5). Deze informatie is onderscheiden naar opvoeding, onderwijsmogelijkheden, de arbeidsmarkt en de Nederlandse samenleving. Wat blijkt is dat slechts een kleine minderheid van mening is dat er onvoldoende informatie wordt verstrekt over deze afzonderlijke thema's. Alleen met betrekking tot de informatie over de arbeidsmarkt stelt een aanzienlijke minderheid (20,6%) dat de informatie hierover tekortschiet. Opnieuw zijn het vooral de ex-inburgeraars die deze mening zijn toegevoegd. Mogelijk heeft een deel van hen gemerkt dat na afronden van de cursus de informatie tekortschiet om daadwerkelijk in de praktijk te kunnen gebruiken.

Tabel 4.5 Oordeel door cursisten aan de inburgeringscursus over een aantal afzonderlijke inhoudelijke thema's tijdens de lessen (in rijpercentages, n= 290)

	Onvoldoende	Voldoende	Te veel	Weet niet	N.v.t.
Informatie over opvoeding	14,6	35,4	2,5	7,9	39,6
Informatie over onderwijs	15,3	54,4	1,1	8,9	20,3
Informatie over de arbeidsmarkt	20,6	39,0	1,8	8,5	30,1
Informatie over de samenleving	12,4	67,5	1,8	3,9	14,5

Tot slot is de respondenten naar een algemeen oordeel over het inburgeringsprogramma gevraagd. De resultaten komen min of meer overeen met de bevindingen voor de afzonderlijke aspecten. Tweevijfde (60,8%) is positief over de cursus. Nog eens bijna een kwart (24,0%) is zelfs zeer positief. Minder dan vijf procent (4,3%) geeft een negatief oordeel over het programma. De overigen hebben of geen mening, of staan neutraal tegenover het inburgeringsprogramma in Rotterdam. Ook hier geldt dat diegenen die nog met de cursus bezig zijn over het algemeen iets positiever zijn dan de inburgeraars die de cursus hebben afgerond.

4.5 Het rendement van inburgering

Om het rendement van het inburgeringsprogramma, zoals ervaren door de cursisten, te kunnen beoordelen, is de respondenten een groot aantal stellingen voorgelegd. Deze stellingen zijn samengevat in tabel 4.6. De algemene conclusie die uit de tabel kan worden getrokken, is dat er van het inburgeringsprogramma beslist een positief leereffect uitgaat. Zowel met betrekking tot de taalcursus NT2 als de vakken Beroepen- en Maatschappijoriëntatie erkent een ruime meerderheid de meerwaarde van de genoten cursus. Niettemin is er een aanzienlijke minderheid die enige terughoudendheid toont. Zo geeft bijna een kwart (22,3%) te kennen op straat meer Nederlands te leren dan op een taalcursus. Ook krijgt de stelling dat deelname aan het inburgeringsprogramma de kansen op werk niet heeft vergroot, aanzienlijke bijval. Met betrekking tot de kansen op vrijwilligerswerk en de mogelijkheden de eigen kinderen te ondersteunen, is het ervaren effect overigens beduidend groter.

Tabel 4.6 Het rendement volgens deelnemers aan het inburgeringsprogramma aan de hand van een aantal stellingen (in %, n=290)

	Helemaal mee eens	Mee eens	Niet eens/niet oneens	Mee oneens	Helemaal mee oneens	N.v.t
In de lessen Maatschappij-oriëntatie leer je niets over hoe Nederlanders leven	2,4	14,9	11,1	27,1	13,2	31,3
Van de lessen Beroepen-oriëntatie heb ik veel geleerd over hoe je werk moet vinden	7,3	24,0	8,3	11,1	4,2	45,1
Op straat leer je meer Nederlands dan op school	5,2	17,0	14,2	31,5	31,5	0,7
De inburgeringscursus heeft mijn kansen op werk niet vergroot	2,4	14,9	13,9	19,9	9,1	37,2
Door het volgen van de cursus heb ik meer zelfvertrouwen gekregen	25,3	54,2	9,7	5,6	0,7	4,5
Door het volgen van de cursus is er veel veranderd in mijn dagelijkse leven	20,4	43,9	13,1	16,3	3,5	2,8
Het volgen van een inburgeringscursus is nuttig voor mijn kansen op vrijwilligers-werk	4,9	30,6	14,8	6,0	2,5	41,2
Door de cursus heb ik meer contact met Nederlanders gekregen	14,8	44,8	9,7	22,1	6,6	2,1
Door de cursus kan ik mijn kinderen beter ondersteunen	17,2	38,6	5,2	9,0	1,0	29,0
Door het volgen van de cursus voel ik mij meer betrokken bij het leven in Rotterdam	11,8	60,8	13,5	8,0	2,1	3,8

De huidige cursisten zijn overigens positiever in hun oordeel over de onderscheiden effecten van de taalcursus dan de groep van ex-cursisten. Wellicht brengt deelname aan de cursus positieve verwachtingen en een zeker enthousiasme met zich mee, die in de periode na de cursus enigszins getemperd worden. Niettemin zijn ook de ex-cursisten in meerderheid positief gestemd over het rendement van het inburgeringsprogramma. Alleen wat betreft het oordeel over Maatschappijoriëntatie zijn de huidige cursisten minder tevreden dan de oud-cursisten. Mogelijk heeft dit vak niet de inhoud die de cursisten ervan verwachten

Het rendement in termen van sociale integratie

In aanvulling hierop staat een aantal aspecten dat een direct en sterk positief verband legt tussen de cursusdeelname en de integratie van allochtonen in de lokale samenleving. Dit uit zich onder meer in een volgens de respondenten sterk toegenomen contact met autochtone Nederlanders en in de toegenomen betrokkenheid bij de stad Rotterdam. Vooral laatstgenoemde indicator is een verrassend resultaat te noemen. Ook het toegenomen zelfvertrouwen kan als een positieve opbrengst worden aangegeven. Blijkbaar voelen velen zich door de

kennis van de cursus gesteund om met meer zelfvertrouwen de Nederlandse samenleving tegemoet te treden.

Deze positieve geluiden nemen niet weg dat er in werkelijkheid nauwelijks verschillen bestaan in het aangaan of onderhouden van vriendschappen met autochtonen tussen de deelnemers aan een taaltraject en de niet-deelnemers. Van de deelnemers aan inburgeringscursussen geeft ruim een kwart (27,2%) aan veel autochtone vrienden te hebben. Nog eens 50,0 procent noemt het hebben van een beperkt aantal autochtone vrienden. Voor de niet-cursisten aan het taalonderwijs liggen de verhoudingsgetallen op 30,6 respectievelijk 42,2 procent. Bezien we de contacten in allochtone kring, dan verkrijgen we een vergelijkbaar beeld. De verschillen tussen beide groepen in omgang met andere allochtonen zijn beperkt. Deze informatie duidt erop dat het niet zo is dat deelnemers aan het inburgeringsprogramma een actiever sociaal leven leiden en meer contacten met beide groepen onderhouden.

In tabel 4.7 zijn diverse vormen van deelname aan het verenigingsleven aangegeven. Wat allereerst opvalt is de geringe participatie van allochtonen in de genoemde recreatieve activiteiten. Deze conclusie komt overeen met het beeld dat op landelijk niveau bestaat (SCP, 2003). Bovendien treden er geen eenduidige effecten op door deelname aan het inburgeringsprogramma. Deelnemers aan een taalcursus zijn niet actiever in het Rotterdamse verenigingsleven dan de niet-cursisten.

Tabel 4.7 Deelname aan het verenigingsleven in Rotterdam, een vergelijking tussen deelnemers en niet-deelnemers (in procenten)

	Taalcursisten	Niet-taalcursisten
Welzijnsorganisatie	0,0	1,1
Sportvereniging	3,1	3,3
Buurthuis	3,4	1,1
Allochtone zelforganisatie	1,0	1,7
Religieuze organisatie	5,1	7,7
Anders	1,7	1,7
Geen deelname	85,7	83,4
Totaal (N)	293	181

Hiertegenover treedt wel enig verschil op tussen de cursisten en de niet-deelnemers aan een taalcursus met betrekking tot het verrichten van vrijwilligerswerk. Van de (ex-)cursisten stelt ruim tien procent (12,6%) vrijwilligerswerk te verrichten, tegenover 7,7 procent voor de niet-deelnemers. In beide gevallen blijkt de betrokkenheid bij vrijwilligerswerk overigens gering onder oud- en nieuwkomers in Rotterdam.

Kort beschouwd, spreken de conclusies over het effect van inburgering op de sociale integratie niet voor zichzelf. Deelnemers aan het cursusprogramma spreken zich weliswaar uit voor een positief effect op hun omgang met autochtonen en hun betrokkenheid bij de lokale sa-

menleving, maar in hun feitelijk omgang met autochtonen, het lidmaatschap van verenigingen en het verrichten van vrijwilligerswerk is dit effect nauwelijks zichtbaar. Het is evenwel mogelijk dat de effecten van inburgering op het sociale leven van allochtonen zich nog moeten bewijzen in de nabije toekomst. Veranderingen in sociaal gedrag zetten zich nu eenmaal niet van vandaag op morgen in.

Inburgeren en de kans op een veranderende maatschappelijke positie

Vanzelfsprekend kunnen we op basis van dit onderzoek geen causale verbanden leggen tussen deelname aan een taalcursus en de mogelijkheden voor maatschappelijke verandering. Hiervoor zou meer informatie van de individuele respondenten beschikbaar dienen te zijn. Niettemin is het wel mogelijk om te bezien in hoeverre er enige samenhang bestaat tussen participatie in het inburgeringsprogramma en een veranderde maatschappelijke activiteit gedurende de afgelopen jaren. Een positief verband zou dan wijzen op een nuttige bijdrage die een taalcursus kan leveren voor de maatschappelijke positie van allochtonen, zoals het vinden van werk of deelname aan een vervolgopleiding.

In tabel 4.8 is deze maatschappelijke verandering aangegeven, zowel voor de deelnemers als niet-deelnemers van een taalcursus. Allereerst valt op dat een meerderheid van de respondenten nog steeds dezelfde maatschappelijke activiteit verricht. In het bijzonder is de voornaamste maatschappelijke activiteit onder de groepen werklozen en opvoeders die een cursus volgen voor het overgrote deel onveranderd gebleken gedurende de afgelopen twee jaren (respectievelijk 88,7 en 90,6%). In de tweede plaats valt op dat de veranderingen in dit verband zich vaker voor de niet-cursisten voordoen. De percentages van de respondenten waarvoor de maatschappelijke positie is veranderd, liggen voor alledrie de categorieën (werkenden, werklozen en opvoeders) bij de niet-deelnemers aan een inburgeringsprogramma op een hoger niveau.

Op het eerste gezicht duidt dit op een hogere mate van mobiliteit onder de groep van niet-cursisten. Echter, als we de richting van de veranderingen bezien, dan is het beeld duidelijk minder positief. Wat blijkt is namelijk dat de werkenden van twee jaar geleden nu voor een belangrijk deel werkloos zijn geworden (55,6%). Deze groep van allochtonen is dus in het bijzonder kwetsbaar gebleken; het zijn met name alleenstaande mannen. Mogelijk kiezen zij eerder voor tijdelijk werk, waardoor zij in tegenstelling tot uitkeringsgerechtigden wel op de arbeidsmarkt actief zijn, maar geen stabiele positie verkrijgen. Wel hebben de werklozen en opvoeders onder de niet-deelnemers iets vaker dan de taalcursisten een baan gekregen (respectievelijk 10,0 en 4,2%). Dit is begrijpelijk, als we bedenken dat het vinden van werk en het deelnemen aan een (intensieve) taalcursus moeilijk te combineren valt. Mogelijk zal een participatie op de arbeidsmarkt toenemen na afronding van de cursus. Voor de deelnemers aan een taalcursus valt op dat de werkenden in verhoudingsgewijs geringe mate werkloos

zijn geworden. Daarnaast zien we dat sommige werklozen van twee jaar geleden nu een (reguliere) opleiding volgen. Voor de niet-deelnemers komt een dergelijke verandering niet voor.

Tabel 4.8 Verandering van maatschappelijke activiteit gedurende de afgelopen twee jaren voor cursisten en niet-cursisten van het inburgeringsprogramma (in %)

Positie nu	Cursisten: positie 2 jaren geleden			Niet-cursisten: positie 2 jaren geleden		
	<i>Werkend</i>	<i>Werkloos</i>	<i>Opvoeder</i>	<i>Werkend</i>	<i>Werkloos</i>	<i>Opvoeder</i>
Werkend	60,0	2,8	0,8	33,3	10,0	4,2
Werkloos	12,0	88,7	3,1	55,6	76,0	9,7
Opvoeder	16,0	1,4	90,6	5,6	10,0	83,8
Opleiding	8,0	7,0	3,9	0,0	0,0	0,0
Anders	4,0	0,0	1,6	5,6	4,0	2,8
<i>Totaal (N)</i>	<i>25</i>	<i>71</i>	<i>128</i>	<i>18</i>	<i>50</i>	<i>72</i>

Inburgeren en de behoefte aan vervolgonderwijs

In het vorige onderzoek (de nulmeting, zie ook hoofdstuk 2) is het deelnemen aan een taal cursus in verband gebracht met de behoefte aan ander (vervolg-)onderwijs. Een taal cursus werd zodoende gezien als eerste opstapje naar andere scholingsvarianten.

De uitkomsten uit het onderhavige onderzoek wijzen inderdaad op een dergelijk effect. Van degenen die momenteel een cursus volgen of dat recentelijk hebben gedaan, geeft bijna driekwart (71,0%) aan behoefte aan vervolgonderwijs te hebben. Deze behoefte is het hoogst voor degenen die het inburgeringsprogramma reeds hebben afgerond (75,5%). Het is dus beslist niet zo dat men alleen tijdens het inburgeringsprogramma gestimuleerd wordt zich verder te scholen. De motivatie voor vervolgonderwijs ligt onder de deelnemers aan een taal cursus vooral in de sfeer van betere kansen op werk, het willen volgen van een beroepsopleiding, of meer in het algemeen in het streven naar zelfontwikkeling. Opvallend is echter dat ruim de helft van deze groep (52,9%) aangeeft behoefte te hebben aan nog meer taalonderwijs, ondanks de reeds gevolgde cursus.

Bekijken we de behoefte aan onderwijs onder de niet-deelnemers aan een taal cursus, dan openbaart zich een beduidend geringere behoefte. Slechts een derde (33,5%) van deze groep respondenten geeft de wens te kennen een opleiding te willen volgen. De behoefte aan het type opleidingen wijkt echter niet af van diegenen die reeds hebben deelgenomen aan een inburgeringscursus. Ook onder laatstgenoemde categorie scharen zich dus velen die graag een taal cursus willen volgen.

4.6 Verschillen tussen oudkomers en nieuwkomers

In het voorgaande zijn de inburgeraars steeds als één groep beschouwd. Bij het benaderen van respondenten is echter onderscheid gemaakt tussen drie typen inburgeraars: nieuwkomers, oudkomers opvoeders en werkloze oudkomers. In totaal zijn 51 nieuwkomers, 121 oudkomers opvoeders en 121 werkloze oudkomers die een cursus volgen, geïnterviewd. De oudkomers zijn in vier deelgemeenten geïnterviewd. In hoofdstuk 5 wordt daar nader op ingegaan. Voor een aantal thema's willen we hier al nader ingaan op mogelijke verschillen tussen oudkomers opvoeders, werkloze oudkomers en nieuwkomers voor Rotterdam als geheel. Alvorens deze verschillen te bespreken is het van belang een aantal relevante migratie- en maatschappelijke kenmerken van deze categorieën inburgeraars kort aan te geven, namelijk:

- Onder de oudkomers opvoeders zijn vooral de arbeidsmigranten en gezinsherenigers sterk vertegenwoordigd. Onder de nieuwkomers en werkloze oudkomers scharen zich ook vluchtelingen.
- Nieuwkomers blijken voor een belangrijk deel werkloos te zijn (43,5%). Nog eens een derde (30,4%) had een primair opvoedende taak voordat met de cursus werd gestart. Onder de oudkomers opvoeders scharen zich vanzelfsprekend vooral vrouwen die zichzelf als opvoeder zien (77,5%). Werkloze oudkomers blijken overigens vaak ook andere activiteiten te bezigen, zoals opvoeden, scholing en het verrichten van (deeltijd) werk.
- De opvoedende oudkomers zijn overwegend laag geschoold. Nieuwkomers zijn het hoogst opgeleid. Voor laatstgenoemde categorie geldt overigens dat de opleiding veelal in het land van herkomst is genoten. Het vinden van een passende baan in Nederland vormt danook nogal eens een groot probleem (Klaver en Odé, 2003).

De verschillen tussen de oud- en nieuwkomers spitsen zich toe op een aantal thema's, te weten de kennis van het Nederlands voorafgaand aan een cursus, de motivatie om een cursus te volgen, de prestaties die met een cursus worden behaald en het oordeel over het inburgeringsprogramma.

De kennis van het Nederlands

Voorafgaand aan de start van het inburgeringsprogramma bleken nieuwkomers over het algemeen beter Nederlands te spreken dan oudkomers. Deze uitkomst is opmerkelijk, gegeven het feit dat oudkomers reeds veel langer in Nederland verblijven. Wel speelt hierbij het probleem dat het om zelfbeoordeling gaat; het is geen objectieve vergelijking. Een mogelijke verklaring ligt in het feit dat een deel van de nieuwkomers vluchtelingen zijn. Zij woonden vaak al enige tijd in Nederland voordat een vluchtelingenstatus is verleend. Ook kan er wat dit betreft een positief effect uitgaan van het gemiddeld hogere opleidingsniveau onder nieuwkomers. Het is waarschijnlijk dat deze groep in staat is zich de Nederlandse taal sneller eigen te maken.

Niettemin geeft bijna driekwart (73,1%) van de oudkomers aan het Nederlands voorafgaand aan de cursus onvoldoende te spreken, tegenover tweevijfde (41,2%) van de nieuwkomers (zie tabel 4.8). Ook het aantal respondenten dat aangeeft de taal reeds goed te spreken voordat men een cursus ging volgen, ligt onder de nieuwkomers duidelijk hoger dan onder de oudkomers. Werkloze oudkomers maken duidelijk dat voor hen de noodzaak om een cursus te volgen het grootst is; driekwart (76,0%) van hen spreekt voorafgaand aan een taalcursus onvoldoende Nederlands.

Tabel 4.9 Niveau van spreken van de Nederlandse taal voorafgaand aan de taalcursus, voor nieuwkomers en oudkomers (in %)

	Oudkomers, opvoeders	Oudkomers, werklozen	Nieuwkomers
Onvoldoende	70,2	76,0	41,2
Voldoende	26,4	19,8	43,1
Goed	0,0	2,5	9,8
Weet niet	3,3	1,7	5,9
Totaal (N)	121	121	51

De motivatie om aan een cursus deel te nemen

Bij de beweegreden om in het inburgeringsprogramma te participeren, zijn de verschillen beperkt. Voor de drie onderscheiden categorieën geldt dat de wens om de Nederlandse taal beter te spreken voorop staat. Wel blijken nieuwkomers meer dan oudkomers de cursus vooral te verbinden aan de mogelijkheden om werk te vinden. Ruim eenvijfde van de nieuwkomers (21,6%) geeft dit aan, tegenover ongeveer één op elke tien oudkomers.

Prestaties ten aanzien van de taallessen

Er zijn geen grote verschillen tussen de groepen in de mate waarin deelnemers lessen missen. Wel zijn er grote verschillen met betrekking tot de groep die de cursus heeft afgemaakt. Het percentage nieuwkomers dat de cursus heeft afgerond, is veel groter dan onder de oudkomers. Zo heeft 91 procent van de nieuwkomers de cursus afgerond en is 9 procent uitgevallen. Voor de oudkomers opvoeders liggen deze percentages op 60 en 40 procent. Onder werkloze oudkomers is de uitval het grootst, maar liefst 52 procent heeft de cursus niet afgerond. Hierbij moet bedacht worden dat er veel onduidelijkheid bestaat over het daadwerkelijke moment van afronding.

Wat blijkt is namelijk dat een substantieel gedeelte (ongeveer de helft) van de oudkomers dat aangeeft de cursus niet te hebben afgerond, naar eigen zeggen wel een profieltoets heeft afgelegd. Volgens de normen van het inburgeringsbeleid zijn deze cursisten dus wel hun verplichtingen nagekomen. Zo bezien, is de uitval dus minder dramatisch dan op het eerste gezicht lijkt. Blijft staan dat de uitval onder vooral de vrijwillige inburgeraars (in casu: de oudkomers) hoog blijft. Volgens de respondenten zelf zijn de belangrijkste redenen om de cursus niet af te maken ziekte en problemen om verschillende activiteiten te combineren.

Ten slotte levert ook een vergelijking naar het verbeteren van de spreekvaardigheid van het Nederlands enige verschillen op tussen de drie categorieën inburgeraars. Ondanks de grote uitval onder hen zijn de werkloze oudkomers nog het meest positief. Meer dan de helft (54,2%) stelt dat deze vaardigheid sterk verbeterd is. Onder nieuwkomers en opvoedende oudkomers liggen deze percentages op een lager niveau (41,2% respectievelijk 29,4%). Laatstgenoemde categorieën geven veeleer aan dat het spreken van de Nederlandse taal iets (in plaats van sterk) verbeterd is.

Het oordeel over de cursus

Het algemene oordeel over de cursussen is onder de drie onderscheiden categorieën eensluidend positief. Meer dan tachtig procent van zowel nieuwkomers als oudkomers is positief of zelfs zeer positief over de cursus. Het aandeel dat (zeer) negatief in zijn oordeel over de cursus is, ligt onder alle drie categorieën inburgeraars op een uiterst laag niveau. Het hoogste scoren in dit verband de nieuwkomers (6% tegenover 5,2% voor de opvoedende oudkomers en 2,6% voor de werkloze oudkomers die zich negatief over de cursus uitlaten).

Het maatschappelijke effect van inburgeren

Nieuwkomers zijn over het algemeen iets negatiever over het vergroten van de kansen op werk door deelname aan een taalcursus. Ruim eenderde (34,9%) geeft aan dat deze kansen hierdoor niet zijn vergroot. Voor de oudkomers ligt aandeel op ongeveer een vijfde. Ook de stelling dat je op straat beter Nederlands leert dan op de taalcursus, ontmoet meer aanhang onder de nieuwkomers dan onder de oudkomers (41,1% tegenover 20,1%). Hier tegenover zijn nieuwkomers beduidend positiever over aspecten verbandhoudend met informele participatie in de stad. Zowel de betrokkenheid bij de stad Rotterdam als het aangaan van contacten met autochtonen wordt door een ruime meerderheid van de nieuwkomers positief gerelateerd aan deelname aan het inburgeringsprogramma. Oudkomers zijn iets terughoudender in dit verband.

Ten aanzien van de werkelijke veranderingen gedurende de laatste twee jaren bieden de tabellen 4.9 en 4.10 slechts in zeer beperkte mate uitsluitsel. De aantallen respondenten zijn voor wat betreft de nieuwkomers namelijk te gering om hier betrouwbare uitspraken over te kunnen doen. Hooguit mogen we concluderen dat van degenen die voor de cursus werkloos waren, veruit de meeste dit ook nog na de cursus zijn.

Voor wat betreft de oudkomers zijn er meer mogelijkheden voor het trekken van conclusies. Deze komen in grote lijnen overeen met hetgeen reeds voor de gehele groep is geconstateerd (zie tabel 4.7). Namelijk, dat de positie van werkenden die een cursus hebben gevolgd iets stabiel is gebleken dan van werkenden die niet aan het inburgeringsprogramma hebben deelgenomen. Voorts blijken de werklozen die geen taalcursus hebben gevolgd in iets grotere

getale aan werk te zijn gekomen dan de werkloze cursisten. Deze bevinding illustreert de moeilijkheid om een cursus met andere werkzaamheden te combineren.

Tabel 4.10 Verandering van maatschappelijke activiteit gedurende de afgelopen twee jaren voor nieuwkomers van het inburgeringsprogramma (absoluut)

Positie nu	Cursisten: positie 2 jaren geleden			Niet-cursisten: positie 2 jaren geleden		
	<i>Werkend</i>	<i>Werkloos</i>	<i>Opvoeder</i>	<i>Werkend</i>	<i>Werkloos</i>	<i>Opvoeder</i>
Werkend	7	1	1	0	0	1
Werkloos	0	18	0	0	2	2
Opvoeder	0	0	6	1	2	1
Opleiding	0	2	1	0	0	0
Anders	0	0	0	1	0	0
<i>Totaal (N)</i>	<i>7</i>	<i>21</i>	<i>8</i>	<i>2</i>	<i>4</i>	<i>4</i>

Tabel 4.11 Verandering van maatschappelijke activiteit gedurende de afgelopen twee jaren voor oudkomers van het inburgeringsprogramma (in %)

Positie nu	Cursisten: positie 2 jaren geleden			Niet-cursisten: positie 2 jaren geleden		
	<i>Werkend</i>	<i>Werkloos</i>	<i>Opvoeder</i>	<i>Werkend</i>	<i>Werkloos</i>	<i>Opvoeder</i>
Werkend	44,4	2,0	0,0	37,5	10,9	2,9
Werkloos	16,7	90,0	3,3	62,5	78,3	7,4
Opvoeder	22,2	2,0	91,7	0,0	4,8	93,7
Opleiding	11,1	6,0	3,3	0,0	0,0	0,0
Anders	5,6	0,0	1,6	0,0	4,3	2,9
<i>Totaal (N)</i>	<i>18</i>	<i>50</i>	<i>120</i>	<i>16</i>	<i>46</i>	<i>68</i>

Behoefte aan vervolgonderwijs

Er is weinig verschil tussen de drie groepen inburgeraars wat betreft de behoefte aan verder onderwijs. Ruim zeventig procent heeft behoefte aan vervolgonderwijs. Deze behoefte is het grootst onder de nieuwkomers en werkloze oudkomers.

4.7 Conclusies

In het kader van de evaluatie van het inburgeringsprogramma zijn 296 respondenten geïnterviewd over hun ervaringen met het onderwijs. Het zijn vooral vrouwen die tussen de 24 en 55 jaar zijn, die een inburgeringscursus volgen of hebben gevolgd. Ook is de categorie oudkomers in de onderzoekspopulatie beduidend groter dan de categorie nieuwkomers. Ruim viervijfde van de benaderde deelnemers aan het programma bestaat uit oudkomers. Deze uitkomsten sluiten aan bij het gegeven dat oudkomers opvoeders veruit de belangrijkste deelnemers aan het inburgeringsprogramma vormen.

De meerderheid van de cursisten heeft het inburgeringsprogramma ook daadwerkelijk afgerond. De voortijdige uitval is het hoogst onder werkloze oudkomers. Ruim de helft van deze categorie inburgeraars heeft de cursus voortijdig beëindigd. Voor de nieuwkomers ligt dit percentage beduidend lager; minder dan één op elke zes nieuwkomers valt voortijdig uit. Oudkomers opvoeders nemen in dit verband een tussenpositie in: ongeveer tweevijfde van deze cursisten haakt voortijdig af. Wel dienen we bij de uitval te beseffen dat deze voor sommigen gepaard gaat met het vinden van werk. Ook is gebleken dat velen (namelijk de helft) die voortijdig zijn uitgevallen, naar eigen zeggen wel een profieltoets hebben afgelegd. Zij hebben dus wel aan de formele verplichtingen van het inburgeringsbeleid voldaan. Dit alles neemt niet weg dat de uitval in Rotterdam zich op een zorgelijk hoog niveau bevindt. Deze uitkomst betreft in het bijzonder de categorie inburgeraars waarvoor het programma tot dusverre niet verplicht is, namelijk de oudkomers.

Desondanks ervaart een ruime meerderheid van de deelnemers dat het Nederlands vooruit is gegaan als gevolg van de cursus. Ze zijn dan ook tevreden over de meeste aspecten van de cursus. Bijzonder gunstig in dit verband scoren de docenten van de cursus, maar ook de inhoud en het lesmateriaal krijgen een hoge waardering. Wel baart het gegeven dat een kwart van de deelnemers geen mening heeft over de trajectbegeleiding enige zorg. Het zou erop kunnen wijzen dat deze activiteit onvoldoende wordt opgemerkt door de cursisten. Daarnaast zou ook de informatie over de arbeidsmarkt volgens een substantieel gedeelte van de deelnemers meer uitgebreid kunnen worden aangeboden. Over het algemeen zijn de zittende cursisten in iets hogere mate tevreden met de inhoud en vormgeving van het inburgeringsprogramma dan de ex-cursisten.

De effecten van inburgering op de maatschappelijke positie van de deelnemers lijken op het eerste gezicht beperkt. Weliswaar geeft ruim vier van elke vijf inburgeraars aan dat de kansen op werk door deelname aan een taalcursus zijn vergroot, in werkelijkheid zien we dat voor een overgrote meerderheid de maatschappelijke positie gedurende de afgelopen jaren niet wezenlijk veranderd is. De werkloze inburgeraars zijn ook na het volgen van een cursus

nog grotendeels werkloos. Bovendien blijkt de mobiliteit in maatschappelijke positie (gemeten naar belangrijkste dagelijkse activiteit) onder de niet-cursisten gedurende de afgelopen twee jaar groter te zijn geweest. Veel van deze mobiliteit dient echter negatief geïnterpreteerd te worden; vooral veel werkenden zijn werkloos geworden. Deze trend is onder de deelnemers aan een taalcursus minder dominant. Daarnaast dienen we te beseffen dat al te snelle maatschappelijke effecten in dit verband niet verwacht kunnen worden. Zeker degenen die een intensieve taalcursus hebben gevolgd, zullen enige tijd nodig hebben (opnieuw) een baan te vinden of in te stromen in het vervolgonderwijs.

Ook ten aanzien van de informele participatie van de inburgeraars zijn de resultaten niet onverdeeld positief. Een meerderheid geeft aan dat er sprake is van meer zelfvertrouwen, meer contact met autochtone Nederlanders en een grotere betrokkenheid bij het leven in Rotterdam. Deze inschatting is beslist positief te noemen. Inburgeraars geven zelf aan door de cursus een grotere betrokkenheid bij de stad te voelen. Dit neemt niet weg dat de feitelijke effecten gering zijn gebleken. Als het gaat om de binding met de lokale samenleving (contacten, verenigingsleven en vrijwilligerswerk), zijn er nauwelijks verschillen aan te geven tussen de cursisten en de niet-deelnemers aan het inburgeringsprogramma. In de hoofden van de deelnemers aan het inburgeringsprogramma wordt niettemin een sterk positief verband gelegd tussen de taalcursus en de informele participatie in de Rotterdamse samenleving. Ook hier geldt dat het mogelijk is dat de effecten van inburgering op het sociale leven van allochtonen zich nog moeten bewijzen in de nabije toekomst. Veranderingen in sociaal gedrag zetten zich nu eenmaal niet van vandaag op morgen in.

Naast deelname aan en kennis van het BVE-onderwijs, neemt in deze studie ook de behoefte aan onderwijs een belangrijke plaats in. Hieraangaande is een positief verband gebleken tussen deelname aan een inburgeringscursus en behoefte aan vervolgonderwijs. Wat opvalt is namelijk de grote behoefte aan vervolgonderwijs onder de inburgeraars, maar liefst zeventig procent zou graag een vervolgopleiding doen. Onder inburgeraars die niet deelnemen is dit percentage veel lager. Van laatstgenoemde groep geeft slechts eenderde aan behoefte aan onderwijs te hebben. Ook in de eerste studie (de nulmeting) bleek dat diegenen die BVE-onderwijs volgden een grotere behoefte aan vervolgcursussen hebben. Mogelijk creëert het volgen van onderwijs een nieuwe vraag, doordat men meer inzicht krijgt in het aanbod van onderwijs. De conclusie dat inburgering voor velen een mogelijk opstapje naar vervolgonderwijs vormt, is zeer bemoedigend te noemen.

Tot slot is aandacht besteed aan het bestaan van mogelijke verschillen in onderhavige thematiek tussen oudkomers en nieuwkomers. Deze verschillen bleken maar gedeeltelijk te bestaan. Relevant in dit verband is het feit dat oudkomers over het algemeen de Nederlandse taal voorafgaand aan de cursus in geringere mate beheersen dan de categorie nieuwkomers.

Deze bevinding sluit aan bij het feit dat oudkomers de grootste verbetering signaleren in het leren van het Nederlands via een taalcursus. Met betrekking tot de tevredenheid over diverse (organisatorische en inhoudelijke) aspecten van het inburgeringsprogramma kwamen we weinig verschillen tussen beide categorieën tegen. Zowel oudkomers als nieuwkomers zijn overwegend positief over de wijze waarop inburgering in Rotterdam wordt vormgegeven. Wel zien we een hogere uitval onder de oudkomers. Mogelijk heeft dit te maken met het feit dat voor veel oudkomers de inburgering nog geen verplichtend karakter heeft.

Nieuwkomers zijn iets negatiever over hun verdere kansen als gevolg van het deelnemen aan een cursus. De grote problemen waarmee vluchtelingen kampen op weg naar het vinden van werk wordt hier mogelijkwerwijs in weerspiegeld. Wel blijken nieuwkomers over het algemeen positiever over het effect van inburgering op hun sociale participatie in de Rotterdamse gemeenschap. Hun relatief korte verblijf in Nederland heeft mogelijkwerwijs nog niet tot een sterk sociaal isolement geleid, zoals dat voor veel oudkomers het geval is. Overigens bleken de aantallen te klein om significante verschillen in de feitelijke maatschappelijke verandering als gevolg van deelname aan een taalcursus te kunnen geven. In het algemeen is evenwel geen sprake van een sterk en eenduidig effect. Dit constateerden we ook al voor de onderzoekspopulatie als geheel. Ten slotte bleek de behoefte aan onderwijs onder beide groepen groot. Het betreft hier zowel verder taalonderwijs als cursussen in het reguliere onderwijs. Aldus wordt duidelijk dat er beslist kansen voor het BVE-onderwijs in Rotterdam liggen. Zowel oudkomers als nieuwkomers tonen zich zeer geïnteresseerd in dit aanbod.

5 DE RESULTATEN VAN INBURGERING PER DEELGEMEENTE

In dit hoofdstuk beschrijven we de ervaringen van de oudkomers op het niveau van de deelgemeenten. De gemeente Rotterdam heeft behoefte aan inzicht in eventuele verschillen in behoefte en deelname aan en kennis van het onderwijs. De deelgemeenten Delfshaven, Feijenoord, Noord en IJsselmonde maken deel uit van deze exercitie. In de analyses is bovendien onderscheid gemaakt tussen opvoedende en werkloze oudkomers. In aanvulling op deze studie van de groep oudkomers, is voor de deelgemeente Alexanderpolder bekeken welke problemen zich met betrekking tot het volgen van beroeps- en volwasseneneducatie onder de laagopgeleide autochtonen voordoen. Ook deze groep vormt een relevante beleids-categorie voor de gemeente Rotterdam.

Allereerst zal een aantal achtergrondgegevens van de oudkomers in de vier deelgemeenten worden gepresenteerd (paragraaf 5.1). Vervolgens zal worden ingegaan op hun deelname aan het inburgeringsprogramma (paragraaf 5.2), de behaalde resultaten (paragraaf 5.3) en het oordeel dat hierover gegeven wordt (paragraaf 5.4). In paragraaf 5.5 wordt ingegaan op de behoefte van de oudkomers aan onderwijs. In paragraaf 5.6 worden de resultaten voor de autochtone populatie in Alexanderpolder gepresenteerd. De conclusies volgen in paragraaf 5.7.

5.1 Enkele achtergrondgegevens van de oudkomers per deelgemeente

Het beleid maakt onderscheid tussen opvoedende en werkloze oudkomers. Beide categorieën worden als groepen met een bestaande of dreigende achterstand beschouwd. Vooral onder werkloze oudkomers bevindt zich een aanzienlijk deel dat niet voldoende is ingeburgerd. In de vier deelgemeenten is ernaar gestreefd om per doelgroep 25 respondenten te interviewen om op die wijze inzicht te verkrijgen in de deelname en behoefte van deelnemers en niet-deelnemers aan inburgeringscursussen. Hierbij is tevens onderscheid gemaakt tussen opvoeders en werkloze oudkomers. Dat betekent dat er per deelgemeente vier subgroepen worden onderscheiden:

- oudkomers opvoeders die een inburgeringscursus volgen of recent hebben gevolgd;
- oudkomers opvoeders die geen inburgeringscursus volgen;
- werkloze oudkomers die een inburgeringscursus volgen of recent hebben gevolgd;
- werkloze oudkomers die geen inburgeringscursus volgen.

Het is niet voor alle groepen gelukt voldoende mensen te interviewen. In hoofdstuk 1 is hier nader op ingegaan. Zo waren er bijvoorbeeld minder adressen van inburgeraars beschikbaar

in IJsselmonde. In tabel 5.1 staat een overzicht van het aantal respondenten per subdoelgroep. In totaal zijn de antwoorden van 379 respondenten verwerkt in deze analyse.

Tabel 5.1 De onderzoekspopulatie in de vier deelgemeenten (in %)

	Delfshaven	Feijenoord	Noord	IJsselmonde
Opvoeders, geen cursus	14,7	11,8	20,9	21,5
Werklozen, geen cursus	22,4	16,1	19,8	25,3
Opvoeders, cursus	24,1	34,4	30,8	35,4
Werklozen, cursus	38,8	37,6	28,6	17,7
<i>Totaal (N)</i>	<i>116</i>	<i>93</i>	<i>91</i>	<i>79</i>

Beschrijving steekproef

Voordat we ingaan op de verschillen tussen de deelgemeenten ten aanzien van de ervaringen met de inburgeringscursussen, geven we eerst een beschrijving van de steekproef naar herkomst en verblijfsstatus, evenals het opleidingsniveau van de respondenten.

Herkomst en verblijfsstatus

De verschillen tussen de respondenten in de vier deelgemeenten naar landen van herkomst spitsen zich vooral toe op het enigszins afwijkende beeld voor IJsselmonde. In deze deelgemeenten zijn de Mediterrane groepen slechts beperkt vertegenwoordigd in de onderzoekspopulatie. De categorie 'overig' bestaat hier vooral uit personen afkomstig uit Centraal Azië (vooral Irak), het Afrikaanse continent en voormalig Joegoslavië. Het afwijkende beeld van IJsselmonde komt overeen met de feitelijke populatie. Zo wonen in IJsselmonde naar verhouding meer Surinamers, Antillianen/Arubanen en migranten uit overige landen¹. In de andere drie deelgemeenten zijn de Mediterraneanen veel sterker vertegenwoordigd in de onderzoekspopulatie, hetgeen overeenkomt met de bevolkingssamenstelling in deze stadsdelen.

Voor alle vier deelgemeenten geldt overigens dat de onderzoekspopulatie vooral uit personen bestaat die om redenen van gezinsvorming en -hereniging naar Nederland zijn gekomen. Voor Delfshaven, Feijenoord en Noord maakt deze categorie oudkomers zelfs meer dan tweederde van de onderzoekspopulatie uit. In IJsselmonde is dit aandeel iets kleiner (61%), ten gunste van de groep vluchtelingen (bijna 20%). Oudkomers die vanwege werk of scholing naar Nederland zijn gekomen, vormen in dit onderzoek slechts een kleine minderheid (ongeveer 10% in de onderscheiden deelgemeenten).

¹ Website BIRD (Buurt Informatie Rotterdam Digitaal), cijfers voor 2003.

Tabel 5.2 Herkomstlanden van de onderzoekspopulatie in de vier deelgemeenten (in %)

	Delfshaven	Feijenoord	Noord	IJsselmonde	Totaal
Turkije	29,8	55,9	41,8	10,1	35,0
Marokko	28,9	15,1	22,0	13,9	20,7
Suriname	2,6	5,4	4,4	12,7	5,8
Antillen / Aruba	0,0	2,2	0,0	15,2	3,7
Kaap Verdië	3,5	1,1	3,3	3,8	2,9
Overig	34,2	18,4	28,6	44,3	31,9
<i>Totaal (N)</i>	<i>114</i>	<i>93</i>	<i>91</i>	<i>79</i>	<i>377</i>

Opleidingsniveau

Een grote meerderheid van de respondenten heeft een opleidingsniveau van ten hoogste VMBO. Deze uitkomst komt overeen met de gegevens van de SPVA, zoals onlangs voor 2002 gepresenteerd door het ISEO en het SCP. Toch is er een beperkt aantal respondenten met een hoger opleidingsniveau. Dit zijn voornamelijk deelnemers aan de inburgeringscursussen en/of respondenten die een hogere opleiding in het land van herkomst hebben gevolgd.

Tabel 5.3 Opleidingsniveau van de onderzoekspopulatie in de vier deelgemeenten (in %)

	Delfshaven	Feijenoord	Noord	IJsselmonde	Totaal
Geen onderwijs/ basisonderwijs	50,9	71,0	60,4	45,6	57,0
Vmbo	20,7	4,3	11,0	34,2	17,2
Havo/vwo/mbo	23,3	12,9	20,9	15,2	18,5
Hbo/wo	5,1	11,8	7,7	5,1	7,4
<i>Totaal (N)</i>	<i>116</i>	<i>93</i>	<i>91</i>	<i>79</i>	<i>379</i>

5.2 Deelname aan het inburgeringsprogramma

In deze paragraaf bespreken wij kort een aantal aspecten dat verband houdt met de deelname aan het inburgeringsprogramma. In de eerste plaats wordt gekeken naar de maatschappelijke positie van de deelnemers voorafgaand aan de cursus. Vervolgens wordt het taalniveau van de deelnemers bekeken voordat men met de cursus startte. Ook wordt de motivatie voor het al of niet deelnemen aan het inburgeringsprogramma beschouwd. Daarnaast zal kort worden ingegaan op de wervingskanalen in de afzonderlijke deelgemeenten. Ten slotte volgt een overzicht van de opleidingsinstellingen waar uiteindelijk een cursus is gevolgd.

Maatschappelijke positie voorafgaande aan de cursus

De categorie opvoeders is in elke deelgemeente het grootst onder de onderzoekspopulatie. In de deelgemeente Feijenoord kan zelfs bijna driekwart van alle oudkomers tot deze categorie gerekend worden.² Oudkomers met een meer directe relatie tot de arbeidsmarkt

² Voor een groot deel betreft die vrouwen die zichzelf definiëren als opvoeder, maar die afhankelijk zijn van een bijstandsuitkering. Hun jongste kind is tenminste vijf waardoor zij ook een sollicitatieplicht hebben. Zij worden door ons dan ook als werkloos beschouwd.

(zowel de werkenden als werklozen) vormen een kleinere groep. Het gaat hier om ongeveer een vijfde van alle respondenten. Ook de categorie schoolgaande oudkomers legt enig gewicht in de schaal; het volgen van educatie heeft hierbij echter voornamelijk betrekking op deelname aan een inburgeringscursus.

Tabel 5.4 Maatschappelijke positie voorafgaande aan het volgen van een inburgeringscursus (in %).

	Delfshaven	Feijenoord	Noord	IJsselmonde	Totaal
Werkend	9,6	7,6	11,5	4,8	10,1
Werkloos	8,2	12,1	13,5	16,7	16,8
Schoolgaand/studeren	20,5	1,5	5,8	7,1	9,1
Opvoedend	43,8	71,2	53,8	50,0	51,4
Anders	17,8	7,6	15,4	21,4	12,6
<i>Totaal (N)</i>	<i>73</i>	<i>67</i>	<i>54</i>	<i>42</i>	<i>286</i>

Taalkennis voorafgaande aan de taal cursus

De kennis van het Nederlands voor het volgen van de taal cursus blijkt geen aanzienlijke verschillen tussen de deelgemeenten op te leveren. Over het algemeen geeft een overgrote meerderheid aan dat de kennis op zowel het niveau van schrijven, lezen als spreken onvoldoende was voordat men met de cursus aanving. De hoogste percentages vinden we voor het schrijven en het spreken in de Nederlandse taal. Voorts blijkt dat in Delfshaven en Feijenoord vooral de werkloze oudkomers zichzelf een onvoldoende voor de (vier elementen van) het bereikte taalniveau geven. In IJsselmonde zijn dit vooral de opvoeders. In Noord vonden we in dit verband geen verschillen tussen beide groepen.

Tabel 5.5 Onvoldoende kennis van het Nederlands voorafgaande aan de deelname aan een inburgeringsprogramma, voor vier deelgemeenten (in %).

	Delfshaven	Feijenoord	Noord	IJsselmonde	Totaal
Schrijven	80,8	62,7	74,1	71,4	72,5
Lezen	75,3	55,2	70,4	66,7	66,4
Luisteren	72,6	58,2	64,8	57,1	64,0
Spreken	79,5	74,6	72,2	64,3	73,7
<i>Totaal (N)</i>	<i>73</i>	<i>67</i>	<i>54</i>	<i>42</i>	<i>236</i>

De motivatie voor het (niet) volgen van een cursus

De motivatie voor het volgen van een cursus blijkt in de onderscheiden deelgemeenten min of meer overeen te komen. Het verbeteren van de kennis van het Nederlands vormt in alle onderzochte gebieden de primaire reden voor deelname. In mindere mate worden het verbeteren van contacten met de samenleving, het verbeteren van de kansen op werk en het vinden van een vervolgopleiding naar voren gebracht.

De vraag waarom geen cursus wordt of is gevolgd, blijkt in de afzonderlijke deelgemeenten op overeenkomstige wijze te worden beantwoord. Alleen in IJsselmonde is het beeld sterk afwijkend (zie tabel 5.6). Duidelijk wordt dat in Delfshaven, Feijenoord en Noord een aanzienlijke aandeel van de respondenten aangeeft het te druk te hebben (gehad) voor het volgen van een cursus. In IJsselmonde zien we dat veruit de meeste respondenten die geen cursus hebben gevolgd, zich beroepen op de reeds aanwezige kennis van het Nederlands. Dit wordt verklaard door het grotere percentage Surinamers en Antillianen/Arubanen in deze deelgemeente.

Tabel 5.6 Redenen voor het niet deelnemen aan een inburgeringscursus (in %)

	Delfshaven	Feijenoord	Noord	IJsselmonde	Totaal
Te druk met andere zaken	33,3	58,3	31,4	8,3	30,4
Nooit geïnformeerd	7,1	0,0	2,9	0,0	2,9
Geen plaats	2,4	0,0	2,9	2,8	2,2
Voldoende kennis Nederlands	45,2	25,0	37,1	77,8	47,8
Cursus heeft geen zin	0,0	4,2	5,7	0,0	2,2
Anders	11,9	12,5	14,3	11,1	11,6
Totaal (N)	42	24	35	36	138

Wervingskanalen

Bestudeerd is op welke wijze de oudkomers geattendeerd zijn op (de mogelijkheid van) een inburgeringscursus. Voor alle vier deelgemeenten blijkt dat de gemeente hierin een belangrijke rol speelt (zie tabel 5.7). Ongeveer tweevijfde van de oudkomers is op uitnodiging van de (deel-) gemeente een inburgeringsprogramma gaan volgen. In het bijzonder voor de groep werkloze oudkomers speelt de gemeente in dit verband een dominante rol. Daarnaast blijkt een aanzienlijke minderheid zelf op de opleidingsinstellingen te zijn afgestapt, dit geldt met name in Feijenoord en IJsselmonde. Familie en vrienden spelen een wisselende rol; in de deelgemeenten Feijenoord en Noord gaat het om eenderde van alle respondenten, in de andere twee deelgemeenten is dit 'wervingskanaal' van weinig betekenis geweest. Familie en vrienden zijn vooral voor de opvoedende oudkomers van belang gebleken om in aanraking met een taalcursus te komen.

Tabel 5.7 Wijze waarop de deelnemers in aanraking met het inburgeringsprogramma zijn gekomen (%)

	Delfshaven	Feijenoord	Noord	IJsselmonde	Totaal
Gemeente	42,5	26,2	39,6	38,1	36,3
Vrienden/familie	4,1	29,2	32,1	0,0	16,7
Zelf school benaderd	32,9	36,8	24,5	40,5	33,8
Krant/advertentie	0,0	1,5	1,9	2,4	1,3
Anders	20,5	6,2	3,8	19,0	12,0
Totaal (N)	73	65	53	42	234

De instelling waar een cursus is gevolgd

In tabel 5.8 is aangegeven aan welke van de twee regionale opleidingscentra een programma is gevolgd. Het Albada College³ blijkt in drie van de vier deelgemeenten de meeste cursisten aan te trekken. In aantallen blijft het ROC Zadkine hierbij ver achter. Tevens heeft een deel van de respondenten elders les. Het gaat hierbij vooral om oudkomers opvoeders die op de basisschool van hun kinderen een taal- of opvoedondersteunende cursus volgen. Deze cursussen worden overigens in samenwerking met de ROC's gegeven.

Tabel 5.8 Deelname aan het inburgeringsprogramma naar opleidingscentrum (in %)

	Delfshaven	Feijenoord	Noord	IJsselmonde	Totaal
Albada College	63,0	38,5	48,1	31,0	47,0
Zadkine	21,9	29,2	27,8	33,3	27,4
Anders	15,1	32,3	24,1	35,7	25,6
Totaal (N)	73	65	54	42	236

5.3 De resultaten van de inburgeraars

Een drietal resultaten zal worden besproken, te weten de frequentie van het missen van lessen, het feit of de cursus ook is afgemaakt en de reden van uitval. Achtereenvolgens zullen deze aspecten voor de vier deelgemeenten worden besproken.

Het missen van lessen

Slechts een minderheid van de oudkomers in de vier deelgemeenten geeft aan dat zij veelvuldig lessen hebben gemist. Niettemin steken de uitkomsten voor Feijenoord negatief af bij die van de andere drie deelgemeenten. Ongeveer eenderde van de ondervraagde oudkomers in Feijenoord mist regelmatig lessen. Veelvuldig verzuim leidt vaak tot een voortijdige uitstroom uit de cursus. Het wekt dan ook geen verbazing dat de uitval in Feijenoord het hoogst is (zie tabel 5.10).

Tabel 5.9 Absentie tijdens het inburgeringsprogramma, naar deelgemeente (in %)

	Delfshaven	Feijenoord	Noord	IJsselmonde	Totaal
Ja, veelvuldig	15,1	34,3	20,4	19,0	22,5
Nee, niet vaak	83,6	62,7	77,8	81,0	75,8
Weet niet	1,4	3,0	1,9	0,0	1,7
Totaal (N)	73	67	54	42	236

³ Het adressenbestand met inburgeraars van het Albada College omvatte in deze deelgemeenten meer namen dan het bestand van het ROC Zadkine.

Voortijdige beëindiging

Dat de inburgeringscursus lang niet altijd wordt afgerond is geen typisch Rotterdams fenomeen (zie Brink e.a., 2002). Niettemin blijkt ook dat in de onderscheiden deelgemeenten voortijdige uitval veelvuldig voorkomt. In tabel 5.10 zijn alle respondenten opgenomen die in het verleden aan een cursus hebben deelgenomen. Vanzelfsprekend is de groep die nu nog met een taalcursus bezig is, niet in deze gegevens verwerkt. De aantallen zijn klein, maar wijzen niettemin op een omvangrijke voortijdige uitval. In het bijzonder de deelgemeente Feijenoord kampt met een aanzienlijke uitval. De deelgemeente IJsselmonde vertoont in dit verband de meest gunstige resultaten; ruim tachtig procent van de cursisten doorloopt het gehele programma.

Tabel 5.10 Voortijdige beëindiging, naar deelgemeente (in %)

	Delfshaven	Feijenoord	Noord	IJsselmonde	Totaal
Ja, cursus afgemaakt	57,5	33,3	48,4	81,0	54,1
Nee, cursus niet afgemaakt	42,5	66,7	48,4	19,0	45,1
Weet niet	0	0	3,2	0	0,8
<i>Totaal (N)</i>	<i>40</i>	<i>33</i>	<i>31</i>	<i>21</i>	<i>122</i>

De redenen voor uitval

Er zijn diverse motieven aan te geven ter verklaring van voortijdige uitval. Bovendien geeft tabel 5.11 aan dat zich hieromtrent enige accentverschillen tussen de deelgemeenten voordoen. In Delfshaven en Noord wordt vooral aangegeven dat de cursus in het dagelijkse leven moeilijk met andere activiteiten te verenigen viel. In Feijenoord en Noord blijkt daarnaast dat ziekte nogal eens tot voortijdige beëindiging heeft geleid. Inhoudelijke redenen spelen een minder grote rol. Slechts een kleine minderheid geeft aan dat de cursus niet aan de verwachtingen beantwoordde of dat de cursus weinig zin had. Dit beeld is voor de afzonderlijke deelgemeenten nauwelijks verschillend.

Tabel 5.11 Redenen van voortijdige uitval, naar deelgemeente (in %)

	Delfshaven	Feijenoord	Noord	IJsselmonde	Totaal
Cursus moeilijk te combineren	35,3	13,6	37,5	20,0	27,8
Cursus had geen zin	11,8	4,5	0,0	0,0	5,6
Cursus beantwoorde niet aan verwachtingen	5,9	9,1	0,0	0,0	5,6
Ziekte	5,9	31,8	31,3	0,0	22,2
Anders, weet niet	41,2	40,9	31,3	80,0	40,7
<i>Totaal (N)</i>	<i>17</i>	<i>22</i>	<i>16</i>	<i>5</i>	<i>57</i>

5.4 Beoordeling van het cursusaanbod

Het oordeel over het inburgeringsprogramma betreft zowel een aantal inhoudelijke aspecten van de taalcursussen als het uiteindelijke rendement ervan. Allereerst wordt ingegaan op het oordeel over diverse aspecten van de opzet en invulling van het programma. Daarnaast wordt naar de uiteindelijke opbrengst gevraagd. Ten slotte zal worden gezien of het deelnemen aan een cursus ook tot een verandering in de maatschappelijke positie van de deelnemers heeft geleid. Al deze aspecten zullen voor de vier onderscheiden deelgemeenten worden gerapporteerd.

Oordeel over de taalcursus

Het oordeel over de taalcursus, zo bleek ook uit hoofdstuk vier, is uiterst positief. Tabel 5.12 laat zien dat de verschillen tussen de gemeenten verwaarloosbaar klein zijn. Een overgrote meerderheid beoordeelt alle genoemde aspecten (zeer) positief. Alleen het element van trajectbegeleiding scoort in dit verband minder gunstig. Een relatief groot deel van de respondenten heeft hierover geen mening. Dit kan erop duiden dat zij geen trajectbegeleiding hebben ontvangen of dat zij het niet als zodanig hebben herkend. In het bijzonder in de deelgemeente Noord hebben de respondenten geen mening over de trajectbegeleiding.

Tabel 5.12 Positief oordeel over diverse aspecten van het inburgeringsprogramma, naar deelgemeente (in %)

	Delfshaven	Feijenoord	Noord	IJsselmonde	Totaal
Tijdstip	95,8	90,9	93,9	95,1	93,9
Locatie	87,5	97,0	85,9	95,1	93,4
Aantal uren	81,9	87,8	81,6	85,4	84,2
Inhoud	91,7	87,9	85,7	95,1	89,9
Lesmateriaal	86,2	87,7	79,5	92,7	86,3
Niveau	86,1	89,2	73,4	92,7	85,5
Docenten	84,7	89,4	83,7	95,1	87,7
Trajectbegeleiding	65,2	60,9	44,9	57,5	58,1
<i>Totaal (N)</i>	<i>73</i>	<i>67</i>	<i>54</i>	<i>42</i>	<i>236</i>

Meer specifiek met betrekking tot het aspect van taalonderwijs geeft tabel 5.13 een overzicht van de mening over de mate waarin een aantal afzonderlijk aspecten aan de orde komt tijdens de cursussen.

Tabel 5.13 Positief oordeel over diverse aspecten van het inburgeringsprogramma, naar deelgemeente (in %)

		Delfshaven	Feijenoord	Noord	IJsselmonde	Totaal
Spreken	Onvoldoende	16,7	9,1	2,0	9,8	10,1
	Te veel	5,6	12,1	12,2	2,4	8,3
Schrijven	Onvoldoende	9,7	4,5	6,1	2,4	6,1
	Te veel	4,2	13,6	10,2	7,3	8,8
Lezen	Onvoldoende	8,3	3,0	4,1	4,9	5,3
	Te veel	5,6	15,2	10,2	0,0	8,3
Luisteren	Onvoldoende	11,1	4,5	8,2	2,4	7,0
	Te veel	4,2	10,6	12,2	2,4	7,5
Grammatica	Onvoldoende	15,3	3,1	16,3	4,9	10,1
	Te veel	8,3	3,1	12,2	2,4	3,5
Totaal (N)		73	67	54	42	227

De percentages hebben betrekking op het onvoldoende of te veel aan bod komen van deze taalonderdelen. In Delfshaven zijn de cursisten, in vergelijking met de andere deelgemeenten, vaker van mening dat er te weinig aandacht is voor de onderscheiden facetten van het taalonderwijs. De cursisten zijn vooral kritisch op de aandacht voor het spreken en de grammatica; een aanzienlijk percentage geeft aan dat beide onderdelen onvoldoende aan de orde worden gesteld. In Feijenoord valt vooral op dat een aantal onderdelen (met name lezen en schrijven) te veel aan bod komt. In Noord vinden velen dat er te weinig aan grammatica, maar te veel aan spreekvaardigheid wordt gedaan. In IJsselmonde ten slotte zijn de cursisten beduidend minder kritisch. Alleen ten aanzien van spreekvaardigheid geeft eentiende te kennen dat dit onvoldoende aan bod komt.

Naar het oordeel over de inhoud van de informatie blijken de verschillen tussen de deelgemeenten beperkt. De meest kritische deelgemeente in dit verband is Delfshaven: ongeveer een vijfde van de deelnemers aan een programma meent dat er onvoldoende informatie over zowel werk, opvoeding als (vervolg-) onderwijs wordt verstrekt. Ook vindt een vergelijkbaar percentage dat er onvoldoende over de Nederlandse samenleving wordt uitgelegd. In Feijenoord geeft een aanzienlijk aandeel te kennen onvoldoende informatie over vooral werk (22%) en vervolgonderwijs (18%) te krijgen. In Noord en IJsselmonde is men over het algemeen beduidend minder kritisch over het aanbod van deze thema's.

Oordeel over het rendement van inburgering

Aan de hand van een aantal stellingen is bezien of de mening over het effect van inburgering per deelgemeente kan verschillen (zie tabel 5.13). De uitkomsten zijn voor Delfshaven, Feijenoord en Noord min of meer vergelijkbaar. Een aanzienlijke minderheid stelt dat je op straat meer Nederlands leert dan op school. Voor IJsselmonde is dit aandeel beduidend kleiner. Dit is ook de deelgemeente met het laagste uitvalpercentage. Klein is ook het aandeel dat aangeeft dat als gevolg van inburgering de kansen op werk zijn vergroot. Hierbij dienen we te

beseffen dat lang niet alle inburgeraars zich op de arbeidsmarkt aanbieden, het grootste deel van de respondenten ziet zichzelf in de eerste plaats als opvoeder.

Tabel 5.14 (Zeer) positieve instemming met een aantal stellingen, naar deelgemeente (in %)

	Delfshaven	Feijenoord	Noord	IJsselmonde	Totaal
Op straat leer je meer Nederlands dan op school	18,1	25,8	21,1	9,8	22,2
Door een taalcursus worden de kansen op arbeid vergroot	35,6	25,8	21,6	17,1	26,4
Door een taalcursus worden de kansen op vrijwilligerswerk vergroot	75,3	86,4	68,5	80,5	77,7
Door inburgering neemt het zelfvertrouwen toe	74,8	86,3	71,2	80,9	78,6
Door inburgering neemt het aantal contacten met autochtonen toe	60,3	66,7	51,9	58,5	59,9
Door inburgering neemt de betrokkenheid bij Rotterdam toe	73,2	77,3	75,0	58,5	72,2
Totaal (N)	73	67	54	42	232

De kansen op vrijwilligerswerk blijken naar mening van de respondenten wel toe te nemen. Ook valt op dat een ruime meerderheid meer zelfvertrouwen heeft gekregen door het volgen van een taalcursus. Ditzelfde geldt voor het aantal contacten met autochtone Rotterdammers en de betrokkenheid bij de stad. Aldus wordt aan het inburgeringsprogramma vooral een positief effect toebedeeld in termen van sociale integratie.

Bezien we de meningen over de verbeteringen in het taalniveau, dan valt opnieuw een aantal relevante verschillen op (zie tabel 5.15). Respondenten uit de deelgemeenten Delfshaven en IJsselmonde zijn beduidend positiever over hetgeen geleerd is op de taalcursus dan respondenten uit Feijenoord en Noord. Op alle genoemde onderdelen blijken de cursisten in laatstgenoemde deelgemeenten veel gereserveerder in hun oordeel over het verbeteren van de taalvaardigheid. Zeker voor de aspecten spreken en schrijven geeft slechts een klein aandeel in deze deelgemeenten aan dat hier sterke vorderingen in zijn gemaakt. Deze geluiden contrasteren enigszins met het sterk positieve oordeel over (de inhoud van) de inburgeringscursus (zie tabel 5.12). Het zijn echter wel de twee deelgemeenten waar een relatief groot deel van de respondenten voortijdig zijn gestopt. Mogelijk hangen de beperkte vorderingen hiermee samen.

Tabel 5.15 Opinie over de verbetering van de taalvaardigheid van het Nederlands (aandeel dat een sterke verbetering aangeeft), naar deelgemeente (in %)

	Delfshaven	Feijenoord	Noord	IJsselmonde	Totaal
Spreken	61,5	28,4	23,1	57,1	42,9
Verstaan	71,2	41,8	46,2	64,3	56,2
Schrijven	52,1	22,7	19,2	47,6	35,6
Lezen	64,4	34,8	25,0	50,0	44,6
<i>Totaal (N)</i>	<i>73</i>	<i>67</i>	<i>54</i>	<i>42</i>	<i>233</i>

De feitelijke verandering van de maatschappelijke positie

De feitelijke verandering van de maatschappelijke positie komt overeen met het voornoemde rendement. Een kwart van de respondenten heeft te maken gehad met een verandering van maatschappelijke positie. In Delfshaven en IJsselmonde blijken de veranderingen hierin na het volgen van een cursus meer zichtbaar dan in Feijenoord en Noord. Benadrukt mag worden dat deze exercitie slechts voor een kleine groep is verricht, namelijk diegenen die de inburgeringscursus inmiddels hebben afgerond. De uitkomsten zijn dan ook vooral indicatief (en niet representatief). Niettemin blijkt dat in Delfshaven en IJsselmonde tussen de dertig en veertig procent na afloop een andere maatschappelijke positie innam dan voorafgaand aan de cursus. Voor Delfshaven betrof deze verandering vooral het deelnemen aan een vervolgopleiding en het krijgen van werk. In IJsselmonde hebben oudkomers vooral in het kader van sociale activering een andere activiteit (vrijwilligers- en welzijnswerk) gevonden. Op de vraag in hoeverre deze veranderingen het gevolg zijn van het deelnemen aan een inburgeringscursus, antwoordt een ruime meerderheid bevestigend. Dit geldt voor alle deelgemeenten.

Tabel 5.16 Verandering van de maatschappelijke positie voorafgaande en na afloop van deelname aan een taalcursus, naar deelgemeente (in %)

	Delfshaven	Feijenoord	Noord	IJsselmonde	Totaal
Maatschappelijke verandering	30,0	10,3	17,9	38,1	24,6
Geen maatschappelijke verandering	65,0	89,7	82,1	61,9	75,4
Weet niet	5,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>Totaal (N)</i>	<i>40</i>	<i>33</i>	<i>31</i>	<i>21</i>	<i>114</i>

5.5 Behoeftte aan onderwijs van de oudkomers

Eén van de centrale vragen in het onderzoek is de behoefte aan meer onderwijs. Ook op deelgemeenteniveau hebben we daarom gekeken naar de behoefte van de oudkomers aan meer onderwijs. Er is weinig verschil tussen de deelgemeenten. Een kleine meerderheid van de inburgeraars zou graag meer onderwijs volgen (tabel 5.17). Het fenomeen dat vooral deelnemers aan onderwijs behoefte hebben aan meer onderwijs, geldt ook in de deelgemeenten

Delfshaven, Noord en IJsselmonde. Feijenoord vormt hierop een uitzondering. Met name de cursisten die hun cursus niet hebben afgerond, hebben geen behoefte om opnieuw te starten.

Daarentegen hebben de oudkomers in Feijenoord die geen cursus hebben gevolgd, in vergelijking met de andere deelgemeenten, veel behoefte aan het volgen van onderwijs, waaronder een taalcursus. In deze deelgemeente lijkt een strategie om de niet-deelnemers aan het BVE-onderwijs te binden dan ook meer kans van slagen te hebben.

Tabel 5.17 Behoefte aan verder onderwijs onder de deelnemers aan een inburgeringscursus, naar deelgemeente (in %)

	Delfshaven	Feijenoord	Noord	IJsselmonde	Totaal
Wel behoefte	54,3	62,0	59,3	53,8	57,5
Geen behoefte	39,7	35,9	38,5	41,0	38,5
Weet niet	6,0	2,2	2,2	5,1	4,0
Totaal (N).	116	92	91	78	379

5.6 Laagopgeleide autochtonen in Alexanderpolder

In het Deltaplan Inburgering ligt de nadruk op de onderwijsachterstand van allochtone Rotterdammers. Dit neemt niet weg dat een substantieel deel van de autochtone bevolking in Rotterdam ook een laag opleidingsniveau heeft. In dit onderzoek is daarom ook specifiek aandacht voor laag opgeleide autochtone Nederlanders. Het onderzoek onder deze groep heeft zich geconcentreerd op de deelgemeente Alexanderpolder. Door middel van straatinterviews zijn in deze deelgemeente 45 autochtonen geïnterviewd. Voordat we ingaan op hun deelname en behoefte aan onderwijs, geven we eerst een korte schets van hun achtergrond.

Achtergrondfactoren

Er zijn iets meer mannen (53,3%) dan vrouwen (46,7%) geïnterviewd. Iets minder dan een derde is jonger dan 25 jaar. Een even groot deel is 25 tot 44 jaar en bijna tweevijfde is ouder dan 44 jaar. Een kleine meerderheid van de respondenten is getrouwd of woont samen. Het grootste deel van hen heeft kinderen.

Voor deelname aan het onderzoek is geselecteerd op laagopgeleiden met ten hoogste een diploma op VMBO-niveau. De overgrote meerderheid van de respondenten (84,5%) heeft dan ook een diploma op dit niveau. De overige respondenten (15,5%) hebben zelfs dit type onderwijs niet afgerond. In verhouding het grootste deel van de respondenten heeft een betaalde baan (45,5%), bijna een derde heeft geen betaald werk. De overigen volgen onderwijs (6,8%) of heeft als belangrijkste taak de zorg voor de kinderen (13,6%).

Behoefte aan onderwijs

De meerderheid van de laagopgeleide autochtonen (57,8%) tonen geen behoefte aan onderwijs. Dit lijkt met name te gelden voor respondenten van 45 jaar en ouder. De jongeren hebben nog wel behoefte aan het volgen van een opleiding. Samenhangend hiermee blijkt dat vooral diegenen die recentelijk nog deelgenomen hebben aan onderwijs behoefte hebben aan een (andere) opleiding. De redenen waarom deze respondenten een opleiding zouden willen volgen is de mogelijkheid om zichzelf te ontwikkelen (58,8%) en het vergroten van de kans op (beter) werk (52,9%).

De gerichtheid op het vergroten van de kans op (beter) werk blijkt ook uit het type opleiding dat de laagopgeleide autochtonen willen volgen. Ruim driekwart wil een beroepsopleiding volgen op MBO of HBO-niveau. De overigen geven de voorkeur aan een korte cursus gericht op bijvoorbeeld computervaardigheden. Bijna de helft (47,6%) heeft geen voorkeur voor een specifieke onderwijsinstelling of weet (nog) niet waar zij de beoogde opleiding zou willen volgen. Diegenen die het wel weten, noemen het ROC Zadkine het vaakst. Het lijkt erop dat de respondenten die aangeven een opleiding te willen volgen, redelijk concrete plannen hebben. Bijna tweederde wil namelijk binnen een jaar starten met een cursus.

Belemmeringen voor het volgen van onderwijs

Bijna de helft van de respondenten (46,7%) geeft aan dat zij serieuze belemmeringen (zouden) ondervinden wanneer zij onderwijs zouden gaan volgen. Er is hierbij weinig verschil tussen mensen die reeds onderwijs volgen en mensen die geen onderwijs volgen. Ook vertoont het wel of niet behoefte hebben aan onderwijs geen samenhang met de aanwezigheid van belemmeringen.

De belangrijkste belemmering die ervaren wordt door de respondenten, zijn de kosten die volgens hen gepaard gaan met een opleiding (47,6%). Daarnaast is het gebrek aan tijd, bijvoorbeeld door de zorg voor familie en kinderen, een veel voorkomende reden (19,2%) om niet aan het BVE-onderwijs deel te nemen.

Informatie over opleidingen

Een grote meerderheid (86,2%) kan instellingen en organisaties noemen waar informatie is te verkrijgen over scholing. Internet is hierbij veruit het populairst (40,0%). Daarnaast wenden mensen zich tot het CWI (24,4%) of een scholingsinstelling zoals een ROC (24,4%). De bibliotheek, gemeente, reïntegratiebedrijf, vakbond of krant wordt door slechts een enkeling genoemd.

Deelname aan onderwijs

Een klein deel (16,0%) van de laagopgeleide autochtonen in dit onderzoek volgt op het moment van onderzoek een opleiding. Nog eens een derde van de respondenten heeft de afgelopen twee jaar een cursus of opleiding gevolgd. Het gaat hierbij zowel om regulier onderwijs, zoals het VMBO of MBO, als om computercursussen. Van degenen die tijdens het onderzoek onderwijs volgen, gaat het in ruim zestig procent van de gevallen om een parttime opleiding. De twee Rotterdamse ROC's worden het meest genoemd als plaats waar de cursus of opleiding wordt gevolgd.

De motivatie om onderwijs te volgen verschilt nauwelijks van de redenen waarom mensen behoefte hebben aan nog meer onderwijs. Het belangrijkste motief is om zichzelf meer te kunnen ontwikkelen (48%). Daarnaast speelt de verwachting dat men door de opleiding betere kansen op werk heeft gekregen een relatief belangrijke rol (33%).

Bijna alle respondenten die de afgelopen twee jaar een cursus hebben gevolgd, hebben de cursus ook daadwerkelijk afgemaakt. Twee respondenten hebben de cursus voortijdig afgebroken omdat de opleiding niet voldeed aan de verwachtingen. Eenderde van de respondenten die recent onderwijs heeft gevolgd, is van mening dat de verwachtingen die zij van tevoren hadden ten aanzien van de opleiding zijn uitgekomen. Zij vinden dat zij zich meer hebben kunnen ontwikkelen, meer betrokken bij de samenleving zijn of een betere baan hebben gevonden. De overige respondenten hadden weinig verwachtingen vooraf of hebben een meer ambivalent gevoel over de behaalde resultaten.

Bekendheid met het Albeda College en ROC Zadkine

De laagopgeleide autochtonen in Alexanderpolder die hebben meegewerkt aan dit onderzoek zijn over het algemeen goed op de hoogte van het bestaan van Albeda College en het ROC Zadkine. Negentig procent kent tenminste één van de twee ROC's.

De respondenten kennen de ROC's vooral omdat familie van hen aan één van de twee ROC's een cursus heeft gevolgd (34% voor het Albeda College en 44% procent voor het ROC Zadkine). Daarnaast heeft een deel van de respondenten zelf onderwijs aan deze instellingen gevolgd (respectievelijk 24% en 18%). Verder noemen de respondenten reclame, het in de buurt wonen bij een vestiging, of de media als belangrijkste wijze waarop zij kennis hebben gemaakt met het bestaan van de twee ROC's.

Het zal niet verbazen dat de respondenten vooral op de hoogte zijn van het aanbod van beroepsopleidingen. De ondervraagde autochtonen in Alexanderpolder hebben doorgaans een VMBO-achtergrond en zijn mogelijk weinig geïnteresseerd in het VAVO-aanbod van de ROC's. Eenderde van de respondenten is van mening dat het aanbod van de ROC's ook voor hen bedoeld is. Het zijn vooral de jongeren die deze mening zijn toegedaan.

5.7 Conclusie

De onderzoekspopulatie bestaat in alle van de onderzochte deelgemeenten uit overwegend laag opgeleide oudkomers. Zij zijn meestal van het vrouwelijke geslacht en voor een belangrijk gedeelte afkomstig uit de getalsmatig belangrijkste herkomstlanden. De belangrijkste landen van herkomst zijn in dit verband Turkije en Marokko. Alleen in IJsselmonde zagen we een enigszins afwijkend beeld. In deze deelgemeente bestaat de onderzoekspopulatie voor een belangrijk gedeelte uit migranten uit Centraal- en Oost-Azië. Ook heeft de onderzoekspopulatie in IJsselmonde in verhouding tot de andere deelgemeenten een geringe groep zeer laagopgeleiden (ten hoogste basisonderwijs).

De meest prominente conclusie is dat voor alle vier deelgemeenten een min of meer overeenkomstig beeld gegeven kan worden. Dit beeld bestaat uit de volgende elementen:

- De meeste deelnemers aan een taal cursus geven aan dat zij voorafgaand aan de cursus de Nederlandse taal onvoldoende beheersten.
- De tevredenheid over hetgeen geleerd is, is over het algemeen groot. Een overgrote meerderheid in alle deelgemeenten spreekt zijn waardering uit voor de verschillende inhoudelijke en logistieke aspecten die verband houden met inburgering. Alleen maatschappelijk begeleiding wordt minder positief gewaardeerd.
- Het maatschappelijke effect van inburgering blijkt uit verschillende aspecten. Hoewel het om kleine aantallen gaat, kan (indicatief) gewezen worden op het nut van inburgering voor de kansen op maatschappelijke verandering (het volgen van een vervolgopleiding, het verrichten van vrijwilligerswerk en, in mindere mate, het krijgen van werk).

In aanvulling hierop dienen we stil te staan bij een aantal verschillen die we zijn tegengekomen. In het bijzonder treden er verschillen op met betrekking tot:

- Het regelmatig missen van lessen, waarbij vooral Feijenoord negatief uit de toon valt.
- De relatieve omvang van voortijdige beëindiging waarbij vooral Feijenoord en, in mindere mate, Delfshaven en Noord negatief opvallen.
- De opinie over de verbetering van het bereikte taalniveau. Deze is in Delfshaven en IJsselmonde veel positiever is dan in Feijenoord en Noord.
- Het uiteindelijke effect van de inburgeringscursus die, overeenkomstig het vorige punt, in Delfshaven en IJsselmonde groter lijkt dan in de twee andere deelgemeenten.

In Alexanderpolder zijn laagopgeleide autochtonen benaderd. Zij hebben geen van allen een startkwalificatie. De meerderheid heeft desondanks geen behoefte om opnieuw een opleiding te gaan volgen. Ten aanzien van hun relatie tot onderwijs kan het volgende worden opgemerkt:

- De jongeren zijn meer genegen om alsnog een opleiding te gaan volgen.
- De kosten van een opleiding worden als belangrijkste belemmering gezien.
- Over het algemeen weten de laagopgeleide autochtonen waar informatie over opleidingen te verkrijgen is en zij zijn goed op de hoogte van het bestaan van de twee ROC's in Rotterdam.

6 CONCLUSIES

Achtergrond van het onderzoek

In opdracht van de gemeente Rotterdam heeft RegioPlan de behoefte en deelname aan onderwijs gemeten onder de potentiële doelgroepen van de beroeps- en volwassenen-educatie (BVE). Hierbij is specifiek ingegaan op de ervaringen van de doelgroep oudkomers en nieuwkomers met inburgeringstrajecten in het kader van het Deltaplan Inburgering. Daarnaast is aandacht besteed aan een aantal andere potentiële doelgroepen van het BVE-onderwijs, in het bijzonder laag opgeleide autochtonen.

In het onderhavige onderzoek zijn in totaal 622 Rotterdammers geïnterviewd. De werving van deze respondenten heeft op verschillende manieren plaatsgevonden, te weten:

1. Panelonderzoek

In 2001/2002 is onder de doelgroepen van het BVE-onderwijs een soortgelijk onderzoek uitgevoerd. Ten behoeve van deze vorige meting zijn bijna 800 mensen uit de verschillende doelgroepen geïnterviewd. Het gaat hier om verschillende potentiële doelgroepen van het BVE-onderwijs: nieuwkomers, oudkomers, laagopgeleide autochtonen, voortijdig schoolverlaters en ouderen. Deze mensen zijn in de onderhavige studie opnieuw benaderd. De respons onder het panel was echter beperkt. In totaal zijn er 148 respondenten opnieuw geïnterviewd.

2. Straatinterviews met oudkomers die geen onderwijs volgen

De gemeente wilde graag inzicht in de behoeften en deelname aan onderwijs van oudkomers opvoeders en werkloze oudkomers in vier deelgemeenten, te weten Delfshaven, Feijenoord, Noord en IJsselmonde. Om deze reden is het panelonderzoek uitgebreid met interviews onder oudkomers in deze deelgemeenten. In totaal zijn er 191 oudkomers geïnterviewd.

3. Oud- en nieuwkomers via de bestanden van het Albeda College en het ROC Zadkine

In deze meting is niet alleen gekeken naar de behoefte van potentiële deelnemers, maar ook naar de ervaringen van oud- en nieuwkomers die reeds hebben deelgenomen aan een inburgeringsprogramma, of nog deelnemen. Deze deelnemers zijn benaderd via bestanden van de ROC's. Er zijn op deze wijze 50 nieuwkomers en 188 oudkomers geïnterviewd.

4. Straatinterviews met laagopgeleide autochtonen in Alexanderpolder

Ook het aantal interviews met laagopgeleide autochtonen is uitgebreid door hen te benaderen op centrale plaatsen in Alexanderpolder. Er hebben 45 laagopgeleide autochtonen

meegewerkt aan een interview. Deze informatie is gevoegd bij de kennis over laagopgeleide autochtonen op basis van het panelonderzoek.

De onderzoeksthema's

Het hoofddoel van het onderzoek is het in kaart brengen van de ervaringen van potentiële doelgroepen met het BVE-onderwijs. De nadruk in het onderzoek lag daarbij op de nieuw- en oudkomers. In het onderstaande beantwoorden we de vragen die zijn afgeleid van het hoofddoel. De volgende onderwerpen komen daarbij aan de orde:

1. Behoefte en deelname aan onderwijs onder de potentiële BVE-doelgroepen.
2. Belemmeringen onder de potentiële doelgroepen om deel te nemen aan het BVE-onderwijs.
3. Bekendheid van de doelgroepen met de Regionale opleidingscentra in Rotterdam.
4. Veranderingen in behoefte en deelname aan onderwijs onder de doelgroepen in de afgelopen twee jaar.
5. Het oordeel over de inburgeringscursussen door oud- en nieuwkomers.
6. Verschillen tussen oud- en nieuwkomers met betrekking tot de deelname en de behoefte aan BVE-onderwijs, de waardering voor dit onderwijs en het maatschappelijk effect ervan.
7. Verschillen tussen deelgemeenten in de prestaties van oudkomers met betrekking tot het inburgeringsprogramma.
8. Veranderingen in de maatschappelijke positie van oud- en nieuwkomers gedurende de afgelopen twee jaren.

Behoefte en deelname aan onderwijs

Ruim de helft van de respondenten geeft aan behoefte te hebben aan het volgen van onderwijs. Nieuwkomers en oudkomers vertonen de meeste behoefte om een opleiding of cursus te volgen. Voortijdig schoolverlaters hebben in iets mindere mate behoefte aan onderwijs. Ouderen en laagopgeleide autochtonen hebben de minste interesse om weer naar school te gaan.

De relatief grote behoefte van nieuw- en oudkomers aan onderwijs wordt echter sterk beïnvloed door de grote groep inburgeraars in deze categorieën. Het blijkt namelijk dat vooral nieuw- en oudkomers die nu of in de afgelopen twee jaar een cursus of opleiding hebben gevolgd, behoefte hebben aan meer scholing. Voor de niet-deelnemers aan onderwijs ligt deze behoefte aanzienlijk lager en op een vergelijkbaar niveau met de andere doelgroepen van Educatie.

De oudkomers opvoeders en werkloze oudkomers hebben voornamelijk behoefte aan meer taalonderwijs. Zij beschouwen hun kennis van de Nederlandse taal nog als onvol-

doende. Nieuwkomers, laag opgeleide autochtonen, voortijdig schoolverlaters en tweede kansers geven de voorkeur aan een beroepsopleiding.

De deelname onder de oudkomers en nieuwkomers in het onderzoek aan inburgeringscursussen is hoog. Dit wordt mede veroorzaakt door de werving van respondenten via de ROC's. Wanneer we voor de feitelijke deelname van de doelgroepen aan onderwijs alleen kijken naar de respondenten die geworven zijn via het panel of straatinterviews, blijkt dat een ruime meerderheid van de potentiële doelgroepen niet participeert in het BVE-onderwijs. Ongeveer tweevijfde van de respondenten volgt een opleiding of heeft de afgelopen twee jaar een opleiding gevolgd. Het gaat hierbij zowel om inburgeringscursussen (oud- en nieuwkomers) als andere cursussen of opleidingen (laag opgeleide autochtonen, tweede kansers en voortijdig schoolverlaters).

Belemmeringen voor het volgen van onderwijs

De potentiële doelgroepen van het BVE-onderwijs hebben over het algemeen een grote afstand tot het onderwijs. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat zij aangeven weinig behoefte te hebben aan onderwijs, ondanks het feit dat zij laaggeschoold zijn en slechts in beperkte mate participeren op de arbeidsmarkt. Een andere indicatie voor de afstand tot het onderwijs is dat ruim tweevijfde van de respondenten verwacht belemmeringen te ondervinden als zij een opleiding zouden gaan volgen. De belangrijkste belemmeringen die zij naar voren brengen, betreffen de zorg voor de familie, gezondheidsklachten, onvoldoende tijd en de te verwachten hoge kosten.

Het type belemmeringen verschilt sterk per doelgroep. Nieuwkomers hebben vooral problemen met het vinden van kinderopvang en het combineren van onderwijs met de zorg voor de kinderen. De oudkomers opvoeders zien de zorg voor de kinderen als belangrijkste obstakel. Ook hebben zij verhoudingsgewijs vaak te maken met gezondheidsklachten. Werkloze oudkomers zien ook verschillende belemmeringen. Gebrek aan informatie en problemen met de gezondheid zijn hiervan de belangrijkste. Laag opgeleide autochtonen noemen vooral financiële belemmeringen.

Bekendheid van de doelgroepen met de Regionale opleidingscentra in Rotterdam

Om inzicht te krijgen in de bekendheid van de doelgroepen met de ROC's in Rotterdam is ook alleen gekeken naar de respondenten die geworven zijn via de het panel en de straatinterviews. Bijna tweederde van de respondenten is bekend met tenminste één van deze instellingen. De autochtone groepen, behalve de ouderen, zijn het meest op de hoogte van het bestaan van deze instellingen. Bij de oudkomers en nieuwkomers is de bekendheid onder niet-deelnemers aan onderwijs beperkt.

Veranderingen in behoefte en deelname aan onderwijs onder de doelgroepen in de afgelopen twee jaar

De veranderingen in behoefte en deelname onder de doelgroepen in de afgelopen twee jaar zijn slechts in beperkte mate vergelijkbaar door de gewijzigde samenstelling van de respondenten ten gunste van de oudkomers. Per doelgroep en op basis van het panel kunnen wel enige conclusies worden getrokken. Onder de panelleden is de behoefte aan onderwijs vergelijkbaar met de eerste meting. Onder de totale steekproef is de behoefte echter toegenomen. Het feit dat zich onder de huidige meting meer deelnemers aan het onderwijs scharen, vormt hiervoor een mogelijke verklaring. Uit deze meting blijkt tevens dat het volgen van onderwijs een nieuwe behoefte aan cursussen oproept, met name aan meer taalonderwijs en regulier (beroeps-)onderwijs.

Zowel in de eerste als in de huidige meting tonen de deelnemers aan het BVE-onderwijs een grotere behoefte aan educatie dan de niet-deelnemers. Een andere verklaring ligt mogelijk in de toegenomen aandacht van de gemeente voor het oudkomersbeleid. Als gevolg hiervan kan ook het bewustzijn van de noodzaak van onderwijs bij de groep oudkomers zijn vergroot. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de grotere bekendheid met de twee Rotterdamse ROC's bij de verschillende doelgroepen.

Het percentage respondenten dat onderwijs volgt, ligt hoger dan bij de eerste ronde, ook wanneer we corrigeren voor de deelnemers die geworven zijn via de ROC's. Mogelijk hebben de inspanningen van de gemeente in het kader van het oudkomersbeleid effect. Onder het panel zien we minder verschuivingen. Bij de doelgroepen waar het percentage onderwijsvolgenden laag was, zoals de oudkomers en laagopgeleide autochtonen, is dit percentage licht gestegen. Onder de doelgroepen met veel onderwijsvolgenden tijdens de eerste meting, waaronder nieuwkomers, voortijdig schoolverlaters en tweede kansers, is het percentage iets gedaald. De deelnemers aan onderwijs in deze groepen hebben inmiddels hun opleiding afgerond. De meerderheid van hen heeft betaald werk tijdens deze meting. De uitstroom van nieuwkomers naar de arbeidsmarkt is minder gunstig. Zij willen in de meeste gevallen dan ook meer onderwijs volgen om hun kansen op werk te verbeteren.

Oordeel over de inburgeringscursussen

Bijna 300 oud- en nieuwkomers in deze meting hebben in de laatste twee jaar een inburgeringscursus gevolgd of zijn daar nog mee bezig. Zij zijn betrokken bij de evaluatie van het inburgeringsbeleid. Hierbij is onderscheid gemaakt naar cursussen voor nieuwkomers, oudkomers opvoeders en werkloze oudkomers. Onder de respondenten scharen zich vooral vrouwen tussen de 24 en 55 jaar. Ook maken oudkomers meer dan nieuwkomers

onderdeel van de onderzoekspopulatie uit. Deze uitkomsten sluiten aan bij het gegeven dat oudkomers opvoeders getalsmatig de belangrijkste categorie van het inburgeringsprogramma vormen.

De meerderheid van de cursisten heeft het inburgeringsprogramma afgerond. De voortijdige uitval is het hoogst onder werkloze oudkomers. Ruim de helft van deze categorie inburgeraars heeft de cursus voortijdig beëindigd. Voor de nieuwkomers ligt dit percentage beduidend lager. Minder dan één op elke zes nieuwkomers valt voortijdig uit. Oudkomers opvoeders nemen in dit verband een tussenpositie in: ongeveer tweevijfde van deze cursisten haakt voortijdig af. Wel dienen we bij de uitval te beseffen dat deze voor sommigen gepaard gaat met het vinden van werk. Ook moet worden aangetekend dat de uitvalcijfers in de onderzoek hoger liggen dan de monitorgegevens van Rotterdam. Dit alles neemt niet weg dat de uitval in Rotterdam zich volgens onderliggend onderzoek op een hoog niveau lijkt te bevinden. Dit betreft in het bijzonder de categorie inburgeraars waarvoor het programma tot dusverre niet verplicht is, namelijk de oudkomers.

Niettegenstaande de hoge uitval, zijn de reacties over hetgeen de cursus heeft geboden overwegend positief. Een ruime meerderheid van de deelnemers heeft ervaren dat het Nederlands vooruit is gegaan als gevolg van de cursus. Er klinken dan ook weinig kritische geluiden door over de inburgeringscursussen. Bijzonder gunstig in dit verband scoren de docenten van de cursus, maar ook de inhoud en het lesmateriaal krijgen een hoge waardering. Ook de aandacht die aan de verschillende onderdelen van de taalcursus wordt gegeven (zowel naar vaardigheid als inhoudelijk thema) wordt door een overgrote meerderheid als voldoende beschouwd.

Wel baart het enige zorg dat een kwart van de deelnemers geen mening heeft over de trajectbegeleiding. Het zou erop kunnen wijzen dat deze activiteit onvoldoende wordt opgemerkt door de cursisten. Daarnaast zou ook de informatie over de arbeidsmarkt volgens een substantieel gedeelte van de deelnemers meer uitgebreid kunnen worden aangeboden. Over het algemeen zijn de zittende cursisten in iets hogere mate tevreden met de inhoud en vormgeving van het inburgeringsprogramma dan de ex-cursisten.

Verschillen tussen oudkomers en nieuwkomers

Binnen de groep van inburgeraars is tevens aandacht besteed aan het bestaan van mogelijke verschillen in onderhavige thematiek tussen oudkomers en nieuwkomers. Deze verschillen bleken echter maar gedeeltelijk te bestaan. Relevant in dit verband is het feit dat oudkomers over het algemeen de Nederlandse taal voorafgaand aan de cursus in geringere mate beheersen dan de categorie nieuwkomers. Deze bevinding sluit aan bij het

feit dat oudkomers de grootste verbetering signaleren in het leren van het Nederlands via een taalcursus.

Met betrekking tot de tevredenheid over diverse (organisatorische en inhoudelijke) aspecten van het inburgeringsprogramma kwamen we weinig discrepantie tussen beide categorieën tegen. Zowel oudkomers als nieuwkomers zijn overwegend positief over de wijze waarop inburgering in Rotterdam wordt vormgegeven. Wel zien we een hogere uitval onder de oudkomers, zowel onder de werklozen als opvoeders. Mogelijk heeft dit te maken met het feit dat voor veel oudkomers de inburgering nog geen verplichtend karakter heeft. Ziekte, maar ook de moeilijkheid een taalcursus met andere activiteiten in het dagelijkse leven te combineren, liggen ten grondslag aan deze voortijdige uitval.

In de ervaren effecten van een taalcursus zijn er enige verschillen tussen beide categorieën aan te geven. Nieuwkomers zijn iets negatiever over hun verdere kansen als gevolg van het deelnemen aan een cursus. De grote problemen waarmee vluchtelingen kampen op weg naar het vinden van werk, worden hier mogelijkwijs in weerspiegeld. Wel blijken nieuwkomers over het algemeen positiever over het effect van inburgering op hun sociale participatie in de Rotterdamse gemeenschap. Hun relatief korte verblijf in Nederland heeft blijkbaar nog niet tot een sterk sociaal isolement geleid, zoals dat voor veel oudkomers het geval is. Overigens bleken de aantallen te klein om significante verschillen in de feitelijke maatschappelijke verandering als gevolg van deelname aan een taalcursus te kunnen geven. In het algemeen is evenwel geen sprake van een sterk en eenduidig effect. Dit constateerden we ook al voor de onderzoekspopulatie als geheel.

Ten slotte bleek de behoefte aan onderwijs onder beide groepen groot. Het betreft hier zowel verder taalonderwijs als cursussen in het reguliere onderwijs. Aldus wordt duidelijk dat er beslist kansen voor het BVE-onderwijs in Rotterdam liggen. Zowel oudkomers als nieuwkomers tonen zich zeer geïnteresseerd in dit aanbod.

Uitkomsten per deelgemeente

Verschillende deelgemeenten in Rotterdam hebben te maken met een grote populatie oudkomers. Dit geldt zeker ook voor de deelgemeenten die bij dit onderzoek zijn betrokken, namelijk Delfshaven, Feijenoord, Noord en IJsselmonde. De etnische samenstelling van de groep oudkomers verschilde wel enigszins tussen deze vier stadsdelen. Zo heeft IJsselmonde in verhouding meer inwoners van Surinaamse of Antilliaanse/Arubaanse afkomst en bewoners uit de zogenoemde 'nieuwe' landen. De andere drie deelgemeenten scharen meer Turken en Marokkanen onder hun inwoners. Deze verschillen in de populatie zagen we terug in de samenstelling van de steekproef in de vier deelgemeenten.

Met betrekking tot de uitkomsten kan over het algemeen voor de vier deelgemeenten een min of meer overeenkomstig beeld worden gegeven. De oudkomers zijn over het algemeen tevreden over de cursussen. Dit betreft zowel de opzet als de inhoudelijke invulling in de vier deelgemeenten. Het maatschappelijk effect lijkt vooralsnog beperkt, maar er zijn wel enige indicaties voor een verbetering van de kansen op maatschappelijke verandering.

In aanvulling op dit algemene beeld zijn er een aantal verschillen tussen de deelgemeenten te constateren. Het blijkt namelijk dat Feijenoord negatief uit de toon valt wat betreft het missen van lessen en de hogere omvang van de voortijdige beëindiging van de cursussen. IJsselmonde kent daarentegen veruit de laagste uitval. Ook is het oordeel van de respondenten in IJsselmonde en Delfshaven over de taalverbetering veel positiever dan in Feijenoord en Noord. Dit hangt mogelijk samen met de geringere uitval in de eerstgenoemde deelgemeenten. Het uiteindelijke effect van de inburgeringscursus lijkt in Delfshaven en IJsselmonde dan ook groter dan in Feijenoord en Noord. Gegeven de geringe aantallen waarop deze conclusies zijn gebaseerd, moeten we de uitkomsten evenwel als indicatief beschouwen.

In Alexanderpolder zijn laagopgeleide autochtonen zonder startkwalificatie benaderd. Over het algemeen hebben de laagopgeleide autochtonen weinig behoefte aan het volgen van een opleiding. Jongeren zijn meer genegen om alsnog onderwijs te gaan volgen dan de oudere respondenten. Over het algemeen geldt dat de ondervraagde autochtonen redelijk op de hoogte zijn van de mogelijkheden tot onderwijs. Dit geldt zeker voor de kennis over het bestaan van de twee ROC's in Rotterdam. Wel worden de vermeende hoge kosten van een opleiding als belangrijke belemmering naar voren gebracht voor daadwerkelijke deelname.

Veranderingen in de maatschappelijke positie

De effecten van inburgering op de maatschappelijke positie van de deelnemers lijken op het eerste gezicht beperkt. Deze waarneming past ook in het beeld dat een substantieel gedeelte van de respondenten de cursus voortijdig heeft verlaten. Zeker voor deze groep zal de meerwaarde van een cursus beperkt zijn geweest. In deze studie hebben we het effect bekeken aan de hand van twee aspecten, te weten de maatschappelijke positie (gemeten naar belangrijkste dagelijkse activiteit) en de sociale participatie (gemeten naar contacten met autochtonen en deelname aan het verenigingsleven en het vrijwilligerswerk).

We zien dat voor een overgrote meerderheid de maatschappelijke positie gedurende de afgelopen jaren niet wezenlijk veranderd is. De werkloze inburgeraars zijn ook na het volgen van een cursus nog grotendeels werkloos. Ditzelfde geldt voor de categorie opvoe-

ders; ook deze respondenten zijn na het volgen van een cursus niet of nauwelijks gaan werken of met een vervolgopleiding gestart. Bovendien blijkt de mobiliteit in maatschappelijke positie onder de niet-cursisten gedurende de afgelopen twee jaar groter te zijn geweest dan onder de cursisten.

Veel van deze mobiliteit dient echter negatief geïnterpreteerd te worden; vooral veel werkenden zijn werkloos geworden. Deze trend is onder de deelnemers aan een taalcursus minder dominant. Van degenen die voorafgaand aan een taalcursus aan het werk waren, is het overgrote deel na afloop nog steeds aan het werk. In elk geval is voor deze groep cursisten het risico van werkloosheid beperkt gebleven. We dienen bij dit alles te beseffen dat al te snelle maatschappelijke effecten in dit verband niet verwacht kunnen worden. Zeker degenen die een intensieve taalcursus hebben gevolgd, zullen enige tijd nodig hebben (opnieuw) een baan te vinden of in te stromen in het vervolgonderwijs.

Ook ten aanzien van de informele participatie van de inburgeraars zijn de resultaten niet eenduidig en onverdeeld positief. In feite zijn de daadwerkelijke effecten in de praktijk tot dusverre gering gebleken. Als het gaat om de binding met de lokale samenleving (contacten, verenigingsleven en vrijwilligerswerk) zijn er nauwelijks verschillen aan te geven tussen de cursisten en de niet-deelnemers aan het inburgeringsprogramma. Ongeveer eenderde van de respondenten geeft te kennen regelmatig vriendschappen met autochtonen te onderhouden. Dit beeld verschilt niet tussen de cursisten en niet-cursisten. Met betrekking tot deelname aan het verenigingsleven en het vrijwilligerswerk blijkt een overgrote meerderheid niet actief. Opnieuw is participatie in het inburgeringsprogramma hierop niet of nauwelijks van invloed geweest. Ook hier geldt echter dat het mogelijk is dat de effecten van inburgering op het sociale leven van allochtonen zich nog moeten bewijzen in de nabije toekomst. Veranderingen in sociaal gedrag zetten zich nu eenmaal niet van vandaag op morgen in.

Deze bevindingen nemen niet weg dat de cursisten van het inburgeringsprogramma benadrukken dat zij door het volgen van een cursus directe maatschappelijke effecten ervaren. Zo geven ruim vier van elke vijf inburgeraars aan dat de kansen op werk door deelname aan een taalcursus zijn vergroot. In de hoofden van de deelnemers aan het inburgeringsprogramma wordt daarmee een sterk positief verband gelegd tussen de taalcursus en maatschappelijke participatie daarna. Een vergelijkbaar beeld ontstaat met betrekking tot de informele participatie in de Rotterdamse samenleving. Een meerderheid geeft aan dat er sprake is van meer zelfvertrouwen, meer contact met autochtone Nederlanders en een grotere betrokkenheid bij het leven in Rotterdam. Deze inschatting is beslist positief te noemen. Inburgeraars ervaren immers zelf door de cursus een grotere betrokkenheid bij de stad. Zo bezien hebben cursisten een positievere voorstelling over het nut van een taal-

cursus dan we uit de praktijk kunnen aflezen. Zoals aangegeven, is het evenwel voorstelbaar dat het daadwerkelijke effect nog even op zich laat wachten.

Algemene conclusies

Op basis van het voorgaande menen wij de volgende conclusies van meer algemene aard te kunnen trekken:

- De afstand van de potentiële doelgroep van het BVE-onderwijs is nog altijd groot. Van de onderzochte categorieën, zowel autochtonen als allochtonen, geeft een aanzienlijk gedeelte aan niet aan dit onderwijs deel te nemen. Bovendien worden vele belemmeringen opgeworpen om tot daadwerkelijke participatie over te gaan. Dit neemt niet weg dat de afstand in sommige opzichten iets is verkleind in vergelijking met de meting van 2001. Zo is de behoefte aan onderwijs onder vooral de allochtone populatie groter geworden en is ook de bekendheid van de betreffende onderwijsinstellingen (in casu: de ROC's) vergroot. De behoefte aan onderwijs betreft zowel de wens aan taalcursussen als aan regulier (beroeps-)onderwijs deel te nemen. Aangenomen mag worden dat deze eerste stappen een belangrijke voorwaarde voor latere deelname aan het BVE-onderwijs vormen.
- Het lijkt moeilijk om cursisten die deelnemen aan inburgeringsprogramma's ook vast te houden. De uitvalcijfers die uit dit onderzoek naar voren komen zijn in het bijzonder onder de categorie oudkomers hoog. Nog altijd haken veel cursisten af, vaak door ziekte of door de moeilijkheden die zij ervaren om onderwijs met andere activiteiten (werk, zorg etc.) te combineren. Wel heeft de helft van degenen die voortijdig uitvalt reeds toetsen afgelegd. Hieruit blijkt dat uitval voor velen pas in de laatste fase optreedt. Ten behoeve van een adequate doorgeleiding is deze uitkomst nog steeds ongunstig. Van toeleiding naar werk of vervolgonderwijs is dan namelijk geen sprake.
- Het aanbod van inburgeringscursussen wordt ook door de deelnemers in hoge mate gewaardeerd. Zowel in termen van vormgeving als de feitelijke inhoud geven cursisten aan hierover zeer tevreden te zijn. Deze conclusie is erg belangrijk, omdat hiermee duidelijk wordt dat het aanbod van cursussen niet aan de behoeften van de vraagzijde voorbijgaat. Wel lijkt er een signaal te worden afgegeven dat de trajectbegeleiding een actievere rol mag gaan spelen. Het oppikken van dit signaal verdient aanbeveling, omdat hierdoor mogelijk ook de voortijdige uitval teruggedrongen kan worden. De cursisten krijgen door een herkenbare trajectbegeleiding immers meer mogelijkheid om buiten de lessen om hun behoeften en wensen kenbaar te maken.
- De direct meetbare resultaten van inburgering hebben we nu nog niet kunnen vaststellen. De maatschappelijke positie van zowel inburgeraars als niet-cursisten blijft problematisch, met een geringe arbeidsparticipatie en hoge werkloosheid als dominante uitingsvormen. Niettemin zagen we onder de niet-cursisten een negatief effect ontstaan, namelijk dat veel respondenten gedurende de afgelopen twee jaren werkloos

zijn geworden. Dit effect was onder de cursisten niet zichtbaar. Daarnaast blijkt ook sprake van een mentale omslag; deelnemers aan een inburgeringstraject hechten grote waarde aan een cursus ten behoeve van een betere maatschappelijke positie en betrokkenheid bij de Rotterdamse samenleving.

BIJLAGE 1

RESPONSOVERZICHT

Responsoverzicht panel

In 2001/2002 zijn 793 respondenten geïnterviewd. Een kwart van deze mensen heeft geen adresgegevens verstrekt, zodat zij niet opnieuw benaderd konden worden. Bij de tussenmeting zijn 591 mensen aangeschreven. Een deel van de adresgegevens bleek niet te kloppen. Ook heeft een deel niet gereageerd, ook niet na een rappel. Voor de meting van 2003 zijn de deelnemers aan de tussenmeting en de non-respons opnieuw benaderd. Uiteindelijk hebben 148 mensen meegewerkt.

Tabel 1 Responsoverzicht van de deelnemers

Respons	Aantal eerste meting	Aantal tussenmeting	Aantal meting 2003
Beschikbare adressen	n.v.t.	591	324*
Geen/fout adres/telefoonnummer	n.v.t.	74	80
Weigering/niet gereageerd	n.v.t.	247	68
<i>Deelgenomen</i>	793	270	148

* In dit aantal zijn niet meer de laagopgeleide werkende oudkomers en tweede generatie allochtonen opgenomen. Zij zijn geen prioritaire doelgroepen.

Tabel 2 Respons per doelgroep

Respons	Aantal eerste meting	Aantal tussenmeting	Aantal meting 2003
Nieuwkomers	42	16	13
Oudkomers opvoeders	103	19	22
Oudkomers werkloos	76	20	8
Vluchtelingen	46	15	6
Laagopgeleide autochtonen	54	14	12
Opvoeders uit lage inkomensgroepen	104	39	11
Voortijdig schoolverlaters	99	51	27
Volwassenen tweede kans onderwijs	43	12	27
Ouderen	97	47	22
Laagopgeleide werkende oudkomers*	108	34	-
Tweede generatie allochtonen*	21	3	-
Totaal	793	270	148

* Deze doelgroepen zijn voortgekomen uit de eerste meting. Zij vormen echter geen prioritaire doelgroep en zijn in de meting van 2003 niet meer meegenomen.

Responsoverzicht straatinterviews in vijf deelgemeenten

De interviewers hebben gestreefd naar het interviewen van 50 oudkomers per deelgemeente, 25 oudkomers opvoeders en 25 werkloze oudkomers. Ondanks screeningsvragen voorafgaand aan de interviews, konden niet alle afgenomen vragenlijsten worden gebruikt in het onderzoek. Hierdoor zijn de volgende aantallen oudkomers, die benaderd zijn via straatinterviews, per deelgemeente opgenomen in het onderzoek

Tabel 3 Responsoverzicht straatinterviews

	Oudkomers opvoeders	Werkloze oudkomers	Laag opgeleide autochtonen
Delfshaven	20	29	-
Feijenoord	26	23	-
Noord	23	25	-
IJsselmonde	23	22	-
Alexanderpolder	-	-	45
Totaal	92	99	45

Responsoverzicht oudkomers opvoeders en werkloze oudkomers die een inburgeringsprogramma volgen/ hebben gevolgd op één van de twee ROC's.

De twee ROC's in Rotterdam hebben bestanden aangeleverd met adressen van oud- en nieuwkomers die een inburgeringsprogramma volgen. Het ging hierbij om deelnemers die de cursus bijna hebben afgerond of recent zijn uitgestroomd. De ROC's hebben bestanden aangeleverd waarin geen onderscheid is gemaakt naar deelgemeente. Op basis van de postcode heeft RegioPlan de oudkomers in de vier deelgemeenten geselecteerd. De respondenten zijn vervolgens telefonisch benaderd. Het bestand van het Albeda College omvatte ruim 600 namen en het bestand van ROC Zadkine ruim 200. De verdeling van inburgeraars over de deelgemeenten verschilt sterk. Het grootste deel van de inburgeraars woont in Delfshaven en Feijenoord. Omdat het niet mogelijk bleek om voldoende oudkomers te bereiken in IJsselmonde en Noord, zijn er meer oudkomers benaderd in Delfshaven.

Bij de nieuwkomers is geen onderscheid gemaakt naar deelgemeente. Uit de bestanden van de ROC's is doorgebeld tot 50 respondenten zijn bereikt.

Tabel 4 Responsoverzicht interviews met oudkomers en nieuwkomers via ROC's

	Oudkomers opvoeders	Oudkomers werkloos	Nieuwkomers
Delfshaven	25	42	
Feijenoord	17	27	
Noord	24	19	
IJsselmonde	22	12	
Rotterdam			50
Totaal	88	100	50

BIJLAGE 2

Naam interviewer	
Datum interview	
Taal waarin interview is afgenomen	
Respondentnummer (indien van toepassing)	

VRAGENLIJST

Aanwijzingen voor de interviewers

Alles wat **vet gedrukt** is en niet cursief moet worden opgelezen. Alle cursieve opmerkingen zijn ter informatie voor de interviewer en moeten niet opgelezen worden.

Let goed op de doorverwijzingen!!!!

In niet alle vragenlijsten staan alle vragen, daardoor ontbreken soms vraagnummers. Dit is bewust zo gedaan.

Autochtone Nederlandse respondenten beginnen met deel D. Allochtone respondenten met deel A.

A. Ervaringen met inburgeringsprogramma? Lessen NT2/ Nederlandse les

1. Volgt u op dit moment een inburgeringscursus of cursus Nederlands als Tweede taal (in het vervolg spreken we van Nederlandse taalcursus)?

1. Ja => door naar vraag 4
2. Nee

2. Heeft u de afgelopen twee jaar Nederlands taalcursus gevolgd?

1. Ja => door naar vraag 4
2. Nee

3. Waarom heeft u geen Nederlandse taalcursus gevolgd?

1. Ik had het druk met andere zaken, zoals werk of opvoeding
2. Ik ben nooit geïnformeerd over het bestaan van inburgeringscursussen/ taalcursussen
3. Er is een wachtlijst/ er was geen plaats
4. Mijn Nederlands is goed genoeg
5. Het volgen van een cursus heeft toch geen zin
6. Anders, namelijk
7. Weet niet / geen mening

3a Wilt u uw antwoord toelichten?(vooral goed doorvragen als respondent antwoordt dat het volgen van een cursus geen zin heeft)

=> door naar deel D

In onderstaande vragen wordt de verleden en tegenwoordige tijd gebruikt. Als respondent nu een cursus volgt, vraag in de tegenwoordige tijd stellen. Als respondent een cursus heeft gevolgd, dan moet de vraag in de verleden tijd worden gesteld.

4. Wat deed voordat u met Nederlandse taallessen bent gestart?

1. Werkend
2. Werkloos / werkzoekend
3. Schoolgaand / studerend
4. Opvoeder van kinderen/zorg voor het gezin
5. Anders, namelijk

5. Via welke instantie bent u Nederlandse taallessen gaan volgen?

1. Via de gemeente (Bureau Nieuwkomers, Sociale Dienst)
2. Via vrienden/familie
3. Via de krant/radio/tv
4. Zelf op de school afgestapt
5. Anders, namelijk

6. Volgt u de cursus vrijwillig of verplicht (d.w.z. de respondent moet de cursus volgen van de Sociale Dienst of gemeente)

1. Vrijwillig
2. Verplicht

7. Wat was voor uzelf de belangrijkste reden om de cursus te gaan volgen? (één antwoord noteren, het belangrijkste)

1. Verbeteren van de kennis van de Nederlandse taal
2. Verbeteren van contacten met de Nederlandse samenleving
3. Verbeteren kansen op werk
4. Verbeteren van mogelijkheden om kinderen te ondersteunen
5. Verbeteren kansen op vinden van vervolgopleiding
6. Vanwege de eisen bij de naturalisatie
7. Geen reden, ik moest van de Sociale Dienst
8. Anders, namelijk

8. Waar heeft u de cursus gevolgd / volgt u de cursus?

1. Albeda College, locatie
2. ROC Zadkine, locatie
3. ROC buiten Rotterdam, namelijk
4. Anders, namelijk:

9. Hoeveel dagen per week krijgt/kreeg u les?

..... dagen

10. Welke dagdelen kreeg / krijgt u les? (meer antwoorden mogelijk)

1. Ochtend
2. Middag
3. Avond
4. Anders, namelijk:

11. Wanneer bent u begonnen met deze cursus?

Maand jaar

12. Uit welke vakken bestond / bestaat uw cursus? (meer antwoorden mogelijk, eventueel opnoemen)

1. Nederlands
2. Maatschappijoriëntatie
3. Rekenen
4. Beroepenoriëntatie
5. Anders, namelijk

13. Wat was uw niveau van het Nederlands ongeveer toen u begon met de cursus?

	Onvoldoende	Voldoende	Goed
Lezen			
Schrijven			
Luisteren			
Spoken			

14. Kwam het taalniveau van de groep overeen met uw niveau

1. Ja => door naar vraag 16
2. Nee

15. Weet u waarom u niet in de juiste niveaugroep bent geplaatst? (meer antwoorden mogelijk)

1. Er was (nog) geen plaats in een andere groep
2. Deze cursus was dicht bij huis
3. Mijn taalniveau is niet goed ingeschat/getoetst
4. Anders, namelijk
5. Weet niet

16. Heeft u vaak lessen gemist omdat u niet naar de cursus bent gegaan? (als respondent vraagt hoe vaak vaak is: meer dan 20 procent van de lessen)?

1. Ja
2. Nee => door naar vraag 18
3. Weet niet => door naar vraag 18

17. Wat is de reden voor het missen van de lessen? (meer antwoorden mogelijk)

1. De cursus is niet te combineren met mijn andere taken (werk, gezin)
2. Het volgen van de lessen heeft weinig zin/ ik leer te weinig op de cursus
3. Cursus beantwoordt niet aan de verwachtingen
4. Vanwege ziekte
5. Mijn familie steunt me niet bij het volgen van de cursus
6. anders, namelijk:

18. Heeft u de cursus afgemaakt?

1. Ja => door naar vraag 21
2. Nee
3. Niet van toepassing, want nog bezig met de cursus => door naar vraag 21

19. Wat is de reden dat u de cursus niet heeft afgemaakt?

1. De cursus is niet te combineren met mijn andere taken (werk, gezin)
2. Het volgen van de lessen heeft weinig zin/ ik leer te weinig op de cursus
3. Cursus beantwoordt niet aan de verwachtingen
4. Vanwege ziekte
5. Mijn familie steunt me niet bij het volgen van de cursus
6. Ik moest stoppen omdat ik teveel verzuimde
7. anders, namelijk:

20. Heeft u de NT2 profieltoets gedaan?

1. Ja
2. Nee

B. Evaluatie inburgering

We willen graag weten wat de respondenten vinden van de inburgeringscursussen die ze volgen of hebben gevolgd. Let bij deze vragen opnieuw op de tegenwoordige of verleden tijd.

We willen u nu een aantal vragen stellen over de mate waarin u tevreden of ontevreden bent over de inburgeringscursussen/NT2-cursussen.

21. Wilt u van de volgende aspecten van de taalcursus aangeven of u tevreden bent van de inburgeringscursus? (als de respondent aangeeft ontevreden te zijn, doorvragen en noteren bij de toelichting)

	zeer tevreden	Redelijk tevreden	Niet tevreden, niet ontevreden	ontevreden	Geen mening
1. Tijdstip lessen					
2. De plaats van de lessen					
3. Aantal lessen					
4. Inhoud cursus					
5. Lesmateriaal					
6. Niveau cursus					
7. Docenten cursus					
8. Trajectbegeleiding					

Toelichting bij vraag 21. Toelichting vragen als de respondenten ontevreden zijn met een element van de inburgeringslessen.

22. Was er volgens u voldoende aandacht voor de volgende onderdelen in de cursus? (één voor één opnoemen)

	Onvoldoende	Voldoende	Te veel	Weet niet	n.v.t.
1. Spreken					
2. Schrijven					
3. Lezen					
4. Luisteren					
5. Grammatica					
6. Informatie over werk/ solliciteren					
7. Informatie over opvoeding					
8. Informatie over het Nederlandse schoolstelsel					
9. Nederlandse samenleving/ cultuur, zoals waarden en normen					

23. Wat is uw algemene oordeel over het inburgeringsprogramma/ cursus NT2?

1. Zeer positief
2. Positief
3. Niet positief/ niet negatief
4. Negatief
5. Zeer negatief
6. Geen mening / weet niet

24. Heeft u suggesties om het inburgeringsprogramma te verbeteren?

1. Nee
2. Ja, namelijk:
 -
 -
 -
 -
 -

C. rendement / effect inburgering

Wij willen u nu een aantal vragen stellen over het effect van het taalcursus. Het gaat erom wat de cursus voor u heeft betekend. Let hierbij opnieuw op de twee groepen. Voor de groep die nog bezig is met het programma, gaat het om het verwachte effect/ het effect in de nabije toekomst.

25. Bent u door de cursus beter Nederlands gaan spreken?

1. Ja, sterk verbeterd
2. Ja, iets verbeterd
3. Nee, niet verbeterd
4. Geen mening / weet niet

26. Bent u door de cursus beter Nederlands gaan verstaan?

1. Ja, sterk verbeterd
2. Ja, iets verbeterd
3. Nee, niet verbeterd
4. Geen mening / weet niet

27. Bent u door de cursus beter Nederlands gaan schrijven?

1. Ja, sterk verbeterd
2. Ja, iets verbeterd
3. Nee, niet verbeterd
4. Geen mening / weet niet

28. Bent u door de cursus beter Nederlands gaan lezen?

1. Ja, sterk verbeterd
2. Ja, iets verbeterd
3. Nee, niet verbeterd
4. Geen mening / weet niet

29. De volgende vragen behandelen een aantal stellingen. Ik noem de stelling en u kunt kiezen uit de volgende antwoordmogelijkheden:

1. **Helemaal mee eens**
2. **Mee eens**
3. **Mee eens / niet mee eens**
4. **Niet mee eens**
5. **Helemaal niet mee eens**
6. **Niet van toepassing**

	Helemaal mee eens	Mee eens	Niet eens/ niet oneens	Mee oneens	Helemaal mee oneens	n.v.t
1. De taallessen waren goed te begrijpen voor mij						
2. In de lessen Maatschappij-oriëntatie leer je niets over hoe Nederlanders leven						
	Helemaal mee eens	Mee eens	Niet eens/ niet oneens	Mee oneens	Helemaal mee oneens	n.v.t
3. Op straat leer je meer Nederlands dan op school						
4. Het taalniveau van de cursisten in de klas was te verschillend						
5. Mijn familie vond mijn cursus niet belangrijk						
6. Van de lessen beroepenoriëntatie heb ik veel geleerd over hoe je werk moet vinden						
7. De docenten houden goed rekening met de vragen en wensen van de cursisten						
8. De taal cursus was goed te combineren met mijn andere activiteiten						
9. Vanwege problemen met de kinderopvang moest ik vaak lessen missen						
10. De inburgeringscursus heeft mijn kansen op werk niet vergroot						
11. Door het volgen van de cursus heb ik meer zelfvertrouwen gekregen						
12. Door het volgen van de cursus is er veel veranderd in mijn dagelijkse leven						
13. Het volgen van een inburgeringscursus is nuttig voor mijn kansen op vrijwilligerswerk						
14. Door de cursus heb ik meer contact met Nederlanders gekregen						
15. Door de cursus kan ik mijn kinderen beter ondersteunen						
16. Door het volgen van de cursus voel ik mij meer betrokken bij het leven in Rotterdam						
17. Door het volgen van de cursus ben ik actief geworden op de school van mijn kinderen						

Interviewer let op!!!

Respondenten die nog bezig zijn met de cursus, vraag 31.

Respondenten die de klaar zijn met de taalcursus vraag 32 stellen

31. vraag alleen stellen aan respondenten die nog met de cursus bezig zijn. Wat verwacht u na afloop van de cursus te gaan doen?

1. Een baan vinden
2. Een betere baan vinden
3. Meer taalonderwijs volgen
4. Een opleiding volgen
5. Vrijwilligerswerk vinden
6. Anders, namelijk

=> door naar blok D

32. vraag alleen stellen als de respondent nu geen taalcursus meer volgt: Heeft u een andere activiteit (werk, scholing, vrijwilligerswerk) dan voordat u met de cursus begon?

1. Ja
2. Nee => door naar blok D

33. Wat doet u nu?

1. Een baan gevonden
2. Een betere baan gevonden
3. Een opleiding volgen
4. Vrijwilligerswerk
5. Anders, namelijk

34. Is deze verandering naar uw mening het gevolg van het deelnemen aan de taalcursus?

1. Ja
2. Nee
3. Geen mening / weet niet
4. Anders, namelijk

D. Deelname aan overig onderwijs

We willen u nu een aantal vragen stellen over het volgen van andere cursussen of opleidingen dan een Nederlandse taalcursus.

Vragen worden aan alle respondenten gesteld

35. (als respondent geen nieuwkomer of oudkomer is) Volgt u op dit moment een opleiding of cursus?)

(als respondent een nieuwkomer of oudkomer is) Volgt u op dit moment een andere opleiding of cursus dan een cursus Nederlands?

1. Ja => door naar vraag 37
2. Nee

36. (als respondent geen nieuwkomer of oudkomer is) Heeft u de afgelopen twee jaar een opleiding of cursus gevolgd?

(als respondent een nieuwkomer of oudkomer is) Heeft u de afgelopen twee jaar een andere opleiding of cursus dan een cursus Nederlands als tweede taal gevolgd?

1. Ja
2. Nee => door naar vraag blok E

37. Welk type opleiding/cursus volgt u / heeft u gevolgd?

1. Vmbo / mavo
2. Havo / vwo
3. Mbo, niveau
4. Volwassenonderwijs (mavo, havo, vwo, andere cursus aan vavo)
5. Hbo / universiteit
6. Een computercursus
7. Een bedrijfscursus
8. Anders, namelijk

37a. In welke richting volgt/volgde u een opleiding/cursus

.....

38. Hoeveel uren per week volgt/volgde u deze cursus?

1. Minder dan 10 uren
2. Tussen de 10 en 20 uren
3. Meer dan 20 uren

39. Waar volgt/volgde u deze opleiding/cursus? (meer antwoorden mogelijk)

1. Buurt/wijkcentrum
2. Volksuniversiteit
3. Taalschool
4. HBO/universiteit
5. Albedacollege
6. ROC Zadkine
7. Anders, namelijk
8. Weet niet

40. Waarom volgt/volgde u deze cursus/ opleiding?

(Laat de respondent de belangrijkste reden noemen)

1. Betere kansen op werk
2. Om me zelf te ontwikkelen
3. Om de ontwikkelingen in de maatschappij bij te houden
4. Om mijn (klein) kinderen te kunnen helpen
5. Voor de gezelligheid/ voor de sociale contacten
6. Om een vervolgopleiding te gaan doen
7. Gestuurd door de Sociale Dienst/ gemeente
8. Anders, namelijk

41. Heeft u de opleiding/cursus die u volgt, afgerond?

1. Ja, met diploma/certificaat
2. Nee, voortijdig gestopt => door naar vraag 43
3. Niet van toepassing, ben nog bezig met opleiding/cursus => door naar blok E

42. Heeft deze cursus/opleiding u ook opgeleverd wat u verwachtte? (dat wil zeggen is er iets veranderd in de situatie van de deelnemer wat betreft (vrijwilligers)werk, studie en dergelijke)?

1. Ja, ik heb een betere baan gevonden
2. Ja, ik heb mij meer kunnen ontwikkelen
3. Ja, ik ben vervolgonderwijs gaan volgen
4. Ja, ik ben meer betrokken bij de maatschappij
5. Anders, namelijk

=> door naar blok E

43. Waarom bent u gestopt?

1. Opleiding/cursus voldeed niet aan mijn verwachtingen
2. Opleiding/cursus werd te duur
3. Vond een baan/andere activiteit
4. Vanwege ziekte
5. Anders, namelijk

Blok E Behoefte aan Educatie

Vragen worden aan alle respondenten gesteld, ook aan diegenen die nu onderwijs volgen

44. Heeft u behoefte aan het volgen van (meer) onderwijs/cursus?

1. Ja
2. Nee => vraag 49
3. Weet niet

45. Waarom zou u (nog een) cursus/opleiding willen volgen? (meer antwoorden mogelijk)

1. betere kansen op werk
2. om me zelf te ontwikkelen
3. om mijn kennis te vergroten
4. om mijn (klein) kinderen te kunnen helpen
5. voor de gezelligheid
6. om een vervolgopleiding te gaan doen
7. om de taal beter te leren
8. Anders, namelijk

46. Wat voor soort cursus of onderwijs zou u willen volgen?

1. Een taalcursus
2. Een computercursus
3. Een opleiding in het algemeen voortgezet onderwijs (HAVO/VWO)
4. Een beroepsopleiding
5. Een universitaire opleiding
6. Anders, namelijk

47. Waar zou u een cursus/opleiding willen volgen? *(meer antwoorden mogelijk)*

1. Buurt/wijkcentrum
2. Taalschool
3. Albedacollege
4. ROC Zadkine
5. Volksuniversiteit
6. Middelbare school
7. HBO-instelling / universiteit
8. Geen voorkeur
9. Weet niet
10. Anders, namelijk

48. Op welke termijn wilt u een cursus/opleiding gaan volgen? (eventueel opnoemen)

1. Binnen een jaar
2. Tussen de een en twee jaar
3. Over twee jaar of later
4. Weet nog niet

49. Zijn er belemmeringen voor u om een cursus/opleiding te gaan volgen? Ja

1. Ja
2. Nee => door naar 50

50. Welke belemmeringen zijn dit (meer antwoorden mogelijk)?

1. Weet niet waar ik een opleiding kan volgen
2. Zorg voor familie/gezin
3. Problemen met kinderopvang
4. De hoge kosten
5. Onvoldoende tijd
6. Onvoldoende vooropleiding
7. Gezondheidsklachten
8. Weet niet/geen mening
9. Anders, namelijk

51. Kunt u een aantal instellingen /organisaties noemen waar u terecht kunt voor informatie over scholingsmogelijkheden? (meer antwoorden mogelijk, niet opnoemen)

1. Nee
2. Het arbeidsbureau/CWI
3. Gemeente/ Sociale Dienst/ Bureau Nieuwkomers
4. De bibliotheek
5. Internet
6. Albeda College, Zadkine of andere scholingsinstelling
7. Gemeente
8. Anders, namelijk

F. Bekendheid met BVE-instellingen

Deze vragen niet stellen aan de respondenten die een inburgeringscursus/taalcursus hebben gevolgd/ volgen bij de ROC's (zie vraag 8, antwoord 1 of 2). Voor deze respondenten door naar blok G.

De volgende vragen gaan over een aantal onderwijsinstellingen in Rotterdam. We willen graag weten of u daarmee bekend bent of niet.

52. Kent u het Albeda College?

1. ja
2. nee => door naar vraag 56

53. Hoe kent u het Albeda College? (meer antwoorden mogelijk)

1. Ik heb er zelf een cursus/opleiding gevolgd/ volg er zelf een cursus => door naar vraag 56
2. Via familieleden en/of vrienden
3. Via reclame van het Albeda College
4. Via een andere instelling (het arbeidsbureau, buurthuis)
5. Via de media
6. Anders, namelijk

54. Weet u welk type opleidingen worden gegeven ? (meer antwoorden mogelijk)

1. NT2
2. VAVO
3. Beroepsonderwijs
4. Anders, namelijk

55. Bent u van mening dat het aanbod van onderwijs ook voor u bedoeld is?

1. Ja
2. Nee
3. Weet niet/ geen mening

56. Kent u het ROC Zadkine?

1. ja
2. nee => door naar vraag 60

57. Hoe kent u het Zadkine College? (meer antwoorden mogelijk)

1. Ik heb er zelf een cursus/opleiding gevolgd/ volg er zelf een cursus => door naar vraag 60
2. Via familieleden en/of vrienden
3. Via reclame van het Zadkine College
4. Via een andere instelling (het arbeidsbureau, buurthuis)
5. Via de media
6. Anders, namelijk:

58. Weet u welk type opleidingen worden gegeven ? (meer antwoorden mogelijk)

1. NT2
2. VAVO
3. Beroepsonderwijs
4. Anders, namelijk:

59. Bent u van mening dat het aanbod van onderwijs ook voor u bedoeld is?

1. Ja
2. Nee
3. Weet niet/ geen mening

G. Achtergrondkenmerken en maatschappelijke positie

Tot slot willen wij u nog een paar achtergrondvragen stellen.

60. Geslacht (*niet vragen, zelf invullen*)

1. Man
2. Vrouw

61. In welk jaar bent u geboren?

19.....

62. In welk land bent u geboren?

1. Nederland => door naar vraag 65
2. Turkije
3. Marokko
4. Suriname
5. Nederlandse Antillen/Aruba
6. Indonesië
7. Kaap Verdië
8. Irak
9. Iran
10. Somalië
11. Voormalig Joegoslavië (Slovenië, Kroatië, Bosnië, Servië, Macedonië)
12. Noord mediterrane (Portugal, Spanje, Italië, Griekenland, Albanië)
13. overig, namelijk

63. Wanneer bent u in Nederland komen wonen?

(maand) (jaar)

64. Wat was het doel van uw verblijf? (*eventueel antwoorden opnoemen, een antwoord, bij meer antwoorden de belangrijkste reden noteren*)

1. Toelating als vluchteling
2. gezinshereniging/gezinsvorming
3. Studie/werk
4. anders, namelijk

65. Hoe is uw gezin samengesteld?

1. Alleenwonend => door naar vraag 67
2. Inwonend bij familie, vrienden
3. Samenwonend met kinderen
4. samenwonend zonder kinderen => door naar vraag 67
5. alleenstaand met kinderen
6. anders namelijk

66. Was is de leeftijd van uw jongste kind?

..... Jaar

67. Woont u in dezelfde gezinssamenstelling als twee jaar geleden?

1. Ja => door naar vraag 70
2. Nee

70. Hoe was uw gezin toen samengesteld?

1. Alleenwonend
2. Inwonend bij familie, vrienden
3. Samenwonend met kinderen
4. samenwonend zonder kinderen
5. alleenstaand met kinderen
6. anders namelijk

71. Wat is uw huidige maatschappelijke positie/ plaats op de arbeidsmarkt? (belangrijkste activiteit noteren)

1. Werkend
2. werkend werkloos / werkzoekend => door naar vraag 72
3. arbeidsongeschikt/ gepensioneerd => door naar vraag 72
4. schoolgaand/ student => door naar vraag 72
5. opvoeder van kinderen/ zorg voor familie => door naar vraag 72
6. anders, namelijk

71a. U heeft betaald werk, welke functie heeft u?

.....

72. Deed u twee jaar geleden hetzelfde?

1. Ja => door naar vraag 74
2. Nee

73. Wat was toen uw maatschappelijke positie/ plaats op de arbeidsmarkt?

1. werkend
2. werkend werkloos / werkzoekend
3. arbeidsongeschikt/ gepensioneerd
4. schoolgaand/ student
5. opvoeder van kinderen/ zorg voor gezin
6. anders, namelijk

74. Wat is uw belangrijkste bron van inkomsten? (meer antwoorden mogelijk)

1. eigen inkomsten uit werk
2. het inkomen van mijn partner
3. een uitkering op basis van werkloosheid
4. een uitkering op basis van arbeidsongeschiktheid
5. een bijstandsuitkering
6. anders, nl:

75. Is dat dezelfde bron als twee jaar geleden?

1. Ja => door naar vraag 77
2. Nee

76. Waarom is uw inkomstenbron veranderd?

1. verlies van betaald werk
2. gestart met een betaalde baan
3. promotie op het werk
4. partner heeft werk verloren
5. partner heeft werk gevonden
6. einde WW-uitkering, terug naar bijstand
7. met pensioen of VUT gegaan
8. arbeidsongeschikt geraakt
9. einde ziektewet
10. anders, namelijk

77. Wat is uw opleidingsniveau?

1. geen
2. basisonderwijs
3. lager beroepsonderwijs (vbo/vmbo/lts/lbo/leao/lhno/huishoudschool)
4. lager algemeen onderwijs (mavo/mulo/ulo/mms/lower secondary)
5. voortgezet algemeen onderwijs (havo/vwo/hbs/higher secondary)
6. middelbaar beroepsonderwijs (mbo/mts/meao/mdgo)
7. hoger beroepsonderwijs (hbo/hts/heao)
8. universiteit

78. Heeft u deze opleiding ook afgemaakt?

1. Ja
2. Nee
3. Weet niet / anders, nl.:

79. Heeft u deze opleiding in Nederland genoten?

1. Ja
2. Nee
3. Weet niet / anders, nl.:

80. Bent u lid of deelnemer van een vereniging of organisatie?

1. Ja, welzijnsorganisatie
2. Ja, sportvereniging
3. Ja, buurthuis
4. Ja, allochtone zelforganisatie
5. Ja, religieuze organisatie
6. Ja, anders:
7. Nee

81. Bent u als vrijwilliger actief in een vereniging of organisatie?

1. Ja
2. Nee
3. Weet niet / geen mening

82. Heeft u autochtone Nederlandse kennissen of vrienden?

1. Ja, veel
2. Ja, een beperkt aantal
3. Nee, geen
4. Geen mening / weet niet

83. Heeft u kennissen of vrienden uit een minderheidsgroepering?

1. Ja, veel
2. Ja, een beperkt aantal
3. Nee, geen
4. Geen mening / weet niet

(INT: het is heel belangrijk dat mensen hun adres geven, zodat we hen volgend jaar eventueel weer kunnen benaderen. Als mensen weigeren, blijven aandringen. Je kunt hen verzekeren dat hun naam en adresgegevens niet aan anderen worden doorgegeven, niet voor andere doelen worden gebruikt en dat de gemeente hun naam ook niet krijgt).

Dit onderzoek zal volgend jaar herhaald worden. Wij zouden u dan graag opnieuw benaderen voor een aantal vragen. Wilt u daarom uw naam en adres opgeven. Deze gegevens zullen uitsluitend worden gebruikt om u volgend jaar weer te benaderen. Ze zullen niet doorgegeven worden aan derden. De antwoorden die u heeft gegeven zullen anoniem worden verwerkt en zijn niet te herleiden tot u.

Naam	
Straat en huisnummer	
Postcode	
Gemeente	
Telefoonnummer	
Emailadres	